Војислава Латковић

Краљица

Јелена Анжујска

Љубав у Долини јоргована

БЕОКЊИГА

Војислава Латковић

КРАЉИЦА ЈЕЛЕНА АНЖУЈСКА

љубав у Долини јоргована

Београд, 2012.

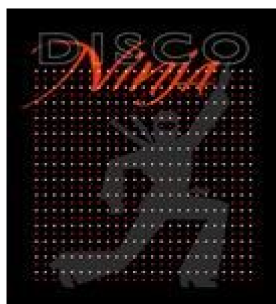

ЕДИЦИЈА

Жене које су стварале историју

Драга моја Патрицијо,

Пише вам ваша краљица Јелена Анжујска са Ибра, из Долине јоргована. И ја сам се замонашила, али још морам да радим и водим свој део српске државе иако сам владарка у позним годинама. Помажем својим синовима краљевима да заједно очувамо немањићки завет и јаку српску државу.

Са прозора свога дворца у Брњацима посматрам Оклачки поток и залеђену, успавану реку и мислим како је сада рибама хладно, а ипак могу да преживе. Да ли ћу дочекати пролеће? Губим наду, бојим се нестанка. Не волим поразе, презирем ратове, мрзим растанке. Тешко ми је... Доживела сам дубоку старост самим уласком у девету деценију живота. Већ тридесет и седам година владам својим областима Србије после смрти драгог супруга, великог краља Стефана Уроша I Немањића. Био је мудар и способан, храбар владар, син Стефана Првовенчаног, унук жупана Стефана Немање — оснивача династије.

Желим што пре да завршим своје мемоаре овом последњом причом. Мислим да ми се ближи крај. Често оболевам. Много се одмарам и молим Бога за спас српског народа и ове наше ратом измучене и напаћене земље Србије.

Увек сам следила пут праведних, вредних и умних владара. Дошла сам у двор Немањића, примила и поштовала православну веру, а своју католичку и даље сам у срцу задржала за себе. Градила сам цркве обеју вероисповести, помагала их желећи да се сви верници измире и усагласе као хришћанска браћа која се моле истом Богу, Исусу Христу. Ништа није вредније ни боље од светих кућа зато сам срећна кад ме поданици поштују и уважавају и као владарку и као ктиторку.

Данас осећам да нагло губим енергију, да ми удови посустају, да ми кандило дрхти на длану. Да ли ћу се изборити са теретом година које ме притискају и вуку надоле јаче од Земљине теже? Нећу очајавати, нећу сестрама монахињама показивати смртни страх. Оне примећују моју немоћ. Виде да сам постала успорена, помало неспретна, понекад апатична.

Уверена сам да моји верници и државни сарадници погађају да сам недавно наменски сазвала црквено-државни сабор да бих се достојно опростила од свих њих, а можда и од свог јединог живота. Добро је ако су моју одлуку тако схватили. Често су се заваравали видећи како сам понекад весела, духом крепка монахиња старица. Неки мисле да још могу издржати иако, као биљка, физички нестајем. Копним као увели јоргован који нико не залива или као кукурек коме је ветар разнео црвене латице. Ја добро знам да моје пропадљиво тело не може да прати несаломиви дух који ме тера напред. Жеља ми је да још помажем свима. Зар тражим немогуће?

Ја сам владарка која се замонашила и задржала исто, рођењем добијено име, Јелена. Овде, у Брњацима, самујем иако ме добро пазе логотет, патријарх, настојник и послуга. Тешко подносим што више не могу, као некад, успешно пратити рад службеника државних органа оног дела државе на чијем сам челу.

Ево, тек је прошао Божић и стигла је нова 1313. година. Више не подносим хладне, ледом оковане зиме, поготово не ову која је белим снеговима заточила и притисла горостасне столетне борове у горњој шуми изнад реке и пахуљама окитила танковрхе јелке, те их теретом повила према земљи поред леденог Ибра. Моје старе кости шкрипе и крцкају као суви ораси кад ходам одајама. Осећам бол у костима што се шири према горе кичменим стубом до вратног зглоба, тог важног пршљена који покреће главу.

Хтела бих да још будем од користи синовима. Драгутин и Милутин су се, уз моју помоћ, измирили. Пре неки дан су ме обишли... Сад сам срећна мајка коју слушају одрасла деца. Али моје време у пешчаном сату истиче. Бијем последњу битку... Спокојно ћу лећи у гроб близу једине кћерке Брнче.

Узалудно ми је дозивати Бога и молити се за спас. Он најбоље зна у ком тренутку ће нас позвати к себи. Створитељ је један, он праведно суди нама смртницима, свима према заслугама: добрим и лошим делима која свесно или несвесно учинисмо на планети Земљи. Свемогући нам прашта грехе јер нас је својевољно у љубави створио. Одређује нам путоказе, али нас и контролише. Бог је увек у нама свима. Морамо се потпуно окренути себи и тако наћи Божји мир.

Хтела бих, драга, да коначно завршим рукопис својих мемоара, зато што пре дођите из манастира Градац овде, код мене, да вам

предам ову писану животну причу о себи и о својој породици. Опростите ми ако нисам била довољно искрена. И сами знате да је лакше писати о другима, па и о ближњима, него о себи. Јер увек се преиспитујемо да ли смо веродостојно приказали протекли живот и да ли смо сасвим реално писали о својим делима. Незахвално је кад се човек суочи са самим собом. Тешко му је да отворено изнесе своје слабости, а још је теже хвалити се учињеним доброчинствима. Претерано хваљење себе и другога може бити лош посао јер се тако ствара улепшана фабула — бајка, која се налази на граници стварног и нестварног. Човеков стварни лик је непоновљива, индивидуална, јединствена природна појава. Он је жива мистерија коју изучавамо. Човек је загонетка...

Наш игуман Данило рече ми да ће обавезно писати моје житије које ће бити реално: без опширних описа, без непотребних улепшавања и отужне патетике. Писаће о тешким приликама у Србији као савременик, пријатељ владарске породице и највиши духовник. Он је очевидац минулих догађаја, као и ја, ја сам сведок јер већ преко шездесет година живим у Србији.

У мом рукопису читаћете не само о мени, краљици, већ и о мојим краљевима Немањићима: Урошу I, Драгутину и Милутину. Морам да завршим ово писање и да вам захвалим. Тужног срца опраштам се од вас, мила сестро Патриција. Не знам да ли ћете стићи на време и да ли ћете ме затећи живу у Брњацима. Надам се да ће ме синови сахранити у мојој задужбини, у манастиру Градац, у Цркви Пресвете Богородице.

* * *

Краљица полако одложи нежно и разнобојно пауново перо и исписане свитке пергамента од истањене јагњеће коже, па седе у велику дрвену столицу прекривену удобним јастуцима од меканог гушчијег паперја. Покушава да се одмори од живота, као и од дубоког размишљања о томе шта ће бити после њене смрти. Мисли јој се, као градоносни облаци, у трену сударише. Као да је црна олуја, силазећи са облака, ушла у њено преморено срце, куцало је убрзано, у ритму поквареног часовника.

Владарка племенитог срца осети нагли замор, бол у ногама, немоћ у души. „Шта је то?" још увек свесна питала се да ли је успела речима да искаже и опише све оне догађаје кроз које је, с муком, прошла у овоземаљском животу. У тим тренуцима туге и осаме, дотаче се прстом црне мараме која јој је уоквиравала дугуљасто бледо лице, затим дугачку тамносиву мантију прикупи левом руком око себе, а десном несвесно опипа црни огртач широких звонастих рукава. Ова нежна, оронула старица уздахну. Стресе се и претрну од језе. Дрхтавица као тајфун прође њеним венама. Осети бол и мучнину испод груди. Мислила је да је колабирала, да ће умрети. Стање свести јој је критично због зујања и лупања у лобањи.

Није више могла да одагна црне мисли од досадне смрти која ју је, као сабласт, у стопу пратила тих хладних јануарских дана. Учини јој се да се дворац у Брњацима мало заљуља јер јој је несвестица стварала чудне кошмаре. То осећање немоћи натера је да руком пронађе мало црвено дугме на столу и да га притисне. Дворска дама Беатрис у трен се створила лагано куцајући на вратима главне одаје болом измучене старе краљице, монахиње Јелене. Ова савесна службеница с врата ју је тихо поздравила. Није се одазивала. Беатрис се узнемирила и уплашила, али није слутила најгоре.

Прво помисли да је господарица заспала јер је клонула у наслоњачу затворених очију. Хтеде да се врати, али кад јој, у страху,

дотаче руке, лице и опипа пулс, закључи да је краљица преминула: нестала је у мекоћи своје перјане фотеље, као птиче у гнезду.

Дворска дама заплака за својом добротворком, краљицом, монахињом Јеленом. Склопи руке покојници, спусти јој очне капке и изађе из просторије. Трчала је без даха, дозивајући послугу, гласно јаучући и плачући.

Неколико часова пре смртног трена и коначног нестанка, Јелена се беше сетила свог безбрижног детињства. Јасно пред очима виде и препознаде мајку Алису, увек насмејану, пуну усхићења и доброте. Као у неком полусну обрати јој се речима:

— Мајко, ми смо стварно најближи род француског краља Луја IX и његовог брата, краља Карла Анжујског! Имали смо среће и много привилегија. Данас се, кажеш, ево, моја сестра Марија верила са албанским намесником који тамо управља по налогу италијанско-сицилијанског краља Карла Анжујског, нашег блиског рођака. Нека сестра за венчање обуче ону чипкану, руком рађену хаљину са острва Пага. Хоћемо ли сви ићи на свадбу да испратимо сестру?

У овом трансу и кошмару она зачу најлепше речи:

— Што ме то питаш данас, мила Јелена? То време је давно прошло. Зар се више не сећаш, кћерко? Твоја сестра је преминула. Ти си је болесну неговала... и нацивела си је. — Јелена повика У чуду:

— Ух! Зашто ми браниш, мама, да идем на њену свадбу? Реци ми! — она склопи руке па настави:

— Зашто? Морам обући ону наранџасту тоалету. Хоћу да испратим Марију, да присуствујем њеном свадбеном весељу... Пусти ме, мајко, да видим Марију! — Она заплака. Мајка се замисли. У страху и очајању запита болесницу која је била на самрти:

— Значи ли то да си сада заборавна, па не можеш да се сетиш да си ти сестру сахранила у католичкој цркви у Улцињу, на српској територији, у Приморју? Видиш да ти није добро. Губиш се у времену и простору.

— Јави ми, молим те, кад крећемо на свадбено весеље. Нека тата Раул одлучи и договори се с краљем Карлом Анжујским — рече потпуно изгубљена краљица, вођена мислима које беху одлутале у прошлост. Далеко су лутале. Губила се, налазила се у прошлом времену. С мртвом мајком разговара. И даље је веровала да је мајка ту, поред ње. Говорила јој је утешне речи:

— Добро, мила моја кћерко, удовољићемо ти сви. Свадбу ћемо Марији направити да бисмо тебе разонодили. Да опет будеш срећна. Даће Бог, оздравићеш, кћерко моја...

— Хвала ти, добра моја мајко! Једва чекам да се сви окупимо, а после да испратимо Марију са сватовима.

Озареног лица, Јелена помисли да јој је то најсрећнији дан и да ће ускоро уживати са родитељима и сестром Маријом. Тако је спокојна, мирна и задовољна, утонула душом и телом у вечни сан из кога се никад нико није пробудио.

Патриција ју је затекла хладну, непомичну.

Игуман Данило пристиже из Бањске и запали свећу поред одра краљице која је цео свој живот посветила народу Србије.

Сахрањена је у својој задужбини, у манастиру Градац, у Цркви Пресвете Богородице, 8. фебруара 1314. године. Сви су је искрено ожалили и молили се Богу за њену душу. Док су звона одјекивала, верници су плакали, готово сигурни да ће монахиња Јелена душом стићи у рај и тамо наставити битисање међу осталим праведницима и безгрешним људима којима је Бог за живота очистио душе и одредио место међу звездама.

* * *

Многи савременици — писци, духовници и историчари оставише драгоцене белешке о њеном животу. Све речи похвале о благородној принцези, која је добар део живота, пре удаје, провела са богатим и познатим родитељима у Италији, а затим прешла на мађарски двор и ту боравила код своје тетке, мађарске краљице Јоланде и тече, краља Андрије II. Сјај мађарске круне обасјавао је у спектру просторије двора где је млада принцеза боравила. Надахнута чарима китњастих салона, удобним животом међу осталим краљевим рођацима, млада Јелена се у мислима високо винула и стигла код звезда у плава небеска пространства. Срце пуно љубави и истинске младалачке чежње наведе је да се осећа као крилата птица, слободна у свом лету, која хита према бољој будућности.

Желела је да што пре одрасте, да се образује. Чезнула је да нађе свог принца из снова. Своја прва знања стекла је учећи од калуђерица и читајући манастирске књиге. То је био почетак њеног солидног образовања. Све је радо и с лакоћом учила, убрзо је сама читала књиге из очеве библиотеке, употпуњујући оно прво основно знање од родитеља и калуђера. Волела је сама да пише и чита. Њени видици били су отворени. Књига ју је оплеменила и просветлила, отворила јој је путоказе.

Била је срећна. Рачунала је на таблицама, сликала на свили, писала на пергаменту од танке јагњеће коже. Читала је прво са табле, а после из књига које су се налазиле у богатој кућној библиотеци. Знала је да своје писмене саставе сама на пергаменту савија у трубе и прави свитке. Они су били вредни као и укоричене свете књиге које су калуђери из иностранства доносили у Србију, преводили или у оригиналу преписивали из старих грчких рукописа. Касније је живела и учила на мађарском двору.

Њена тетка, мађарска краљица Јоланда, васпитавала ју је као своје дете. Није ни приметила да је принцеза нагло стасала за удају све до оног часа кад су врани коњи стигли пред капију двора. Закићени и одважни, српски просци уђоше у двор. Изасланици српског краља и краљице запросише Јелену Анжујску. Они су се с њима на мађарском језику слабо споразумевали, сматрајући га најтежим европским језиком. Покушаће да се служе својим матерњим, уверени да ће их краљ и краљица разумети. Посланик се огласи:

— Помоз' Бог, Ваше величанство, краљу велике Мађарске, пресветли Андрија II, и Њено величанство, краљице Јоланда! — повика главни изасланик краља Уроша I Немањића на чистом српском језику.

— Добро дошли у наш двор, браћо Срби! — одврати краљ Андрија, па уведе веселе госте у велики салон за пријем. Они се обрадоваше срдачном пријатељском дочеку угледног краља суседне државе.

Кад су сели и видели сву раскош двора и отменост домаћина, брзо се окуражише и, без устезања и лажне скромности, храбро запросише лепу принцезу Јелену Анжујску за свог краља Уроша Немањића. Нису били свесни чињенице да Јеленина тетка, краљица Јоланда, није тога дана могла да одлучи, није могла сама да им обећа ову горску вилу без дозволе њених родитеља оца Раула и мајке Алисе. Краљ и краљица се забринуше. Ипак су се морали некако снаћи. Брзо су смислили шта ће. Обавестиће их хитно.

Ту су били верни поклисари који су отпутовали и обавестили Јеленине родитеље. Све им објаснише. Краљ Урош је био владар најмоћније државе на Балкану, у то време, па се ова просидба успешно завршила пристанком срећних родитеља, као и великим весељем и опремањем девојке од стране мађарских владара који су се годинама старали о принцези. Преузеше на себе обавезу да је скупим рухом опреме и направе свадбено весеље. Моћни краљеви је прво оките златом и даровима те предају сватовима.

Девојка је пристала јер се такав познати просац, краљ Србије, није могао одбити из политичких разлога. Глас о краљу Урошу ширио се не само Балканом, већ и ширим европским просторима. За разлику од његова два брата, два претходна српска краља, Урош је био право оличење храбрости, узорног владања, моћи и људске

доброте.

* * *

Монахиња Патриција изађе сузних очију из Богородичине цркве, носећи испод руке свих педесет свитака пергамента, на којима је краљица Јелена описала свој живот у владарској кући Немањића. И док су на манастиру Градац звона одјекивала, јер се одвијао свети обред поводом смрти владарке, ова млада жена, посвећена Богу и цркви, одлучи да у дубокој тишини чита све што је њена господарица својеручно написала. Сваког дана завршиће читање по неколико свитака. Сад мора да пожури према дворцу у Брњацима. Преселиће се и Богу молити, стараће се о свему у двору.

Брзим корацима пређе двориштем, окрену се да још једном боље види манастир Градац, чија ктиторка је била Јелена Анжујска. Тог часа признаде себи да је доста времена провела у унутрашњости ове најлепше свете куће православља. Започет за време краља Уроша, Градац је, уз напор и одрицања, завршила краљица Јелена. Она на зидној фресци стоји поред краља и заједно придржавају макету њене задужбине.

Када је напустила капију уређеног црквеног дворишта, монахиња спретно рукама прикупи и савије своју дугу црну мантију, те полако уђе у кочију. Кочијаш је знао да Патриција путује према Брњацима где ће убудуће живети са осталим монахињама из овог летњег дворца пресветле краљице Јелене. Оне ће се најбоље старати о имању и летњем замку где је живела побожна српска краљица владајући делом државе, упоредо са својим синовима, краљевима Драгутином и Милутином.

Једва је чекала да стигне иако је знала да ће у њему туга да је мори јер ту више нема Јелене, њене миле благородне монахиње коју ће црквени великодостојници, касније, званично прогласити за светицу.

Март месец 1313. године изгледаше чудан и варљив јер је баба

Марта с неба пуштала благе сунчеве зраке који се на Земљи уопште нису осећали. Иако сунчано, било је хладно. Ратари и сточари бринули су се за своје усеве, за стоку, а просторије су добро загревали бојећи се прехлада, тежих болести и других животних недаћа.

Патриција с тугом уђе у одају и полако седе у столицу покојне Јелене како би боље дочарала њено недавно присуство у вили. Прошета се ходником до библиотеке, дотаче руком неке свете књиге које је писао Свети Сава. Реши да ће овде читати Савино „Житије Светог Симеона", жупана Немање, родоначелника Немањића, али прво ће прочитати овај рукопис о краљици Јелени.

Свитке од танке јагњеће коже стави полако у витрину. Плашила се да их не поремети или не оштети, зато их добро обезбеди и изађе из дворске библиотеке. Мислила је да тај рукопис већ може полако прелиставати и читати јер је прошло четрдесет тужних дана када се душа покојнице већ смирила, те више не лута одајама ове господске куће Немањића, која физички остаде без господарице. Свеједно, било јој је тешко да одаје неке тајне интимног породичног живота краљице, о којој су сви савременици: патријарх, верници и писци, бележили доста кратко и јасно само позитивне речи, речи хвале.

Патриција је шапутала:

— Ја сам ове мемоаре на руке добила од господарице? Да, да! Можда треба прво да их пажљиво читам па онда да их дам да се среде, препишу, укориче и постану добра књига за будуће генерације? Морам почети, време брзо пролази. Да ли то значи да хитно треба да задовољим своју радозналост? Читаћу их у строгој тајности, нећу никоме ништа препричавати. Зар да злоупотребим поверење краљице, мени најдраже монахиње? Добро! Ево! Крај приче већ знам! Он се налази у оном писму које ми је драга Јелена дала на дар пред своју судњу уру. Разумела сам њене тешкоће настале због старости и болести. Имала је снаге да пише о самом почетку свог тешког живота и најзад о крају. Дивим јој се. Необична краљица! Мудра, храбра, истрајна! Увек велика, служила је за пример свима, као добротвор, као заштитница сиротиње. Много сам је волела... „Морам да што пре прочитам овај рукопис" — шапуташе она.

Патриција донесе још неколико савијених јагњећих табака и поче очима прелазити преко редака. Нека чудна тишина завлада просторијом. Она погледа празну краљичину дрвену столицу са застртим перјаним јастуцима. На зиду је стајала велика слика краља Уроша. „Да ли може да ме види? Сам Бог зна. Да ли је могуће?" питаше се монахиња Патриција. Поче да чита сам почетак ове узбудљиве приче...

* * *

Мој живот је дуга, ненаписана прича. Потичем од свете Анжујске лозе. Ми смо потомци Меровинга, који су у IV веку Дунавом допловили са Блиског истока у Француску... Сећам се својих родитеља. Била сам срећно и весело дете.

Најзначајнији владар куће Немањића, краљ Урош I, најмлађи је син Стефана Првовенчаног, унук великог жупана Немање. Њега је на рођењу задојила мајка, краљица Ана, унука моћног млетачког дужда Дандола, а у руке га је прихватио отац, први крунисани краљ. Брзо је растао и напредовао. Рано је сазрео. Мене је запросио две године после ступања на српски престо.

Његове благе црте на дугуљастом лицу чиниле су га господственим, приступачним, за срећу створеним. Крупне кестењасте очи као да су криле неку дубоку тајну из његових претходних живота. Све позитивне људске особине предака читале су се на Урошевом лицу и сијале као луче на звезданом небу. Блажено су трепериле, исијавајући божанску топлоту са неба на све људе. По тамним густим обрвама, израженим јагодицама, јаком продуженом носу видело се да је мужеван, храбар и одважан Србин који хоће чврсто да држи жезло у својим рукама. Знао је шта хоће и како треба да влада српском земљом. Имао је јаку жељу да промени лошу политику коју су, пре њега, водила два његова старија брата — краљеви Радослав и Владислав.

У чему су они грешили по мишљењу српске властеле? Краљ Радослав се осећао Грком, по оној народној да је човек оданде одакле му је жена. Мајка Гркиња Евдокија упути му прве грчке речи док је био у колевци. Научи га да чита и пише, чак и да мисли на том језику. Млади краљ Радослав из светородне лозе Немањића рано је подлегао овим изазовима. Пао је под утицај прво лоше мајке, затим своје посесивне супруге и таста цара.

Тако је судбина хтела да се ожени грчком принцезом, кћерком великог епирског цара Теодора Анђела, чија заштита му је веома годила. Овај српски владар се на својим повељама упућиваним Дубровнику и на свом новцу потписивао на мајчином грчком језику. Чак је на једној повељи написао грчко презиме Стефан Дука, те су га српски властелини с подозрењем гледали сматрајући га издајником који се одродио под утицајем своје жене и тазбине.

Због оваквих поступака, српска властела је устала против неспособног краља Радослава јер је под ноге бацио завет Немањића.

Пошто није слушао ни савете свог стрица, архиепископа Саве, овај неспособан владар буде збачен са престола. Под силом притиска предаде круну свом млађем брату Владиславу. Легенда каже да га је жена упропастила. Његов таст, епирски цар Теодор Анђел, у то време је био до ногу поражен од Бугара. Српски краљ и његова краљица тада изненада изгубише велику заштиту од Грка. Зато се Радослав повукао, закалуђерио и живео као монах Јован у манастиру Студеница по препоруци и одобрењу стрица Саве, познатог српског архиепископа, светитеља.

Нови краљ Владислав је показао да је енергичан, мудар и да наставља идеје својих способних претходника: Стефана Немање, Стефана Првовенчаног и Светог Саве. Од њега се много очекивало и захтевало да буде бољи од брата.

Али нови владар, ожењен ћерком бугарског цара Асена II, није могао да, као зет, избегне утицај надалеко познатог таста, па се и он за савете окрену својој тазбини, такође под утицајем супруге краљице. Свети Сава му је био ослонац јер је познавао бугарског цара.

Његов стриц, архиепископ Сава, заузврат је помогао пријатељу бугарском цару, краљевом тасту, да се њихова патријаршија осамостали. Велики ауторитет Саву Немањића високо уздиже и учини моћним духовником. Свима је пружао несебичну помоћ.

На захтев бугарског цара Асена II, архиепископ Сава, без устезања, одлучи да хитно оде у Грчку и братски замоли грчког васељенског патријарха да званично и правно призна самосталност бугарске патријаршије. Као велику захвалност за Савину помоћ, цар Асен II је и даље у свему несебично помагао свог зета српског краља Владислава. Саву је захвални цар позивао у Трново, на бугарски двор, да му буде најдражи гост, да одржи литургију за Богојављење.

Он радо прихвати позив и крене те исте године.

Савин долазак у Трново, усред хладне зиме, за њега се показа кобним, а продужени боравак, уз све почасти, трагичним. Архиепископ Сава се царски гостио код пријатеља, добро се осећао, али се најзад прехладио и добио запаљење плућа. Лежао је немоћан у грозници. По цео дан био је у постељи. Није му било спаса. Преминуо је 14. јануара 1236. године. И Срби и Бугари дубоко су у срцима жалили овог свеца.

Сахрањен је код пријатеља у бугарском граду Трнову. Сава је заклопио своје далековиде очи и испустио своју добру душу. Стало је племенито срце Божијег анђела. Престао је да дише као тихи лептир који разноси љубав и свима доноси срећу. За њим гласно заплака српски и бугарски народ, а у манастирима православља Божији духовници и сви верници клечаху пред Исусовом и Савином сликом, молећи се за његову чисту душу. Српски учитељ, архиепископ и просветитељ својим добрим делима учврстио је православље на Балкану, чак и шире. Сви су му били захвални, сви су га жалили, вечно га спомињући.

Краљ Владислав први од родбине заплака за вољеним стрицем. Успева да га тајно изнесе из Бугарске, унесе у Србију и сахрани у манастиру Милешева 1237. године. Овај велики Србин касније је и званично проглашен за свеца. Без Саве Немањића Србија је била у опасности. Сви су плакали, и плашили се спољних непријатеља.

Краљ Владислав је пружио јак отпор Мађарима јер су надирали с намером да покоре Србију. Успео је некако да заштити границу према северу земље.

Ослањајући се превише на свог таста, бугарског цара Асена II, Владислав је често трпео прекоре од увек опрезне српске властеле која никад није веровала у искреност владара суседних држава који су штитили искључиво своје интересе на рачун Србије. Међутим, још горе стање је настало кад је српски краљ остао без заштите, без бугарског цара Асена II. Он је изненада преминуо 1241. године, па је Србија остала без помоћи правог пријатеља.

Без најаве и званичне објаве рата, Монголи су у снажном налету упали у Мађарску, протерали краља Белу IV, готово прегазили и опустошили Бугарску, а Србију захватили делимично. У српском приморју заузели су два града: Котор и Древаст и, као бесни вукови, стигли у своју базу на Црно море.

* * *

Док је краљ Владислав мислио шта ће и како ће даље, српска властела је помогла најмлађем брату Урошу да збаци владара и да се 1243. године прогласи рашко-приморским краљем. Властела се задовољила доласком на престо најмлађег сина Стефана Првовенчаног. И заиста, Урош показа изузетне дипломатске и војне способности. Носећи поносно на глави круну Немањића, он ће кренути узлазном линијом напретка и убрзо стати на пијиедестал моћи, владарске славе и величине.

Свега неколико година после крунисања, овај способни краљ реши да заснује породицу. Како је био обичај да се преци жене са страних дворова, и краљ Урош себи доведе француску принцезу Јелену из познате породице Анжуј, која је сматрана светом лозом пореклом од Меровинга. У то давно време, знало се да су Меровинзи са истока Дунавом допловили до Француске и да су директни потомци Исуса Назарећанина, Бога Христа и мајке Богородице.

Питамо се да ли је краљ Урош чуо о овој светој кући Меровинга. Срећом, његова изабраница, према писању свих писаца и духовника, беше велика и моћна српска краљица без мане. Јеленине позитивне људске особине извирале су из њеног срца и чисте, племените душе.

Припремајући се за веридбу и свадбу, овај мудри и благородни краљ Урош благовремено у долини реке Ибар засади, поред пута безброј садница розе, белих и плавих јоргована који су се већ у пролеће развили и расцветали, миришући будућој краљици, Јелени Анжујској, и сватовима који су је свечано пратили из Мађарске право у кућу Уроша Немањића. Све је било спремно. Јоргованi су се узвисили чекајући невесту поред пута.

Двор Немањића у близини Раса беше окићен светлећим

фењерима, а борови, јелке, липе и багреми, добише свечане украсе и најбоље одоре, привлачне, визуелне чаролије које је људска рука могла створити и поставити по гранама за љубав и срећу младенаца. Тако све стазе око српског двора добише сјај владарске моћи Немањића у средњовековној држави Немањиног унука краља Уроша I. На двору засветлуцаше сребро и злато, свила и кадифа. Посуђе, новац и накит израђени су од домаћег племенитог метала. Чипкане завесе, свиле и скупоцени одевни предмети увезени су из Дубровника, Венеције и Мађарске. Беху обезбеђени путем трговачке робне размене и разних новчаних трансакција. Тако је све било спремно за дочек лепотице Јелене.

Родитељи чаробне принцезе, отац Раул и мајка Алиса, први пут по рођењу загрлише прекрасно дете када се принцеза несвесно насмешила срећном оцу и мајци, рођацима француског краља Луја IX и његовог брата, краља Карла Анжујског. Ипак, ова мала Францускиња угледала је светлост дана на тлу Италије, где су сви боравили и радили, стварајући породицу, потпомогнути моћном светом лозом анжујских краљева, њихових рођака. Јелена је брзо расла и напредовала.

Тешког срца отац и мајка пристадоше да ово љупко девојче, принцезу Јелену, пошаљу да живи код тетке, мађарске краљице Јоланде и краља Андрије II ради васпитања, образовања и брзог стицања најлепших манира, лепог краљевског понашања, а све према протоколу моћних владара. Тако Јелена борави међу рођацима и наследницима мађарске круне, окружена љубављу тетке и тече у граду Будиму. И овде, у одблеску мађарске круне, прелепа, тиха и добра принцеза брзо схвати да је предодређена да увек буде на двору владара који је штите, уче свему лепом и да никад неће моћи да живи међу обичним владарским поданицима, далеко од круне, раскоши и моћи.

Али то је није спречавало да правилно размишља, да се даље образује и усавршава поред рођака краљева. Јер то је била предност и бенефиција ове младе девојке која увек плени шармом, а влада мудрошћу. Њена харизматична личност привлачи велику пажњу свих са двора, а и страни принчеви су се доста о њој распитивали. Беше стасала да, као пернато птиче, полети према југу Европе. Мађарски краљевски пар ће питати њене родитеље за дозволу ако је неки принц запроси. За то време, Урош је размишљао да ли ће

добити руку ове згодне девојке која треба да постане српска краљица.

Родитељи Раул и Алиса, обавештени о намери српског краља Уроша, допутоваше из Италије у Мађарску да дају благослов својој љубимици, коју ће опремити мађарски краљ и краљица и свадбу јој организовати као њени моћни рођаци као што на свим дворовима владари окупљају младе девојке, опремају их за удају, узимајући их у потпуну заштиту, уз сва искрена доброчинства достојна владарског пара.

Утегнута у чврсти корсет, окупана миришљавим травама пелина и одвара цветне каменице, принцеза блисташе свежином и још више од водених купки разних мириса из орјенталних земаља. На глави вео дуг преко три метра падао јој је до земље и позади прекривао свилену хаљину беж боје. Са предње стране, на попрсју блистају бисерна зрнца са страна опточена чистим златом, пажљиво ушивена на набораној венчаници. Преко ње је носила огртач од чоје исте боје, украшен златом тамније нијансе. Коса спуштена низ леђа, уковрцана, сјајна, преливала се на пролећном сунцу и задржавала светложуту нијансу, као сунце, преко природне, као зифт црне косе.

У преподневним часовима музичари засвираше, а сватови Срби прихватише невесту која се једва одвоји од брата, сестре, родитеља и осталих чланова уже и шире породице. Као и свака девојка, она осети тугу и бол због овог растанка који ће је одвести краљу на непознати двор суседног народа православне вере. Чула је тада за реку Ибар и њену чудесну долину. Радовала се. Краља раније није упознала.

Није размишљала о томе шта ће бити, оптимизам је владао целим Јелениним бићем. Њено срце се пробудило на благом пролећном сунцу, које јој је миловало тек набрекле груди и набујало девојачко тело.

Коњи и коњаници стајаху испод великог трема одакле треба да крену на далеки пут са принцезом. Она се, тужна, окрену да види двор својих штићеника где је боравила и стекла солидно образовање. Махала је и смешила се овим најдражим људима који су је испраћали као вилу.

* * *

Поворка је пошла на коњима. Кад су били близу мађарске границе, Јелена је пила освежавајуће напитке, одмарала се, а после је на граничном прелазу одважно рекла:

— Срећно полазим из Мађарске за Србију. Ја сам Францускиња. Никада нећу потпуно срцем напустити своју католичку веру, а примићу с љубављу православну. Данас се крстим слева надесно, а кад стигнем у кућу Немањића, примићу православне обичаје. Крстићу се здесна налево. Вере су различите. Бог је један исти — наш Исус Христос који помаже свим верницима — хришћанима. Ово искрено говорим док сам на коленима.

Из клечећег положаја она погледа присутне сватове, устаде и поклони се. Кренуше даље. Коњи су галопирали, прескачући неке мање препреке по лошем путу. Разиграни и брзи, још су убрзали галоп као да су све њене речи разумели.

Кад су прелазили равна поља, ливаде и утабани пут, Јелена је пажљиво загледала свако парче земље и стабла, трудећи се да боље запамти како српске куће изгледају, па примети да су другачије од француских и мађарских. Млада није била уморна, или није показивала нервозу и душевни немир, док је држала коњу узде. Један брзи коњ се саплете и посрну, али се одржа. Тада су нагло успорили брзи темпо како би се, каскајући, сви одморили. Зауставише се на почивалишту, привезаше коње, па уђоше у једну кафану да се освеже.

Пут их је из Војводине водио ка Шумадији. И ова поља, са доста околних стрмих шума, пропланака и бистрих речица, охрабре их и увере да се приближавају главном путу према Западној Морави. На месту уливања ове реке у Велику Мораву опет направише паузу за одмор. Вили су близу.

Најзад скренуше према дворцу рашких жупана у Дежеви, у

близини града Раса, на реци Дежеви. Одозго их је посматрао дворац, као војник на стражи, подигнут према гори Соколовици, саграђен од дрвета. Ту, у близини, налазио се и летњи дворац немањићких владара у Брњацима уз Брњичку реку, близу реке Ибар.

Јелена Анжујска највише се дивила брдима, рекама, потоцима и шумама, па тек онда дворовима. Волела је природна пространства, посебно зеленило четинара и шаренило опојних јоргована, тробојних жбунова цвећа које је приметила поред пута. Помисли: „Дошли смо у Долину Јоргована."

Срећни сватови стигли су у дежевски двор и предали младу породици Немањића, која је невесту срдачно прихватила код велике гвоздене капије дворца.

Поред ограде стајали су сви весел и сватови са младом, грлили се и љубили слушајући песме девојака:

„Добро дошли, добро дошли, кићени сватови!
Јесте ли се, јесте ли се млади уморили?
И јесте ли, и јесте ли коње одморили?..."

Они су још гласније одговарали:

„Ми смо данас, ми смо данас срећно путовали
и младу Јелену своме краљу Урошу,
као златни поклон, у наручје дали."

Сви су се, наздрављајући младенцима, радовали.

* * *

Настало је велико весеље: смех, жагор и разговор, а затим су сложно ушли у велику свечану дворану, господски уређену, где је био постављен сто. Тањири од италијанског порцелана из Венеције, пехари, чаше, лустери и разни свећњаци од домаћег сребра и злата. Све је блистало. Увис подижући чаше, мудре здравице су говорили, пијући рујно вино из пехара. Јелена осети неку нелагодност јер су јој сви били непознати, а желели су да је поздраве, додирну, упитају за здравље. Љубазно се понашала. Изгледала је отмено и префињено. Беше изненађена лепим дочеком и свечаним пријемом. Покушала је да се прибере и прихвати све ове стране људе и схвати догађаје без видног изненађења на лицу. Крила је емоције.

Неки радознали и добронамерни гости упиташе Јелену како јој се свидела Долина Јоргована. Рекла је да није очекивала овакву пажњу и лепоту у Србији.

„Зар један краљ има тако развијену машту? Па ово су непрегледна поља јоргована засађена мени у част", чудила се у себи.

Један гост се одважи, неспретно приђе близу невесте и без размишљања јој шапну:

— Драга принцезо, наш краљ је одавно посадио оне јорговане тамо куда ћете ви са сватовима проћи. Ми смо се чудили и питали људе како је краљ Урош онолико цвеће засадио и све организовао да би вама, својој будућој краљици, угодио. Ви сте Францускиња, модерна дама. Један господин из протокола за пријем и прославу хитно ме је позвао да дођем у суседну одају. Он ме је опоменуо да се лично никако не приближавам принцези Јелени. Ја га нисам послушао. Желео сам с вама да попричам.

И тако је млада Јелена Анжујска, прелепа, крхка, еманципована Францускиња, смерно корачала ибарском долином у сусрет свом супругу краљу. Није ни слутила тада да су ови тробојни јорговани,

са обе стране дуж целог пута, заиста засађени у њену част. Дивила се свему. Народ ју је оберучке прихватио.

Узвишени вереник, краљ Урош, желео је да будућа невеста, његова краљица, чим стигне, срцем и душом удахне мирис јоргована, да очима види непрегледну долину пролећних цветова како се њишу на лаганом пролећном поветарцу и да се пред Јеленом сами расцветавају, поздрављајући је смерно. Овакав дочек је смислио и приредио њен вереник, краљ. Била је усхићена и срећна чим је схватила да јоргovани шире љубав међу људима и шаљу поруке мира.

Свадбено весеље донесе радост свим поданицима ове рашко-приморске државе на чијем је челу био Урош, најмлађи унук Стефана Немање. По реци Дежеви пловили су као лотоси бели галебови, док са високе горе Соколовице сунце бацаше снопове зрака, а несташне птице се истовремено огласише у јачим милозвучним тоновима. Сватовске песме девојака још су одјекивале између брда.

* * *

Древени дворац рашких жупана горео је ватром фењера који су пуштали разнобојне снопове светла усред белог дана. Те илуминације, разне конфете и друге свадбене чаролије, задивише узвишену невесту. У тренутку те веселе церемоније, кад су јој се очи замориле, она зачу умилне хармоничне звуке из чаробних фрула чобана са оближњих ливада и поља. Тог тренутка помисли да је стигла у земљу добрих људи чију је православну веру управо свесно прихватила у цркви Немањића. Стрпљиво је стајала, изговарала свете речи, крстила се здесна налево као православка да би у потпуности задовољила прописе овог српског и Божијег ритуала, такозване обредне иницијације преласка у веру свог будућег супруга. Храбро је издржала и прихватила сваку тачку кодекса православних верника, али је и даље у срцу задржала своју католичку веру. Знала је да има више вера, али да постоји само један Бог.

Чудила се да на двору балканских Срба има толико раскоши. Све је блештало у свили и кадифи, коју су владари набављали из Котора, Дубровника и Венеције. Сребрни, златни и порцелански сервиси је нису остављали равнодушном. Била је изненађена и потпуно опчињена раскоши лустера, завеса, столњака и свећњака, па је све гледала широм отворених очију јер се није надала свему томе.

Већ сама појава краља Уроша са круном и свим обележјима који, према византијским прописима, означавају углед и достојанство владара моћне државе, развеселише ову љупку странкињу, која и сама блисташе под кристалним лустерима чија се светлост сударала са одсјајем њене круне на глави. Смирена танана невеста љупко се осмехну свим гостима који су највише њу и краља посматрали.

После званичног обреда венчања у цркви, слављеници

истовремено погледаше с љубављу своје брилијантске прстене и ту, пред свештеником који их благосиљаше, изјавише да се својевољно опредељују да доживотно живе заједно и у добру и у злу. Кумови су их пратили у стопу док су ишли укруг чврсто верујући у љубав и срећу, уз Божју помоћ, у брачну слогу и обострану привржeност.

Јелена је одахнула кад су изашли из цркве и ушли у златну кочију. Народ, родбина и страни гости поздрављаху их уз дискретно подизање руку. Убрзо стигоше у дворац предака где ће убудуће дуго година сложно живети и здраву децу рађати.

Тог срећног дана, када су младу краљицу припремали за прву брачну ноћ, дворске даме и помоћнице се беху ускомешале, растрчале и посебно узбудиле јер је обред захтевао специјално купање невесте у топлим купкама од миришљавог биља — мајчине душице, лаванде и камилице са додатком неколико капи француског мириса.

Неколико дворских дама и помоћница стајало је забринуто у предсобљу испред краљичиног купатила које је директно повезано са њеном спаваћом собом. Све је било добро припремљено и готово тајанствено. Посао је захтевао дискрецију и опрез.

Краљица Јелена се појави у предворју у огртачу боје јоргована од свилене тканине увезене из Јапана. Папуче на босим ногама истицаху њене правилне прсте и негована стопала. Кретала се ситним уједначеним корацима, личећи више на гејшу, него на краљеву жену. Одмерена, тиха и стидљива, уђе у позлаћено купатило са две даме које су је испод ока кришом посматрале и у стопу пратиле. Озбиљне девојке дадоше знак једна другој да младој краљици Јелени, истовременим покретима руку, скину свилени неглиже и тако обнаже лепу и витку фигуру своје господарице.

Јелена је схватила њихове намере, те их предухитри и прва са себе скиде дуги огртач па им га додаде у испружене руке. Биле су изненађене кад видеше да је њихова невеста на полуобнаженом телу имала на себи малу глокнасту хаљиницу са дубоким деколтеима на предњем и задњем делу грудног коша. Млада Јелена беше стидљива. Њено складно тело било је неговано, истицала се белином, а њена једрина је ускипела.

Она им се насмеши и полако се спусти у топлу пенушаву купку у коју је стално дотицала још топлија вода из златне славине.

Обе даме посебним сунђерима почеше нежно да јој трљају леђа,

попрсје и удове, и да је нежно масирају док се опуштала.

Овај ритуал није дуго трајао. Краљица се сетила кад је њу и сестру мајка Алиса у Италији купала, док ју је, касније у Мађарској, тетка мађарска краљица Јоланда, понекад пуштала да се сама купа. После су јој дворске даме прале дугу свилену кестењасту косу.

Данас је поштовала правила куће Немањића. Мирно је лежала у кади од зеленог мермера и чекала да девојке заврше посао и изађу у предсобље. Тада је сама скинула ону кратку одећу и завршила купку. Потпуно освежена и препорођена, брзо се обукла.

Кад су девојке поново стигле, Јелена је расула своју бујну косу изнад посуде у којој су јој пажљиво прале сваку витицу, трљајући је и испирући, затим сушећи убрусом. И сама је била задовољна чињеницом да је нису виделе нагу.

Ушла је у спаваћу собу, легла на мекани душек, те лако утонула у белу постељину од чисте свиле са ситним цветовима. Кад се на вратима појавио краљ Урош, Јелена се спусти још ниже и нагло прекри лице, сва црвена од узбуђења и стида. Он је љубазно поздрави и седе у велику црвену фотељу, правећи се да је спокојан, прикривајући узбуркане емоције свог срца које је убрзано куцало као да хоће да искочи. Тихо је позва да седне преко пута њега у другу фотељу. Придржао јој је љубичасти огртач који је обукла преко свилене спаваћице. Обоје осетише трептаје у души и надражаје у желуцу.

Почели су разговор у необичној атмосфери неке нелагодности коју доноси први сусрет и сама помисао на прву брачну ноћ. Млада на свом округлом столу примети кристалну вазу коју јој је супруг испунио великим букетом расцветалих јоргована. Прва му се насмеши и захвали на пажњи, а краљ прошапута:

— Драга, ја сам срећник јер имам овако младу и лепу супругу, моју милу краљицу Јелену Анжујску.

Лепотица нагло спусти поглед и показа му своје дуге трепавице. Краљ искористи овај тренутак, устаде, пољуби супругу, узе је у наручје и врати у широки чаробни кревет у коме ће заједно провести ову прву ноћ љубави. Она ће божанском енергијом да их споји и води до блаженства, мира и спокојства, кроз сладострашће узбурканих природних осећаја који ће им испунити тела и чисте душе. Када је невеста заспала, краљ је нечујно отишао у своју собу и утонуо у дубоки сан. Уместо љубавних авантура, сањао је да се

налази на фронту са војском у окршају са Дубровчанима, који су имали сталне аспирације да запоседну српске територије. Те освајачке претензије нису прикривали. Владар Србије је био на опрезу и дању и ноћу.

Пошто је овај сан добро упамтио, одлучи да јој га исприча, али тек кад се мало боље упознају и зближе. Сетио се да је она претходног дана рекла да је само Венеција лепша од Дубровника и да су Дубровчани добри људи. Мислио је да не треба да је љути на самом почетку брачне среће. Јер снови су нестварни доживљаји који нас или радују или плаше. Краљ реши да мало тактизира и да не жури да јој исприча овај лош сан.

* * *

Прве вести из Дубровника за краља су биле шокантне. Није се надао да ће га снаха осуђивати и клеветати код тадашње дубровачке властеле, сматрајући да је он неправедно збацио са престола брата краља Владислава, њеног супруга. Пошто се склонила у том приморском граду, почела је пропаганду против новог краља Уроша, свог девера.

Жељна власти, славе и моћи, бивша краљица је наговарала дубровачког кнеза и властелу да јој помогну да збаци са престола девера краља Уроша I и да се на трон врати краљ Владислав, њен супруг. Све ове закулисне радње су брзо биле откривене.

Озлојеђени краљ Урош хитно шаље у Дубровник изасланике са писменим протестом да се ова жена спречи у намери да га обори са власти. Хтела је да се Владислав врати на трон како би с њим поново владала Србијом.

У интересу добрих односа, Дубровчани прихватише молбе и оптужбе краља Србије и онемогућише бившу краљицу да се бави недоличним радњама.

Задовољство краља Уроша I и дубровачке општине резултирало је потписивањем уговора о међусобном пријатељству. Они су се заснивали на одредбама, усменим и писменим заклетвама о потпуном међусобном миру и сарадњи. Тада се посебно поштовао гранични суд који је и раније решавао веће граничне спорове између ова два суседна народа. Дубровчани нису имали довољно обрадиве земље, зато су увек тежили да је добију од Србије, силом или мирним путем. Најлакше и најпоштеније је било, свакако, кад су плаћали краљу Урошу закуп за коришћење парцела плодне српске земље, по оној народној: Чист рачун дуга љубав. У Србији су гајили и винову лозу.

Одушевљени краљ Урош измири се са својим братом

Владиславом и даде му неке градове на Приморју да и даље њима управља. Уговори су били чврсти. Краљев брат је био задовољан уступцима, још више помирењем.

Резултати ових уговора са заклетвама и чврстим обећањима довели су до привременог мира и обостраног задовољства. Дубровчани више нису продирали на српске територије, а заузврат су добили посебно писмено одобрење од краља Уроша да се могу слободно кретати по рашко-приморској држави, посебно ради трговине.

Краљ није говорио својој супрузи о неспоразумима са Дубровчанима, знајући да му је она већ с наклоношћу причала о дужду и властелинима, а посебну наклоност гајила је према католичкој цркви и њиховој бискупији. Боље је прећутати пред супругом те неспоразуме, касније помирење и ново пријатељство. Ипак, краљица је дознала све тајне.

Брачни живот краљице Јелене и краља Уроша I био је добар без обзира на разлику у схватањима између њих. Та хармонија је годила владару, који је и сам осетио неугодност гледајући како његова браћа Радослав и Владислав живе и владају под великим утицајем својих супруга краљица. Урош се забрину, те поче дубље да размишља: „Зар да дозволим Јелени да ме одроди од своје лозе Немањића као што су моју старију браћу одродиле жене? То неће моћи! Ја сам прави Немањин унук, син сам првовенчаног српског краља и мајке Ане Дандоло. То много говори о мени. Све је у генима... Бићу опрезан. Будан... док ми она говори.

Видим да је моја краљица прихватила српске обичаје. Труди се да разуме наш горштачки живот. Жели да подучава младе девојке да се образују у свим областима природних наука, писмености и познавању ручних радова. Она је узор српским женама, а оне су вредне, хоће да слушају краљицу и да је у свему подржавају. Диве јој се, поштују је, хвале је. Шта да кажем? Шта да тражим и очекујем од моје Францускиње која је стигла у долину Ибра, где је окићена бокорима јоргована, запахнута мирисима шароликог пољског цвећа у рано пролеће? Рекох, бићу опрезан, правичан, суздржан. Волим своју жену...

Не бих смео да јој дозволим да ме води као слабића кроз Долину јоргована. Знам да се дописује са римским папом. Сад су хришћанске цркве подељене. Она, видим, са обе одржава везе.

Морам добро контролисати њене контакте с њеним рођаком, сицилијанско-напуљским краљем Карлом Анжујским. Овај моћни владар има велике планове на Балкану. Ево, сад је он мој пријатељ само ако буде хтео да се влада коректно, да ме не спутава и не приморава да га слепо слушам. Одлучио сам да искушам своју савест уз сопствени разум и правду Божију. Надам се да ће ми драга жена родити наследника. Нека прво роди сина, а после може и кћерку, да се зна наследник. Како буде! Моја краљица је већ бременита, паметна је, нежна и осетљива. Нека оваква остане. Дозволићу јој да испуни жеље. Нек се бави добротворним радом, али првенствено нека се брине о потомству."

* * *

Ова енергична краљица беше одушевљена пажњом српског краља чије лице је било грубо као орахова кора, очи као у светитеља, а душа анђела. Храбар као Немања, побожан и милостив као Свети Сава, а праведан као мајка Ана Дандоло, Урош I мудрошћу надмаши старију браћу, доби углед српског владара који зна све: управља, брани земљу, и води народ у бољу будућност. Супруга му пружа подршку и добрим делима увери га да му је достојна.

Нова владарка је настојала да задобије његово поверење. Дошла је из модерне Француске, показујући се у сваком погледу као одмерена, штедљива и домишљата верна супруга која жели децу и срећан породични живот. Краљ прихвати њене жеље да се успостави најбољи однос са дубровачком католичком бискупијом која је имала јурисдикцију над католичким црквама у Бару, Котору и Улцињу. Барска црква је хтела свој мир, да живи без контроле.

У то време заоштравали су се односи између католичких цркава тих приморских градова и Дубровника. Барска бискупија је настојала да се потпуно осамостали јер је ту била велика моћна приморска лука, али је дубровачки бискуп успео да их смири и опет стави под своју надлежност. Јелена је обавестила римског папу да је дошао крај сукобима између барске и дубровачке католичке цркве, што је био њен циљ.

Краљ Урош је одахнуо. Плашећи се да не изгуби своје приморске градове због нетрпељивости између католичких цркава, он обиђе Котор, Бар и Улцињ, а Јелена остаде на двору. Већ прилично навикнута на немањићки двор и вредну послугу, осети се владарком која је све супругово срцем прихватила. Уређивала је дворац вршећи неке мање промене — опремила је једну просторију за порођај и долазак на свет прворођеног детета. Месеци су

пролазили. Народ се бринуо за краљицу у жељи да се лако ослободи плода и срећно породи — да добије сина.

Православна црква беше пуна поданика, правих верника који нису могли да одоле, а да не клекну пред Исуса Христа молећи га за срећу целе краљевске породице.

Тих дана су дрводеље од ораховине израђивали најлепше колевке за принову у двору. Био је обичај да се поклањају постељице за прво краљево дете. Веровање у Бога доносило је смирење и радост целом народу моћне Урошеве краљевине. Сви свети обичаји су се строго поштовали. Краљ је био народни идол.

И роди се здраво мушко чедо. Било је налик на мајку више него на оца. Овај драгуљ из баште љубави био је љупко, драго дете, зато на крштењу доби име Драгутин. Принц се несвесно насмешио, као и свако дете, после десетак дана. Пажњом родитеља и дадиља још више се разнежи, чврсто спавајући у меким перинама.

Толико се пуцало, јело, пило прослављајући долазак дечака на свет да је двор одјекивао све до летњиковца у Брњацима. Краљ прихвати драгог првенца у своје крупне али нежне руке и повика:

— Срећно дошао на мој двор, сине! У миру те дочекујемо. Ако устреба, и ти ћеш сабљу о појасу носити и ратовати. Мајка те првог на свет донела, тешка срца ће те из двора на далеки пут испраћати. Ти си, сине, престолонаследник, мој наследник. Буди нам жив и здрав! — краљ Урош погледа масу људи, једнако високе госте и обичне поданике из разних крајева земље. Диже здравицу на коју су му весели говорници, мудрим речима и честиткама, одговарали. Касније је краљица узела принца, однела га у своју собу и подојила, нежно милујући његову црну косу. Дечак краљицу инстинктивно додирну, те осети природну блискост, то мајчино неопходно присуство у великом кревету. Она пусти врелу сузу од узбуђења, златну сузу радосницу као свака прворотка и погледа свеже цвеће у вази. Широм отвори очи. Прво трепну, па се насмеши присутним дадиљама и дворкињама.

* * *

Опијена мирисима цветних јорговaна, док посматраше свог принца првенца и супруга краља Уроша, помисли да ће се снагом воље учврстити и задобити поверење куће Немањића, који су важили за храбре и племените људе моћне династије о чему се с уважавањем причало по Европи.

Двор у близини Раса оживе. Краљ је ликовао, пресрећан због последњих догађаја. Они су га на тренутак одвојили од великих државних брига како да сачува земљу својих предака да би је моћну оставио наследницима.

Са прозора древног дворца посматрао је излазак сунца и једва чекао да се високо подигне на небу како би са краљицом Јеленом и сином Драгутином прошетао по башти тек изниклог пољског цвећа. Задовољни и опчињени природом, седели су у плетеним наслоњачама испод великог ораховог дрвета док је дадиља љуљушкала принца. Кад се удаљила и са дечаком села испод миришљаве разгранате липе, брачни краљевски пар поведе разговоре.

Урош инстинктивно погледа сунце које је већ било у зениту, па прошапута:

— Премила краљице, рекла си да сам те изненадио Долином јорговaна. Нисам ја случајно дао да се посаде цветови љубави за нас двоје а, ево, сад и за нашег сина. Исказао сам према теби силно поштовање. Знао сам да је света лоза Анжујаца пореклом од Меровинга, а они директно од Христа.

— Хвала, хвала, велики краљу. Моје срце је пуно. Очарана сам овим нашим природним лепотама ибарске долине, реком Ибар и нашим летњим дворцем у Брњацима, код Оклачког потока, на Брњичкој реци. Моји родитељи су забринути јер су чули да сам се удала за Србина који влада земљом горштака. Дошла сам из друге

средине као и многе принцезе. Трудићу се да још боље схватим и прихватим ову земљу и људе свог супруга краља. Изненађена сам и затечена што овде живе цивилизовани људи и то у дворцима. Наравно, дворци су за владаре, а мале куће за наш сиромашни народ. Та чињеница ме је растужила. Треба оспособити руднике. Народ гладује, а стари рудници су неискоришћени. То не може тако...

— Боже здравља, трудићу се, уз твоју помоћ, да људи не гладују, да уредим и проширим рашку државу. Дошла си из културне Француске у срце Балкана. Може се рећи да си допловила, као вила, на таласима мора питомим Средоземљем, ношена ветровима топлог маестрала са Апенинског на Балканско полуострво за срећу мени у крило. Ти си моја странкиња.

— И то има својих чари — додаде Јелена. — Зар није боље да се европске културе мешају, једна другу оплемењују? Јер човеково знање је небеска светлост, просвећивање народа је моћ, а културна баштина темељ и ослонац државе. Култура уздиже владаре, развија свест образованих и необразованих људи да несебично раде за добро народа.

— Да, тако је! Без образовања нема добрих планова за младе нараштаје. Неко мора да лечи болесне, изнемогле и старе људе. Ми овде имамо видаре, врачеве и монахе који се баве медицинским услугама. Ко верује лекарима? Свест обичних људи није довољно развијена. Пију справљене народне лекове без провере — објасни јој супруг, а она продужи:

— Мени је првог дана било јасно да се ове девојке образују само у манастирима. Да ли је то довољно? За женску омладину нема ни школа ни школских програма. Неко мора да преузме иницијативу и, ван цркве, да показује девојкама како боље да живе. Првенствено да знају да кувају, да науче како се кућа спрема и опрема, па после да почну ручне радове. А књиге? Прво слова, па читање књига. Све се може и мора. Писменост свима отвара поглед на свет. Књиге су духовно благо. Сваки користан рад је спас за људе.

— Видела си, драга, да имамо овде, на двору Немањића, библиотеку пуну римских и византијских књига. Кад се добро савлада азбука и правопис, лако се могу читати поучни рукописи монаха који су превели те староставне мудрости и поуке. Мој стриц Свети Сава био је писац, учитељ и просветитељ. Учврстио је

православље.

— Све ми је јасно. Писмени људи и жене покрећу масе да, у машти, стварају светове, тада почну да раде више и боље. А злато и сребро дају материјално богатство.

— Моја је света дужност да оружјем браним државне границе, а твоја да се бринеш о културном напретку народа и о нашој деци. Учила си школе... Руднике ћу теби у част отворити. Временом ће оживети.

— Колико будем могла и знала, учинићу за овај благородни народ. Ја не могу, драги, да разумем ниједну владарку која себе истиче у први план. Моје није да се кокетно облачим и одржавам балове. Ово сиромаштво наших поданика осећам као личну несрећу. Треба прво развити хуманитарне активности да људи не гладују, да наша деца не гледају другу децу, своје вршњаке, како просе. Мене би убила њихова патња, зато нећу седети скрштених руку. Себи ћу поставити циљеве. Морам се одрицати и другима пружати помоћ.

— Имао сам среће. Мој избор је био пун погодак. Наш народ зна да процени. Ти ћеш задобити поверење широких маса. Они добро памте моје снахе које су штитиле интересе земаља из којих су дошле на српски двор. Краљ Радослав се потписивао грчким језиком и на повељама и на нашем новцу. Народ сматра да га је жена упропастила. Оба брата су имала и заслуга, али... грешке се боље виде.

— Добро, то је прошло. Сад су нам важне идеје, добри планови и стручни сарадници. Пре свега, треба да се молимо Богу и свим свецима. Њему потпуно верујем. Он је свемогући отац јер управља светом.

— Примила си православље. Рађаш ми синове. Била си хришћанка католичке вере, а сада си православка. Градићемо манастире по целој земљи. Све ти је дозвољено. Цркве су свете куће које владари граде и фрескописци осликавају.

— Ту нема неких проблема. Један је Исус Христ који нас је створио, удахнуо нам своју душу, а наше је да га слушамо, да поштујемо његове жртве. Прво ћемо обновити наше задужбине, а онда оне католичке у Котору, Бару и Улцињу. Свима ћемо помагати. Ти, ја и наш Драгутин смо православци.

— Потпуно се слажем с тобом. У својој држави нећу бранити

градњу обеју цркава јер су оне некад биле заједничке. Христ је васкрсао за наше добро. Мораћу саградити своју цркву да будем ктитор, да моја деца знају шта сам радио за добро цркве и народа. Храмови су ризнице блага које стварају људске руке, а финансије обезбеђује владар.

— Ти божји храмови су најлепша културна баштина која остаје потомству као успомена на владаре. Цркве ће нам душе просветлити, рудници нас обогатити, народ ћемо златом прехранити — причала је краљица краљу. Он јој признаде:

— Овај разговор у природи толико ми прија зато ћемо га и другом приликом наставити. Саградићу манастир Сопоћане да буде наша вечна кућа украшена фрескама. Ти си ми велика подршка, а бићеш и сарадник.

— Желела бих да се у овој дивној земљи што пре настави са копањем рудног блага из рудника што су Грци и Римљани користили. Племенити метали могу да покрену богатство које ће истребити сиромаштво. Јер пољопривреда храни људе, али није довољна за све потребе, а камоли за трговину.

— Лепо си се сетила. На овим нашим просторима Грци и Римљани копали су руде из рудокопа који су данас мртви. Та угашена гротла треба да оживимо, зар не? Више нећу понављати — ти си ме најзад покренула. Рудно благо ће извирати. Јешћемо сребро и злато, али прерађено или сирово продато. Новац ће пунити касе.

— Без идеја, планова и прегнућа, нема среће — рече краљица и пође за краљем. Дадиља је већ повела принца. Окупала га је и ставила у меке перине где је лешкарио и чекао мајку да га подоји.

* * *

Стигли су у дворац. Краљица је у раним поподневним часовима у библиотеци прелиставала књиге, читала или писала. Краљ је у радном кабинету. Никако не може да се смири откако су му поклисари јавили да га је дубровачки бискуп оптужио код римског папе да подржава осамостаљење барске католичке цркве, без њиховог одобрења.

Краљица Јелена је проучавала неке важне списе о пореклу династије Немањића, чији је сад и она члан. Њена дворска дама лагано закуца на врата, па уђе да је обавести како принц већ спава и како је био расположен после њеног одласка.

Задовољна владарка стави кажипрст десне руке на слепоочницу, подиже поглед, па јој се захвали за обавештење, али дама пожеле да се мало задржи у овој одаји пуној разноразних старославних књига. Стајала је и ћутала смешећи се, а затим је чула њен глас:

— Хвала вам, Розалија. Драгутин је благородан дечак, а ви сте вредна и пажљива моја дружбеница. Сад можете слободно ићи јер ћемо се касније поново срести у малом салону.

— Једва чекам тај срећни тренутак да будем у друштву са вама.

Краљица се неприметно насмеши госпођици Розалији, чије очи сијаху од среће као два светлоплава драгуља. Изашла је убеђена да је задобила симпатије своје господарице. Њени складни и уједначени кораци, усправно држање и милозвучни глас славуја, оставише леп утисак на Јелену која је испрати погледом, те настави да разгледа портрете владара и иконе светаца из једне илустроване старославне књиге.

Стално је ослушкивала да ли ће се Урош појавити да јој улепша овај дан који је већ од раног јутра добро почео. Али он није долазио и зато се млада краљица забрину и тако неочекивано промени

расположење.

Кроз отворени прозор допирали су нејасни гласови радника који су улепшавали двориште новим садницама зимзелених стабала поред саме дрвене ограде. Неизбежни цвркут птица и овог пролећног дана јасно је одзвањао и сваког радовао. А сунце је кренуло према западној страни плавог покривача. Небо је било чисто без облака, без измаглице, без црвенила око сунца.

Јелена није веровала да јој се све ово догађа. Толико се уклапала у нову средину, заволела је супруга, а дете је доживела као дар од Бога. Знала је да је створено као плод љубави двоје заљубљених. Била је потпуно опчињена.

* * *

Краљ је размишљао да ли да јој каже како је присиљен да нападне Дубровник, њен омиљени град. Како ће Јелена схватити и да ли ће прихватити да он с војском крене у поход и насрне на наводне пријатеље који га оптужују и који му прете? Те дилеме, претпоставке и разна нагађања сламали су преморено срце овог заљубљеног, поносног ратника јер хоће да брани своју част, достојанство и српску државу за коју је одговоран. Мора да спреми и покрене војну силу.

Зачула је познате кораке из предворја, устала и отворила врата. Урош је благонаклоно поздрави, а она му љупко показа очима и руком да седне. Сео је, смешећи се, уз велики напор, оптерећен државним бригама и плановима за напад на народ и цркву са којом има потписане писмене уговоре о ненападању. Није могао да издржи и од ње сакрије своје намере о кршењу оних чврстих уговора са заклетвама. Речи су му саме кренуле, није био способан да их задржи:

— Прелепа краљице! Нисам ти рекао да сам имао проблема са Дубровчанима јер ме снаха, бивша краљица, оптужила код њих да сам брата оборио са престола. Да, да, она је за све крива, а мене је властела подржала и довела на чело државе. Шта да кријем од своје супруге? Хтео сам те поштедети секирације, али... сад крећем у нови оружани напад... Ово је још теже и озбиљније. Снаха се примирила. Сад ми суседи налазе другу грешку.

— Мислим да је тај проблем остао иза нас. Знам, мој девер је слушао њу, зато је сада у манастиру, а она се шета по Дубровнику и нас клевета... Зашто? Значи, више није опасна... Шта има ново? Плашим се...

— То је прошло, драга, али ме дубровачка католичка црква оптужује да сам крив за понашање наших католичких

веродостојника из Бара који желе пуну самосталност. Да ли је грех да добију право на одлучивање?

— Јесте, то је превише! Како и шта раде барски свештеници без дозволе дубровачке бискупије? Да нису поранили? Коме су потребне свађе? Бар хоће самосталност цркве. Постоји неки ред.

— Досад је све ишло мирним путем. Ја не могу да дозволим да ме клевећу. Удариђу с војском па како буде... Мој понос је угрожен. Нисам ја било ко! — одважно изусти краљ. — Нека се осамостале...

— Не! Не! Зна се која је црква старија... дубровачка... Рат нам није потребан... Чувај војску и свој живот. Не иди на тврђаву, опасно је. Стално си у строју, предводиш војску...

Ова разнежена жена загрли ратника и сети се приче о ратницима који су се сакрили у великом дрвеном коњу, па из њега нагло изашли и освојили град Троју. Ово је била борба и победа на превару, а тројански коњ је више допринео победи од коња који су галопирали и на себи носили храбре војнике наоружане хладним оружјем. Мислила је да се наш ратник може где сакрити.

Урош утрча у дечју собу и виде принца како мирно спава и сања. Сад је био сигуран да је срцем стигао у оазу мира где га је увек чекала вољена супруга, краљица Јелена, са престолонаследником. Био је заљубљен.

Покушаће да се мало одмори па да продужи свакодневне државне послове, решен да се убудуће поред својих сарадника консултује и са владарком свога срца, образованом, мудром и благородном краљицом. Она је већ показала да га је достојна, да га разуме, да га искрено воли. Краљ помисли да је на правом путу да стигне до потпуне породичне среће.

* * *

Јелена се сад нерадо сетила да је имао надимак Храпави Урош. Она је приметила да на његовом лицу има неких мањих ожиљака као да је некад падао с коња или са неограђене камене терасе. Његове крупне кестењасте очи биле су лепе, све црте лица правилне, па у трену помисли да је њен драги најлепши међу балканским владарима иако их још није упознала. Супруга је идеализовала Уроша, милујући га погледом. Страховала је док је ратовао. Говорила је анђелске речи утехе:

— Краљу мој, вратио си се са фронта. Страх сам крила, стишавајући срце, гонећи тугу од себе. Бог те сачувао. Има правде. Ко би тебе, драги, повредио? Анђели те прате чим кренеш на пут. Мораћеш обавезно ићи у лековиту бању да ти прођу ови ожиљци са лица. А мораш и да се молиш Богу и свим свецима. Он нам је духовни отац. Обоје смо верници из душе.

— Значи, ти верујеш у Божију судбину и у моћ изворске воде, у снагу светих изасланика који нас по свету прате, а спуштају се с неба на земљу. Чувају нас, зар не, драга? Молићу се до краја живота анђелима. Ти си мој анђео чувар.

— Верујеш ли да их Бог шаље? Живот је тако леп. Нама је Свевишњи пружио моћи које треба да искористимо и треба да смо захвални једином Створитељу, нашем Исусу Христу. Не верујем у чуда. Бог нам све пружа, даје нам децу. Донела сам на свет мушко чедо уз његову помоћ. Хвала Исусу...

— Христ нам подари сина Драгутина — додаде краљ па се прекрсти.

— Хвала му! Нека нам да и кћерке... боље њих. Хоћу само једног сина и више кћери. Молим те, одустани од напада.

— Мислим да би Дубровчани и без разлога мене изазивали, па нека им буде. Кад траже зло без невоље, зачуће разорно оруђе на

зидинама града и хладно оштро оружје на одваљеним вратима капије. Покушаћу са војском или да их покорим, или да их заплашим.

— Значи, улазимо у рат? Верујем да нам обома понос не дозвољава да хладнокрвно примамо увреде и чекамо да они први нас нападну. Ја те ипак подржавам. Што се мора, не сме да буде тешко.

— Тако је! Људи кажу да сам храбар, неустрашив. Ја не изазивам рат, али морам да се браним. Сад више немам онај панични страх јер ме ти подржаваш. Имам породицу и срце у грудима.

— Ја јесам Анжујка, али нисам ратовала. Плашим се за тебе, свог супруга, краља. Иди, иди, али чувај главу. Стећи ћеш славу, само да нам се жив вратиш. И то ти је задатак.

— Одлазим на зидине Дубровника! Остављам те са сином. Ваљда ћу преживети... Шта кажеш? Да се вратим? Не могу ти обећати.

Јелена подиже поглед, па трепну и климну главом у знак одобравања. Он се широко осмехну и загрли је пред пут.

Краљ Урош није одустајао. Напао је моћне зидове утврђеног града, доста га оштетио дугачким полугама, мачевима и шиљатим предметима. Уздрмана грађевина одолевала је ударцима секира и топуза, али све се завршило без већих последица. Српска војска није ушла у град, већ се поражена вратила, предвођена својим, у срцу озлојеђеним краљем, без обављеног посла. Сви одахнуше и одложише могуће расправе, свађе и непријатељства за неку другу прилику. Све је стало. Лишће на дрвећу као да је све знало, није се померало. Дубровчани су остали без коментара. Крили су емоције.

Река Ибар је жуборећи текла. Краљу се чинило да вода никад није била тако сребрнаста, бистра и као да је чуо неке гласове по ибарској долини. Он се сети Долине јоргована, те му се цвеће пред очима претвараше из љубичасте у неку сивкасту нијансу. Само је желео да се смири после ових немилих догађаја, да види краљицу и сина. Покушаће да заборави овај лични неуспех који је могао довести до крвопролића. Овако му се учини да се играо рата са својом браћом као онда, у детињству, поред оца Стефана Првовенчаног. Време је учинило своје. Ово је био стварни рат, али без већих последица.

Сећајући се прошлости, после очеве смрти, краљ, растужен, уђе

погнуте главе у дворац. Сви су Бога дозивали и захваљивали му, верујући да је он избавио Уроша.

* * *

На дежевском двору нагло је расло задовољство јер су краљ и краљица били омиљени у народу, код властеле и православних великодостојника. Деца су се рађала. Славило се са властелом и народом.

Краљица је на свет донела још једног сина, прелепог принца Милутина, касније и кћерку Брнчу. Ни њих нису мимоишли разни пророци, врачаре и свети мисионари који су често у двор наврађали да проричу судбину принчева и принцезе. Добијали су новац као надокнаду, а још више као помоћ због сиромаштва, болести и разних верских ритуала посвећених Богу и Богородици. Стално су владари помагали угрожене, болесне и вернике, и обасипали их новцем.

Краљица је највише радила на културном уздизању нације. Окупљала је сиромашне девојчице на свом двору да би се свему лепом научиле и биле спремне за удају. Њено срце је отворено за све девојке које су похађале часове лепог писања, читања, сликања и израде ручних радова. Владарка их је обучавала, задовољна кад би се лепо и на време удавале. На њихово место долазиле су друге и тако редом. Оне су пролазиле ову узорну девојачку школу којом је руководила и материјално је издржавала српска краљица Јелена и српски краљ Урош I.

Драгутин и Милутин брзо порастоше и лако овладаше мушким вештинама у познавању витешких игара, зато су се највише надметали у баратању оружјем. Образовање су стекли од калуђера, мајке и оца. Отац им је показивао прецизне борилачке игре које су у почетку биле лаке и безопасне. Краљевска деца су добро негована и чувана.

Хармонија ове сложне породице испод оштрог шиљастог брда и поред благо таласасте реке Ибар, огледала се на сваком месту, а

највише овде у дрвеном дворцу, у Дежеви, близу града Раса. Краљица се једва уклапала у амбијент кршевитог необичног краја, па се често са краљем и децом возила у златној кочији и по лошем путу. Разгледали су крајолике. Пратиоци су их пазили да буду у сваком трену безбедни од изненадних временских непогода, могућих узнемиравања због веверица које скакућу по крошњатом дрвећу, или од брзих зечева што претрчавају ливаде и крију се у ниским жбуновима.

Ти излети били су идилични. Деца су се радо обучавала и заједно проводила време поред Ибра, долазећи у директан контакт са чистом природом. Земљиште је испирала ова, њима добро позната река и већи потоци, сунце је сијало и чинило да све буја и оживи у пролеће и лето, а у јесен пожути. Краљицу су највише привлачили романтични пејзажи у пролеће и јесен.

Зими су се деца санкала, а некад су гледала залеђени Ибар како спава мртвим сном. Становници тог краја нису били радознали ни досадни, али кад их сретну негде на путу, дубоко су се клањали и поздрављали своје драге краљевске господаре и њихову децу.

Краљица Јелена је инсистирала да обавезно зауставе кочију, изађу и разговарају са људима. Питали су их о проблемима и обећавали им хуманитарну помоћ од свог огромног богатства. Јер трговина је цветала. Рудно благо се извозило или су га занатлије, после допремања из рудокопа, вешто обрађивали. Ковали су новац с ликом краља Уроша и стављали печате Немањића са привеском.

Предмети од сребра и злата су се продавали, а добијени новац, као и онај од пољопривреде, сабирао се у државну касу. Тако се могло добро живети и равноправно удељивати сиромашнима.

Краљевска породица је лети боравила у Брњацима, у летњем дворцу. Малени су с мајком и оцем разговарали, читали књиге и бавили се рекреацијом. Редовно су одлазили у православну цркву на литургије и друге црквене обреде о свим великим празницима. Славили су породичну крсну славу, Светог Стефана.

Јелена је приметила да њен супруг често борави у радном кабинету и да је променио расположење. Хтела је да га пита да ли има неких већих проблема, али је одустала поштујући га, у нади да ће сам отворити срце. Краљ се није оглашавао.

* * *

Стигли су поклисари из Дубровника који су му јавили да суседи спремају напад на тада моћну рашко-приморску државу. И све се знало о савезу руждеве државе са бугарским царем Михаилом Асеном у борби против краља Уроша I. Урош је настојао да све буде у строгој конспирацији и да Јелену унапред не обавештавају. Њена брига о породици, о образовању деце и девојака, чији је она била заштитник, доста су је заокупљале и зато је имала пуне руке посла. Дадиље су замењиване васпитачицама које су дошле махом из Француске да децу уче разне предмете, посебно стране језике, јер су били обавезни за све, укључујући и принчеве. Мајка их је подучавала свему лепом, а за стручне предмете плаћали су им учитеље.

Једном тако Јелена поче да им прича о Аристотелу, Сократу и другим мудрацима и филозофима, цитирајући делове из њихових дела. Радо су слушали мајку, ову харизматичну врсну интелектуалку, док је причала настојећи да им сликовито дочара мисли великих људи из старих књига прошлих култура. Књиге су им служиле као додатни уџбеници.

Њу је највише занимала практична настава како би сви разумели шта у књигама пише и како ће се знање примењивати у пракси. Тада није ни слутила да ће њена земља бити нападнута, опет под изговором да су се барска фрањевачка црква и њене старешине, много осилиле и желе сами да управљају. Наставиће се оно што је пре неколико година започето. Они су запамтили да је краљ Урош опустошио околину Дубровника, али није ушао у град јер чврсти бедеми нису попустили под ударима.

— Морамо се добро војно обучити и као јака војска дочекати непријатеља на мач. Требаће нам доста знања и вештине да се снађемо и одбранимо — гунђао је краљ себи у браду.

Бугарски цар се обавезао да, ако покори краља Уроша, Дубровчани сигурно могу рачунати на проширење земље на српске територије. У том случају непослушна барска католичка црква поново ће бити под дубровачком јурисдикцијом да се тачно зна која је старијег ранга, да се и даље поштује њихова патријаршија.

Краљ Урош ипак обавести своју милу краљицу да се извесно време склони из Немањиног старог дворца, те да буде на сигурном и у приправности због могућих ратова.

Поштујући краљева упозорења, Јелена је ћутала, па се брзо склонила под обезбеђење краљеве гарде, највише због синова и кћерке.

Бугарски цар нападе Србију, уз велику вику и јаки топот коња који су насилно ушли у земљу и стигли до Лима. Урошева војска, којом је он лично командовао, била је брза и спремно је дочекала непријатеље што су морали да одступе пред најездом јаких српских горштака обучених за брдовито, шумовито земљиште, за речне долине, низбрдице и руковање хладним оружјем. Кратко речено, били су способни за све недаће. Али није вредело. Непријатељ је био јачи, бржи и спретнији.

Вратили су се поражени, ни сами не знајући да су упали у опасну, скупу и бројнију војску, као и у лукаву игру дубровачке властеле и Бугара. Следеће године Дубровчани су се измирили са краљем Урошем и потписали нове мировне уговоре према традицији предака о добросуседским односима и пријатељству. Имали су рачуницу да се крећу по српској земљи ради трговине и коришћења плодне обрадиве земље и оне погодне за винограде, за које су краљу плаћали закупнину као и ранијих година. Све се вратило на старо — како је и било. Српски краљ је знао да они желе проширење и помирење.

— Свако чудо за три дана — рече краљ краљици док су седели у кабинету и читали мировни уговор са обећањима и гаранцијом, уз заклетве пред Исусовим портретом. Овај народ из приморског подручја никад не показује право лице. Увек тактизира, нешто вешто прећути. Дубровчани су уздржани, а не као ми, отворени.

— Сад верујем у рат који се добро заврши. Најправеднији је одбрамбени, а остали нису пожељни. Волим Дубровчане иако једно мисле а друго раде. Ми смо као отворена књига — заврши владарка свој коментар.

* * *

На самом почетку XIII века, 1204. године, кад су крсташи у IV крсташком рату заузели моћни Цариград, пала је византијска империја. Тада су крсташи основали Латинско царство. Од остатака велике Византије основане су три грчке државе: једна у Епиру, једна у Трапезуиту, а једна у Малој Азији са престоницом у Никеји. Све ове нове државе тежиле су да ослободе Цариград и поново створе јаку Константинову државу на Босфору. Али како кад им са свих страна прете суседне државе?

После ових крупних догађаја, суседне земље, Бугарска и Мађарска, сматрале су да ће и оне добити колач од остатка Византије. Почињу напади на грчке територије на југу јер су епирска и никејска Грчка годинама биле у тешкој завади око тога ко треба да ослободи и уједини Византију. Није се могло све то постићи без рата, чак ни после много година. Тражиле су савезнике и упорно тежиле да поврате своју територију.

За време краља Уроша, Србија се нашла на ветрометини тих крупних догађаја. Морао је да одлучи којој страни да се приклони. Како да очува државу? Како да се снађе кад Бугари и Мађари стално Србији прете и нападају је?

Мађарски краљ Бела IV успео је да заузме од краља Уроша на северу Хум и неке српске земље те оснује Мачванску бановину. Српски владар је имао углед, али и много непријатеља у то смутно време. Да ли да се приклони никејској или епирској Грчкој, било је одлучујуће питање за њега. Одлучио се за југ.

Епирски деспот Михаило склапа савез са Србијом позивајући краља Уроша на војну сарадњу. Заједничким снагама успевају да заузму све градове од никејске Грчке око Прилепа. Српски краљ са 1.000 војника стиже код Прилепа у помоћ деспоту Михаилу. Град се бори и одолева свим нападима. Касније се сам деспот прикључио

противничким владарима и у очајању дозвољава непријатељу да уђе у град Пирот, који се сам најзад предао савезничкој војсци. Тада је источна српска војска, са краљем Урошем, ушла у вардарску долину и заузела Скопље.

Никејска Грчка под царем Михаилом Палеологом нашла се у тешком положају јер су му епирски деспот и српски краљ одузели веће територије на југу. Тако командант Никејског царства, царев брат Јован, стиже са опремом за бој и великом наоружаном војском. У јаким налетима разбија савезничку војску, заузима Охрид и друге градове у Западној Македонији, затим креће према северу, сузбија српску војску и враћа градове Прилеп, Пореч, Полог, Скопље и све територије које су Срби били заузели. Савезничка војска, заједно са српском, претрпела је велики неуспеху овој војној авантури. Краљ Урош је мрмљао себи у браду: „Што сам тражио, то сам и добио". Али морало се некако опстајати. Очигледно да нико од владара није могао сам, па је и краљ Урош тражио савезништво и директно био умешан у разне стране династичке борбе за превласт на престолу. Србија је тада плаћала данак Мађарској па је за њу ратовала.

Српски краљ је са својом војском учествовао у бици између Чеха и Мађара 1260. године, јер је био обавезан да војно помаже мађарског краља Белу IV, како се неким уговором раније обавезао. После тога Чеси и Мађари су се ородили и склопили мир. Чешки краљ Отокар оженио се унуком мађарског краља Беле IV, а Урош I стиже у свој двор уморан, незадовољан, али не и разочаран. Радио је како је знао, како је морао; већ уплетен у многе политичке игре, тражио је спас за своју Србију.

Долазак краља Уроша дочекан је са сузама краљице Јелене Анжујске. Била је уверена да је њен супруг храбар, одважан и способан, зато је сузе лила од радости јер јој се жив и здрав вратио домаћин куће и господар Србије. Није се имало куда. Грабљиве птице су вребале Урошеву богату краљевину. Слетале су краљу на раме, певале му, али га нису могле успавати нити сломити.

Његова трезвеност и способност одушевљавале су краљицу Јелену. Трудила се да му помогне у вођењу политике према суседима. Кад су поново избили сукоби између краља и Дубровника, који је заузео неке српске територије, владар се обратио својој супрузи молећи је да посредује. Тада јој је отворено рекао да је прикупио војску да удари на Дубровчане и заштити своје

области од њих. Међутим, Дубровчани су молили Јелену Анжујску да заустави Урошеве намере. Тако долази до смиривања ове узвреле ватре која се угасила без ратних варница. Бриге и трауме због ових насилних договора и ранијих сукоба оставиле су дубок траг на владаре. Краљ Урош је био у сталној приправности ишчекујући ратну олују која је вребала Србију.

* * *

Некако се живело у питомини и лепоти ибарске долине. Новаца је било, али много се трошило на скупу опрему и најбољу војничку припрему јер је опасно стање у земљи стално држало моћног владара на опрезу и у вечитој неизвесности. Никад није одустајао. Стално је правио планове за одбрану. Није мирно спавао.

За време краљевог одсуства, синови, кћерка и краљица, не воде расипнички живот, не троше новац на балове и луксузну одећу, већ помажу старијим особама, удељују рањеницима и болесним људима да преживе. Давало се и могло се јер су себи закидали да би угрожене заштитили.

Краљица је саветовала синове да подржавају оца у борби да сачува државу с великом муком, уз помоћ властеле, како би онемогућио старију браћу да је униште слушајући савете својих жена и тазбине. Нико није посебно ценио заслуге два старија сина Стефана Првовенчаног, више су осуђивани њихови промашаји. А краљ Урош је имао велико знање и ауторитет.

И Драгутин и Милутин знали су да је њихова мајка способна, учена жена, која је Србију срцем прихватила као другу домовину. Расли су у здравој средини поред одлучне, добре мајке и оца ратника.

Подржавајући своју мајку, поносну краљицу, нежну Францускињу, оба принца препознадоше њене гене у својој крви. Та њихова света лоза и по Немањићима и по Анжујцима била је узаврела, племенита, јуначка. Веровали су да ће, кад дође њихово право време, знати и моћи да преузму престо ратовима исцрпљеног оца, мудрог витешког краља. Сложна браћа су заједно одлазила на часове војне обуке где су их старешине обучавале најбољим војним методама као принчеве, краљеве синове.

Мајка их је оштрим оком надгледала и пратила целу ситуацију

у земљи. Обилазила је православне и католичке манастире, новчано помагала градњу манастира и поправку цркава, водећи рачуна о томе да материјално задовољи физичке раднике, сликаре фресака и свештенике у тим духовним кућама. Новац је свима правилно распоређивала. Важно је било да се стручан рад посебно плати, а сиротиња хлебом нахрани. Јеленино срце је горело ватром љубави за све људе и за државу. Хваљена је и поштована јер је у свему предњачила.

Гледајући своје поодрасле здраве синове, плашила се да премлади не крену наоружани у бој како би ратоборном оцу помогли против досадних и опасних Мађара, који су владали Мачванском бановином, накнадно створеном од освојених српских области. Знала је да Мађари желе да покоре Србију, па је мол ила свог рођака Карла Анжујског да утиче на суседне народе да не нападају на Урошево краљевство, које је почело да се урушава на самим границама. Урош је морао ратовати и борити се или ће изгубити земљу.

Драгутин, Милутин и сестра Брнча често су с мајком обедовали у малој трпезарији. Послуга је ретко улазила, остављала им је свеже воће, понекад пуне пехаре изворске воде, природних сокова и домаћег вина. Кад су се једном приликом служили слаткиши и као десерт дошли на ред, Јелена се растужи што краљ није с њима, већ је на ратном задатку као заповедник војске. Кад завршише јело, Јелена викну:

— О синови, моји соколови! — рече краљица на чистом српском језику. — Ваш отац ће ратовати против Мађара да би некако разбио Мачванску бановину! Како да му забраним? Како да му дозволим да вас двојицу младог наоружа и стави у прве редове? Мајка сам. Недорасли сте. Боље је да сачекате јер не бих издржала, и овако стрепим за свог супруга, вашег оца. Не могу замислити да ви уђете у строј. Отац је стално са војском. Жељни смо га.

— Знам, мама, хоћеш да тата буде слободан па да те води у Долину јоргована. Пођи с нама — својим синовима и својом кћерком. Ти много стрепиш да нас тата не наоружа и не одведе на бојиште. Ја ћу пре Милутина кренути да браним земљу. Отац је све време, откад памтим, са војском на бојном пољу боравио. Не знам како је живу главу спасао. Милутин је премлад, а ја ћу тим Мађарима показати ко је Драгутин Немањић — принц погледа

сестру и брата у очи, па се мало осмехну.

— Јао мени, брате, немој ићи, послушај маму — успротиви се принцеза Брнча. — Шта бисмо радили без тебе ако погинеш? Јао, Јао! Ух! Драгутине! Не говори више. Реци ти, брате Милутине! Спречи га!

— О чему причаш, принцезо? Лако је теби говорити јер си девојчица још недорасла за удају, а рат свакако није за тебе — рече принц Милутин.

* * *

Јелена је слушала ове разговоре о рату и пред очима видела упорног владара Уроша како креће према Мачви да поврати своје пределе које му је љути освајач, мађарски краљ Бела IV, силом отео још у време кад су њих и Србе Монголи походили и земље пустошили. Она се врати у стварност и рече:

— Уместо да се секирате за оца краља, ви мислите да се у рату докажете, сабљом покажете, уздигнете. Ако се ваш отац стално жив враћа са фронта, војници гину, губе главу за ову земљу. Остају њихове породице које краљ материјално помаже, збрињава рањене, плаћа им лечење. Дуге су то приче. Ви сте премлади... Не знам да ли ћу дочекати тај тешки дан да кренете на бојиште. Биће ми част, али не и задовољство. Рат је несрећа за људе. Војници носе своје главе у торбама. Увек могу главу да изгубе. Сви они чувају свог владара, али ваш отац предводи војску као сваки прави ратник.

Драгутин погледа мајку, па проговори:

— Једва чекам да будем уз оца. Шта ми вреди велика обука и војно оперативно знање, кад га не могу практично проверити? Рат је најбоља школа за принчеве који стално вежбају до изнемоглости.

— Јао! Јао! Драгутин је нестрпљив — смешећи се додаде Милутин. — Ко много жури може се спотаћи, пасти и повредити се... Верујем да ћу и ја бити храбар кад дође моје време. Шта кажеш, брате? Можда ти се само чини да би имао храбрости. Ко зна како је!

— Лако је нашем оцу кад је уз њега супруга — наша мудра мајка. Она би могла у бој поћи, али неће нас да остави. Краљице не носе оружје, зато увек морају помагати владару из позадине. је ли тако, мила краљице? Отац је честит, добар, а ти си увек још боља од њега — подижући руке, Драгутин гласно исказа своје мишљење о родитељима.

— Да се хвалимо! Ваш отац је најбољи! Хранитељ је породице и

чувар Србије. Уз моју помоћ се бори. Да није ових проклетих ратова, још више бисмо уздигли Немањину, сада велику и пространу, зелену и плодну, богату Србију.

— Па, ја ћу ускоро моћи да преузмем власт од оца ако ми дозволи и својевољно се одрекне престола. — Драгутин се толико гласно смејао на ову своју неумесну шалу да га краљица чудно погледа. Повишеним гласом обрати му се на француском језику, који су сви знали:

— Драгутине, ово је срамота! Шта си у стању да кажеш? Сад сви видимо да ништа ниси запамтио о поштовању оца и о пажњи према родитељима. И мене си увредио! Да се Урош одрекне?! Он је у пуној снази, здрав човек. — Мајка погледа млађег сина који рече:

— Па, мама, Драгутин је сазнао да се у Мађарској воде династичке борбе између краља Беле IV и његовог сина, престолонаследника Стефана, па можда и он машта да што пре дође на престо — објасни Милутин неумесну шалу свога брата.

— Шта је вама, синови моји? Да ли знате шта причате? Отац ће владати овом земљом док сам буде хтео и могао. Неће вас слушати. Значи ли то да сам му ја већи пријатељ од рођених синова? Можда! Никад се не зна.

— Драги моји, никад нисам прочитао ни у новим, ни у старим књигама да је једна владарка толико поштовала свог господара као наша добра мајка, краљица Јелена — рече млађи принц Милутин. Мајка обојици одговори:

— Не тражим да ме хвалите, треба да будете пажљиви, саосећајни и реални јер сте будући краљеви. Васпитање и знање ће учврстити ову нашу земљу и сад и у будућности — опет Јелена даде савет принчевима.

* * *

Њихова болешљива сестра, принцеза Брнча, полако је устала и казала да је боли глава од ових чудних разговора.

— Баш сам прехлађена, синоћ сам кашљала. Треба да пијем чајеве од липе, нане, камилице, а најбоље од мајчине душице. Да ли ћу оздравити? Сама ћу их припремати и пити у великим шољама, па ћу оздравити.

— Послуга ће ти све донети у собу. Буди мирна и стрпљива па ћеш брзо бити здрава као дрен. Одвешћемо те да видиш бучне изворе воде који лече плућне болести. Ако ускоро не будеш потпуно здрава, пићеш лековиту воду. Стављаћемо ти уљане облоге на прса. Лечићемо те, душо. Издржаћеш. Сви смо уз тебе. Постоје разни медикаменти.

— Не, не, мама. Хоћу прво да идем код оне познате врачаре да ми она каже да ли је моја болест опасна по живот. Она најбоље зна како ћу и колико живети, да ли ћу се удати и још много тога. Да ли ћеш ми, мајко, дозволити? — запита је Брнча.

— То је непотребно. Куда да кренеш? У непознато! Ко да те лечи, кћерко? У нашој држави има људи који су се обучили из књига старих мудраца. Тачно знају која биљка лечи коју болест — објасни јој краљица. — Најбоље је да изворску воду и лековито биље прво пробамо. Ја ћу са дворском дамом претражити све наше изворе. Наћи ћу и траве — заврши Јелена.

Принцеза задовољно послуша мајчино упозорење да легне у кревет и пије чајеве како би се презнојила. Ако добије врућицу, коју су сви звали инфлуенца, може добити опасно запаљење плућа. Боље је спречити болест пре него што узме маха. У манастирима живе исцелитељи.

Милутин и Драгутин се извинише мајци јер су морали ићи у своју радну просторију на часове страних језика. Заказан је био

диктат који им је био тежи од говорног језика. Нису волели да пишу француски по диктату. Неколико слова чине једно ново слово, а изговарају се као један глас.

У учионици их је већ чекала госпођица Жанет, симпатичног али озбиљног израза лица. Нису могли закључити какво је њено расположење, а она их је питала зашто сестра Брнча није на часу. Драгутин је одговорио да ју је јака прехлада бацила у кревет, а да диктат још није савладала. У том случају, она је принчеве добро разумела. Замолила их је да пажљиво затегну танки пергамент и добро слушају док им диктира француски текст.

Кад се писање завршило, госпођица је извршила исправке објашњавајући им где су погрешили и истичући да је француски правопис тежи од српског. Похвалила је њихове данашње радове као и говорни језик за време разговора.

Брнча се пробудила па јој је дворска дама тихим гласом рекла да треба да попије лековиту изворску воду против кашља. Послушала је. Пила је воду и радовала се побољшању.

* * *

У паузи ратовања, краљ Урош се са породицом одмарао у летњем дворцу у Брњацима, прикупљајући позитивну душевну енергију, телесну снагу, јачајући вољу да издржи предстојећи напор на фронту. Краљица га је бодрила и саветовала да избегава бар оне сукобе које може. Смешећи се, Урош је потврдно климао главом.

Јелена га је позвала у малу библиотеку и ту му је читала мудре изреке грчких филозофа како би му сугестијом повећала снагу душевне отпорности, подигла морал и снагу воље. Он је тада мислио да је неустрашива јер није признавала, нити изразом лица показивала своје женске слабости и одбојност према убојитом оружју и ратном кошмару.

Краљ нежно загрли краљицу док је прелиставала једну свету књигу преведену са грчког језика. Погледа њене крупне прелепе очи и признаде јој:

— Драга моја Јелена, досадило ми је да гледам смрт мојих бораца. Ни сам не знам како мене непријатељи не убију. Један је живот. Ти си у вези са овим ратом сагласна са мном. Срцем ћу се борити да повратим Мачву од Мађара, а стварно ми се не иде у ту несрећу — краљ погледа испред себе, а краљица пусти сузе бола на своје врело лице.

— Знам, мили господару, Бела IV је преморен, бесан као љути курјак. Исцрпљен је, хоће туђе, а брани своје. Сад му теже пада та чињеница и неугодно сазнање да престолонаследник Стефан хоће да му скине круну с главе. Немам намеру да га жалим јер је таква пракса устаљена на већини дворова. Синове треба боље васпитавати... Син на оца не сме ударити, брат на брата не сме руку подизати.

— Да, да! Тако је! Мени су замерили кад је властела збацила мог брата Владислава. Испада да сам му преотео престо... Мене нико

није питао. То ме боли. Није се баш показао. Сви су га критиковали.

— Да не понављамо, прошлост је болна, али је садашњост још тежа и неизвеснија. Замолила бих те, краљу, да се добро чуваш и да ми се жив и здрав са фронта вратиш у Србију. Да нам дођеш кући...

— Не могу ти обећати јер сам изложен свакојакој невољи као и моји војници. Ратник сам, рођен за окршаје и ратне изазове. Можда ћу преживети. Имамо уређену војску и добру савремену ратну опрему. Наша копља су изоштрена и окренута према небу. Сабље се сијају на сунчевим зрацима и уливају наду. Поседујемо много тога за чврсте борбене окршаје. Спремни смо, драга Јелена.

— Све верујем своме краљу. Сад сам се охрабрила и смирила. Твоје је да сломиш бесне Мађаре, да повратиш територије. Бела IV је почео слати свог унука у ове пограничне сукобе. Звер никад не мирује, већ стално туђе отима. Унук је већ дорастао за бој, већ брани Мачву.

— Чуо сам да му је послао војно појачање да брани Мачванску бановину, нашу изгубљену земљу. Тешко ми је. Ја сам Немањин унук.

— Боље је да се одмараш. Да не нагађамо... Иди у собу, тамо је мир.

— После подне ћу се дружити са синовима и принцезом.

— Наша лепа кћерка Брнча је оздравила од чајева и лековите воде са наших извора. Не верујем у врачаре, већ у лекове. А храна је на првом месту неопходна за плућа. Туберкулоза једе човекова плућа. Страшно!

— Да ли је могуће да више не кашље? Баш смо срећни родитељи. Ти си децу одгајала и образовала их док сам ја водио ратове. Ретко сам се играо са њима.

— Опет морам нешто казати о том ужасном рату. Ти крећеш, а ја седим скрштених руку. Где је помоћ супруге? Ја могу замолити мог моћног рођака Карла Анжујског да посредује између нас и Мађара. На муци се проверавају и упознају пријатељи. Какве су намере мог рођака? Искусан си, можеш да процениш.

— Све знам, драга! Интерес! Он хоће да придобије Србију и Мађарску у борби против опорављене Византије. Цариград су најзад ослободили Никејци! Тако је пало Латинско царство. Карло хоће из Италије да пребаци војску у Драч, у Албанију, како би ударио на никејског цара Михаила VIII Палеолога. И Византија зна

Карлове намере и све освајачке планове на Балкану. Припрема се за одбрану. Ми се налазимо међу вуковима.

— Вероватно Карло хоће да поврати Латинско царство, што је немогуће. Цариград је моћна Византија вековима чувала, губила и добијала преко великих жртава. Они су сада поново јак бедем на Босфору.

— Цар Михаило Палеолог је човек посебне енергије и велике амбиције. Има мудре планове да потпуно поврати своју моћну империју, то је одувек било њихово. Треба земљу повратити, бранити је и проширити своју царевину.

— Да, свакако! Михаило би хтео да поново потчини балканске земље, па и Србију. Наши Немањићи су некад били у добрим односима с њима. Ја сам не знам шта ћу и како ћу. Ако сам са Карлом, борићу се против њих. Саветуј ме! Мађари су исто тако опасни!

— Затражићемо заштиту и савет од мог рођака Карла. Ако се ти слажеш, он ће нам омогућити да уз његову подршку средимо односе са Мађарском. Све се компликује. На северу живе птице грабљивице, освајачки народи, као и на истоку.

— Они су опасни. И ако се својим мачем изборим за Мачву, Мађари неће дозволити такав губитак раније освојених територија. Ипак ћу покушати, па како буде.

— Ми нагађамо! Србија је већ узела ратно учешће у светским размерама. Византија и Италија су велике силе које хоће да нас униште. — Јелена закључи, а краљ потврди њене речи. Сложише се, али и забринуше.

* * *

После подне краљ је седео са синовима одморан и смирен. Јелена је са дворском дамом разговарала о томе како краљ креће са војском против Мађара. Пустила је неколико суза на своје груди. Ћутала је док ју је дама тешила.

Драгутин и Милутин су покушавали да нешто више сазнају од оца и зато почеше да му постављају и нека неугодна питања. Опет први започе старији принц јер су се у његовој глави већ рађале слике о могућем скоријем доласку на престо. Волео је оца. Волео је и да буде краљ. Није мислио као злобни син о његовој погибији, већ се искрено надао да ће му једног дана рећи да узме жезло у своје руке јер је преморен и стар за владара. Рећи ће му: „Сине Драгутине, буди краљ!"

Урош је с љубављу и срцем пуним туге гледао своје синове и кћерку. Сутрадан полази у рат, а њих оставља с мајком на двору. Деца без једног родитеља су у души повређена, у срцу жељна, у мислима расејана. Тај страх их лако обузима. Брину се за исход ратне олује у коју отац полази са српском војском да спаси земљу њихових предака. Данима ови здрави дечаци слушају савете војних старешина, духовника и очевих сарадника. Њихове мисли о јунаштву и човештву прекриле су ранију машту о излетима, проводима, спортским такмичењима, о борилачким вештинама. Једини провод био им је спремање за одлазак на јутарње и друге церемоније у време великих црквених празника.

Већ су добро савладали правила племићког владања и све манире према краљевском протоколу, створеном по угледу на византијска правила на двору њихових царева. Ова вишедеценијска цариградска култура, одавно прихваћена у Србији, имала је примесе француског утицаја који им је мајка уливала својим знањем и господским владањем. Принчеви су били свесни тешке ситуације

у којој се налази Србија и њихов отац краљ Урош I. Тако млади брзо су физички јачали и расли, напредујући све више у сваком погледу. Стрепели су од предстојећег сукоба мађарске и српске војске.

Добро обучена српска војска искусног војсковође краља Уроша сукобила се са мађарским јединицама. У страшном војном окршају пала је Мачва у руке српског краља, али не задуго. Краљ Бела IV шаље појачање свом имењаку, унуку принцу Бели, против Срба. Ратна олуја се захуктала.

Сва та појачања, сва мађарска сила, обрушила се на српску војску и најзад повратила Мачванску бановину. Поражени српски јунак уцвељеног срца брзо се душевно опорави и високо према Богу подиже главу. Погледа облачно небо и сивкасту измаглицу. Сети се супруге Јелене и њених рођака који су му касније помогли и већ саветовали Мађаре да се измире са Србима. Али они, нечасни, без осећаја, без милости, под ноге бацају заробљену српску заставу. Газе је да понизе прегаженог краља. Увреда и патња разједају краљеву душу до саме сржи; рана боли, крвари из дубине. Урош тугу крије.

Тражи се излаз. Урош је заробљен. Јеленин рођак Карло Анжујски посредује. Зараћене стране склапају мир уз неповољне услове у вези са границама. Српски краљ, притешњен, невољно пристаје да свог сина првенца, престолонаследника Драгутина, ожени Белином унуком Кателином, Стефановом кћерком. Тако ће ратне операције потпуно престати.

Краљевић Драгутин, мамин мезимац, још није видео принцезу. Тазбина поставља услове да Урошев син што пре узме круну и седне на престо. У невољи, Урош обећава да ће се повући са трона у Драгутинову корист. Све се ставља на коцку и записује на папир. Уговор је валидан: прецизан, помало опширан, али већ потписан с обе стране. Краљ ипак одустаје од абдикације. Каје се. Осећа тескобу. Неће да његов син премлад преузме на плећа државу. Ћути и размишља. Жели да заврши започете послове.

* * *

Једва жив, краљ Србије стиже у земљу. Уморан је, измучен, разочаран али уздржан. Једва се држи на ногама. Тако скрхан душевном патњом добија натприродну снагу. Почиње да се смеје као да је полудео, разјапивши уста и подижући руке. Синови се чуде. Јелена је немоћна. Он трчи према Драгутину и виче:

— Сине, Мачву сам изгубио, у замену сам добио снаху! Ожениђу те мађарском принцезом Кателином! Држава је спашена! Она је преча од брака.

— Тата, мене ниси ништа раније питао. Уговор о браку си потписао! Како да заволим принцезу? Увек сам мрзео Мађаре. Треба да спавам са будућом женом коју нисам ни упознао.

— То није важно. Упознаћеш је и заволети у кревету... Ха-ха-ха! — Краљ се смеје и гледа испред себе. Синови се и даље чуде.

Јелена се веома постиде пред синовима. Опомену господара да буде обазрив. Изненађена, запита краља:

— Зашто си груб према сину? Ти си мене тек упознао кад сам стигла у Долину јоргована. Јао! И наш брак је склопљен ради спровођења државних интереса. Овакве приче су, после свега, бескорисне и досадне. Морамо да сачувамо душевну снагу и животну енергију. Треба све потешкоће да издржимо.

Млађи краљев син је ћутке размишљао. Веровао је да никад неће доћи на ред да стави златну круну на главу. Питао се зашто га мајка није првог родила. Констатовао је, у очају, да је код сваког владара довољан само један принц. Зашто да се бију и крваре око круне, да један другог гурају са престола као отац и стричеви? Решио је да више неће мислити о томе јер отац још може да издржи, а после ће круну прихватити Драгутин.

Сви се орасположише, свесни да господар Србије није погинуо. Требало би да прославе, да покушају да забораве. Осетише да ће их

овај јад и чемер ипак ојачати и дати им крила да се вину високо према небу. Сви су живи и здрави, само је принцеза Брнча болесна. Стигла је Богу на искушење. Ослабила је, копни, иде као сенка, као нежна ноћна птица. Мајка јој често пресвлачи кошуље. Презнојава се од врућице која јој младо тело знојем купа, срце слаби, мозак мути. Упала плућа! Страх! Оно најгоре и неизлечиво...

Брнча је уплашена и беспомоћна. Лече је специјалним травама. Лекари читају грчке медицинске књиге, редовно јој мењају облоге: на ноге стављају оне од сирћета, а на плућа уљане вунене крпе.

— Даће Бог да преживи — шапуће пријатељ породице, игуман Данило II и крсти се.

Краљица цвили, марамом крије лице. Седи увијена у ћебе. Крсти се, сузе гута, дозива Богородицу, па рођену мајку Алису и оца Раула. Узалуд! Болест узима маха, напредује. Ако спадне врућица, можда ће преживети.

Тужна браћа силазе низ Ибар у Долину Јоргована. Цвеће buja, шири се њихов опојни мирис. Они нешто у чуду шапућу, чупају јорговане и бацају у Ибар. Њихова сестра нестаје, топи се, а цветови се комешају и уздижу, некуд крећу. Можда на гробље? Несрећа се спрема. Чују како их мајка дозива. Неко привиђење. Виде жену у црнини. Ужас! Питали су се ко их је проклео. Уместо да се удаје, Брнча нестаје.

Враћају се и затичу мајку у кћеркиној соби. Принцеза Брнча је управо преминула. Већ је стављена у сребрни сандук. Почива. Очи су јој склопљене, два њена бисера из сребрних шкољки који више не могу сијати. Њене сањалачке, крупне очи дуге црне трепавице увиле су у своја гнезда. Можда сања... Дух јој лута ибарском долином. Чује се лелек жена. Ветар им је донео речи игумана Данила.

* * *

Краљица Јелена Анжујска и краљ Урош I изгубише кћерку. Данас јој свештеници држе опело пре сахране. Мајка је расплела косу, прстима је чупа све јаче, отац ставља обе шаке на чело. У мозгу му бунило, у души сивило. Погледом тражи синове. Зове их и грли.

Заједно седе у салону, бришу зној и сузе. Невоља их је снашла. Не могу да верују. Бог им је узео Брнчу. Можда испаштају туђе или своје грехе. Све је касно. Смрт је узела данак.

Сви су испред двора. Свештеници, домаћи и народ, сви се крећу лагано, ногу пред ногу. Носе крст и слику принцезе. Православни обред се упражњава по Божијем ритуалу. Владарева кћерка се сахрањује. Жене наричу, дозивају Бога. Сузе их гуше, чемер и јад избија из душе.

Сви су у жалости. Плач и лелек, јауци жена, свуда црнило, у душама пустош. На гробљу залутале птице у трави: крију се, кљуцају просуто жито. Једна видовита жена приђе Јелени и рече:

— Драга краљице, Брнчу је убила болест. Нико није одговоран пред Богом. Принцеза је отишла невина као јагње, боравиће међу звездама. Анђели су на небесима с њом. Чуваће је звезда Даница.

Данас је краљица распустила косу и прекрила је црном марамом. Сви су стајали на гробљу, црквена звона јече, болно одјекујући док принцезу сахрањују. Туга, плач и јауци померају очи свете фреске на којој су насликани Јелена и Урош и остали Немањићи. Изгледа да плачу сви покојни. У црно завијена, краљица корача као сенка, љуби крст на Брнчином гробу. Људи цвиле, лелек одјекује долином Ибра и враћа се дуж кањона у цркву.

Вратили су се са сахране потпуно отупели, хладни, као залеђени. Општа жалост је у држави. Краљ Урош је несрећан, остао је без кћерке Брнче. Народ теши њега и мајку. Они су решени да прикрију бол како би могли да дочекају сватове и снаху из

Мађарске. Само што нису стигли. Чују се топот коња и повици људи, виде се барјаци. Стигли су. Улазе у кућу туге.

* * *

Коњаници се спуштају, силазе са коња. Свадба без весеља, без песме и без наде. Изнуђена и потврђена уговором — снаха је задобијена на бојном пољу, попрскана крвљу ратника. Принц Драгутин жени се Мађарицом Кателином. Не верује у љубав, у брачну срећу.

Утучен, краљ Урош прима госте, без велике помпе, са достојанством српског домаћина. Уводи их у кућу. Они радознало испод ока разгледају златни дворац, диве се салонима и намештају, кришом посматрајући домаћина. Сватови су повили главе, ћуте и чекају.

Млада Кателина непрестано у наручју држи мушко дете и преноси га преко прага. Бидермајер јој испада из руку. Наслућује неку несрећу, или неспоразум у краљевом дому. Песма се уопште не чује, разговора нема. Људи се немо поздрављају, честитају снаху, али поглед не подижу. Мучна ситуација влада престолом, краљ је без круне. Сакрио ју је.

Краљица Јелена устаје, љубазно поздравља и угошћава све. Поздравља посебно снаху Кателину и сина, младожењу Драгутина. Њене речи одзвањају у сали где је дугачка трпеза постављена за обед. Усред дана засијаше сребрни и златни лустери. Кроз прозоре уђе сунчева светлост. Људи оживеше, изађоше из мртвила и опште потиштености, као да се из сна буде, честитају весеље, смеју се и радују.

Један мађарски сват, ручни девер, предаде принцезу Кателину, те подиже чашу пре домаћина. Рече узбуђено:

— Ми смо вам довели краљеву унуку за сина Драгутина. Преко глава, мозгова и срца ово двоје младих секире смо бацили, ватре погасили, мировни уговор позлаћеним печатима оверили, пријатељство склопили. Ми смо се данас ородили са Србима. Краљ

Урош нам је таст, а краљ Бела IV отац. Нека живе младенци и цела породица Немањића! Ви сте сада наша браћа, наши мили суседи! Живећемо у миру!

Краљица Јелена је ћутала и чекала да господар прихвати разговор.

Краљ Урош се једва усправи. Осећао је јак бол у леђима, неку мучнину у желуцу, пред очима му се појавише мађарски војници како одапињу стреле у тела измучених Срба. Видео је једног тешког рањеника који је од бола јаукао и жалосно плакао за погинулим братом. Кошмари, црне мисли, јад и чемер нису могли да сломе Уроша Храпавог, пожртвованог борца. Владара моћне Србије сви пажљиво посматрају, поштују и уважавају. Клањају мусе.

Краљ Урош подиже златни пехар црвеног вина и гласно рече:

— Поштовани пријатељи! Стигли сте у моју кућу, у дворац мог деде, великог Немање. Овде сте сигурни. Ја данас женим сина Драгутина. Примам снаху, кћерку будућег мађарског краља Стефана. Како смо се договорили, тако мора бити. С краљем Белом IV ћу се ородити, снаху чувати и неговати као кћерку. И даље ћу ја, краљ Урош, овом земљом владати јер се осећам способним. Измучен јесам, али сам потпуно здрав човек. Краљица Јелена и ја сахранисмо ћерку Брнчу и зато нећемо певати. У тузи женимо сина. Данас смо се уздигли изнад трагедије.

Сви су се загледали у чуду. Мађари се шапатом питаху зашто њихов зет Драгутин неће сада добити златну круну па да млада Кателина са њим влада. Зашто се Урош покајао? Хоће још да краљује, а уговори се не поштују. Прво је пристао, а сада неће да се са престола повуче. Зашто?

Јелена Анжујска је опоменула Драгутина да буде миран, потпуно суздржан. Њен супруг је морао дати обећање да ће абдицирати како би га Мађари живог пустили из тамнице. Ипак, неће се одрећи престола.

Немањићи су ћутали замишљајући како краљ Бела IV у Будиму гази свету заставу Србије. Она им је штитила образ, а они су краља понизили. Неправда их је убијала, а нада и вера обузимале. Са заставе ће љагу скинути. Надали су се бољим данима.

Кад се свадба завршила, младу Кателину назваше Катарина. Драгутин се трудио да срцем пригрли супругу, настојао је да не размишља о чињеници да су Мађари одувек били главни

непријатељи српске државе. Отац му је жену на бојном пољу добио и довео је на двор. Краљица Јелена је добила прву снаху. Требало ју је родитељски прихватити. Тако је било најбоље. Свекрва је младу даривала и ставила јој брилијантски накит на груди.

Милутин је био изненађен и за време свадбе помишљао је да се он ускоро ожени Аном Палеолог, прелепом принцезом, кћерком византијског цара, да би некако надмудрио брата Драгутина. У страху да ће престолонаследник Драгутин увек бити први владар, рођен пре њега, бар да се ожени цариградском лепотицом, сматрајући себе бољим од брата. Зато му рече кад су били сами:

— Морам да ти честитам на женидби иако принцезу раније ниси познавао. Чудићеш се, брате, ја сам чврсто одлучио да се оженим Аном Палеолог, која данас важи за најбољу европску прилику. Има најбоље атрибуте будуће краљице — рече принц Милутин — људи кажу да је веома лепа. Само сам је једанпут видео.

— Тебе, Милутине, интересује кад ћу доћи на престо! Зашто си тако нестрпљив? Принцезама је лако. Оне се труде да улове принца или владара као златну рибу на удици. Зар није тако? Наша Брнча је немоћна. Лежи у гробу. Јао, сестро! Ништа ниси добро дочекала — тужно говораше Драгутин.

— Боже, Боже! Немој да нам се сестра Брнча, од ових прича, преврће у гробу. Њена смрт нас је убила, али и ојачала — додаде принц Милутин, а затим заврши причу:

— Још ниси добио круну, плашиш се за њу. Како је тек мени? Ваљда ћу, Драгутине, и ја после тебе Србијом владати, надам се успешно.

— Питаш мене? Тераш ме да размишљам и нагађам. Нисам видовит човек. Баш си радознао и завидљив. Хоћеш да се жениш?

* * *

Родитељи младих принчева сами су седели у малом салону. Толико су бринули шта ће се десити ако Византија реши да се силом прошири на Балканско полуострво. То је било неизбежно. Византијски цар Михаило VIII Палеолог стрепео је од Латина који су поново дигли главе, гледајући похлепним очима моћни Цариград. Спремали су се за противнапад у случају да их нападне напуљско-сицилијански краљ Карло Анжујски, брат француског краља Луја IX.

Краљ Урош устаде из велике фотеље, прошета се и мало помери завесу. Погледа тмурно небо и сунце како крвари кроз облаке. Врати се и рече:

— Зашто тебе сви зову краљица Јелена Анжујска?

— Ја сам, поштовани краљу, краљица Јелена Немањић. Нећу се јавно одрећи свете лозе својих Анжујаца. Ја сам Провансалка. Мој рођак Карло Анжујски тебе је извукао као врућ кромпир из живе ватре коју су ти потпалили Мађари, а сад су наши пријатељи. Карло ту има неки лични интерес. Треба добро мотрити на његове државничке потезе!

— Драги брате Милутине, ти већ правиш планове тако млад! Наш отац се кобајаги одрекао престола. Ти ћеш се, брате, наше златне круне начекати. Ја бих сад најрађе милог оца збацио с престола, као што ће, изгледа, и мој таст Стефан силом преузети мађарски престо од свог оца краља Беле IV. Тешко је круну чекати. Ја ћу оца напасти. Јао мени! Грех је родитеља повредити.

— Наш добри отац то није заслужио, а мајка ти неће допустити такву нечасну радњу. Ћути, балавче! Хоћеш да збациш нашег оца, краља Уроша? То неће моћи, драги престолонаследниче!

— Ти се правиш да не знаш како је тата отео круну нашем стрицу Владиславу. Шалим се, али ако ми се укаже прилика, можда

ћу...

— Драгутине, тебе ће Мађари на све наговорити! Твоја тазбина више нема милости према нашим родитељима. Окаљали су српску заставу. Теби су уделили принцезу, великог оца су пре тога с војском поразили. Колико је наших бораца погинуло? Број им се не зна — констатова Милутин.

— Сваки рат доноси жртве: људи као кладе падају по ратиштима. Наш прадеда Стефан Немања отимао је другим народима земљу, проливао крв, па тек онда државу оформио. Тако ће увек бити на овим нашим просторима, овде влада закон јачег.

— Нисмо се ми први нити једини доселили на Балкан. Никоме није лако да се оружјем бори и одржи. Чак се и звери убијају да заузму бољу територију у прашуми, а после се борбом одржавају. Крв се пролива... Једном губиш, други пут добијаш... Тако је.

— Далеко смо зашли. Ми смо млади принчеви. Ипак, много знамо јер се историја одиграва пред нашим очима. Ко воли несрећне ратове? Нико! Наш отац је рођени ратник. Све је сам храброшћу освајао, територије је с војском бранио. Овај рат је, нажалост, изгубио... Ја бих био добар краљ... Реци нешто! И ја желим да будем владар.

— Брате Драгутине, окрени се својој невести! Стварај породицу! Имаћеш времена да се припремиш за владара. Стоп! Отац је краљ Србије, зар не? Реци, је ли тако?

— Слажем се, драга, с тобом. Мудра си и опрезна владарка. Карло није случајно заузео камени град Драч и стигао у Европу. Циљ му је да, као вук, уграби Византију. Ја сам се определио да му будем савезник у рату, првенствено због тебе. Не верујем суседима. Свако гледа себе... Размисли.

Сети се. То више није тајна. Византија сада планира проширење: хоће да са Србијом и Мађарском буде у пријатељским односима ради одбране од твог рођака Карла, краља јужне Италије.

— Шта да радимо? Ја не могу против Анжујаца. Бар не отворено. Увек ћу бити уз свог краља Уроша. Умало ниси погинуо у овом рату. Шта бисмо без тебе моји синови и ја? Доста нам је једна рана, љута бољка посред срца. Изгубисмо дете, нашу Брнчу! Рана жива непреболна... Никад неће зарасти...

— Мене, драга, неће ни отровна стрела погодити. Узалуд ме непријатељи проклињу. Завиде ми на богатству као да само по

памуку и свили газимо. Ја старе руднике растресам. Из рудника као из гротла вулкана извиру сребро, бакар, злато, олово, цинк, кујемо новац.

— Ми злато, сребро и бронзу копамо и по трњу газимо. Градимо манастире. Немањина Студеница нам је осветлала образ. Саградио си Сопоћане, имаш своју задужбину. Хвала ти! Срећна сам. Жича нам је најближа, наша светиња.

— У Сопоћанима ћемо заједно лежати, своје старе кости одмарати. Нисмо жалили велико благо за фреске. Тај најлепши украс осликавања владара по зидовима радује ме као ктитора. Фреске су уметничко црквено благо. Тебе сам сликао више пута. Драга си ми.

— Никада ти нећу добро дело заборавити јер си ме на више места у својој задужбини насликао. Хвала ти! Ти си Немањин унук који поштује супругу. Фреске су наше благо.

— Наравно! Ти си на фрескама највише заступљена. Указао сам ти поштовање јер су неке супруге моје браће, владара претходника, обрукале Немањиће. Ти си дошла за моју срећу. Свако те у држави посебно цени и воли. Препородила си дежевски двор.

— Чула сам да је твој отац Стефан Првовенчани протерао жену иако је била из Византије од најбољег рода. Звала се Евдокија. А твоја мајка Ана је била честита, унука млетачког дужда, тебе, златног принца је родила.

— Евдокија је мог оца варала и зато јој је скратио хаљину високо изнад колена, па ју је тако обнажену избацио са двора. Оно што је она мом оцу радила, ниједан поштени човек не би истрпео — имала је љубавнике.

— Зашто те наше лоше владарке нису биле уз своје краљеве? Увек има шта да се ради. Мени није тешко да водим женску домаћинску школу за сиромашне девојке. Храним и њих и сиротињу. Градићу своју цркву.

— Ти си најбоља принцеза која је дошла на српски двор. О теби ће се књиге писати. Задовољан сам.

— Боље је, краљу, да још више за народ радимо, а не да се хвалимо. Свачија се добра дела далеко виде, поготово манастири и њихово благо. Ктитори у Србији су једино мушкарци, краљеви... Ако немаш ништа против, ја бих да изградим једну своју задужбину. Градац је погодно место за мој свети споменик где ће се народ

окупљати и свештеници ритуале изводити. То је моја највећа жеља. Била бих прва и једина српска ктиторка.

— Баш си ме изненадила! Јелена, нама то није потребно! Не знам зашто да тај манастир градимо, реци ми! Ти имаш гробно место, сахраниће те, као све друге владарке, поред краља, поред мене, у Сопоћанима. Градац је твоја жеља. Размислићу...

— Била бих срећна да сад почнемо да градимо. Ја бих се у храму пред Исусовом сликом за живе и мртве стално молила.

— Заиста си упорна! Попустићу пред твојим чарима јер те волим.

— Ја бих се на коленима скрушено молила за спас душе наше рано преминуле љубимице. Дозволи ми да имам своју задужбину и због гроба кћерке Брнче. Удовољи ми. Ићи ћемо често на њен гроб кад је пренесемо у моју задужбину.

— Добро, краљице, започећемо велелепни манастир и у њему причати о ћеркиној несрећи. Молићемо се за спас и здравље синова. Мутна су времена, ову децу морамо сачувати од свих недаћа. Имамо наше здраве, мудре и послушне синове, на њима ће, као на тврђави, почивати ова земља. Родила си принчеве, два сива сокола, и лепо их васпитала да буду добри људи и способни владари. Ти си ми срећу донела, прошавши кањоном Ибра окићена бокорима јоргована.

— Данас сам најсрећнија. Обићи ћемо Долину јоргована. Набраћемо букете цвећа, мирисне цветове љубави и однети их на кћеркин гроб. Грехота је за нашом милом Брнчом стално плакати. Волела је живот... Није јој се дало, срце јој је рано престало да куца, а наша су за њом увенула. Плач и лелек би и њу и нас мачем суза убио. Замишљаћу је живу као кад је била здрава и весела, окретна као пауница. Зар није тако боље? На њу ћемо мислити, зидати манастир и пазити наше синове.

— Добила си дозволу за градњу од мене. Заслужила си.

— Хвала ти, хвала, мили краљу, ја сам задовољна краљица. Увек ћемо се разумети.

— Драга, послаћу раднике да прегледају земљиште у Градцу, да копају што дубље могу. Испитаћемо растреситост земље и све премерити. Чим ископају, почињемо манастир и цркву. Прво темељ, онда све остало. Тамо је река Брвеница.

— Можда ископају неку римску или грчку тврђаву? Мени би било драго да откопају неку њихову стару цркву.

— То је бесмислено. Која црква? Чија тврђава? Доле је голи камен, а поред њега, у низини, тече река, у позадини стоји дрвеће као војска. Ово је необично место у кањону Ибра. Видела си то водено пространство. Имаћеш нову цркву. Набавићемо пројекте, све припремити и поставити темељ. Шума ће чувати здање од кише и ветрова. Направићемо манастир на тихој реци, на камену или на заравни. Позваћемо стручњака.

— Како си брз и одлучан! Знам да нећеш одустати. Све ти верујем. Способном владару Бог даје махове, свуда му се отварају видици. Куражан си, Бог те гледа и подржава. Живот је један и кратак је. Треба га мудро и корисно живети.

* * *

Краљ Урош рече:

— Све ово је, драга, лакше од вођења ратова. Најтеже ми је да сачувам војску и војне старешине. Избегавао сам веће губитке, на срећу, успешно сам пролазио. Како год окренеш, увек се враћамо на ратове. Трудим се да о њима не мислим, али то је немогуће остварити и живети у миру.

— Да, да, више се враћамо на оне прошле. Будуће страшним замишљамо, избегавамо их, ређе их коментаришемо. У ужасним ноћним кошмарима, док спаваш, ти сањаш страшне призоре. Трзаш се... Кријеш проблеме од мене. Предстоји нам рат...

— Зашто тебе, душо, да оптерећујем? — запита је краљ.

— По мом мишљењу, то је грешка. Причали смо о Карлу и раније, а сад га више и не спомињемо. Зашто? Због страха?

— Па, Јелена, душо, Карло је твој рођак, ваљда неће на Србе ударити. Ти си ми раније говорила да треба да склопимо савез с њим против Византије. Да ли си још за ту опцију? Ти добро процењеш људе и опасне ситуације иако ниси ратовала. Мудра си.

— Господару, да скратимо причу! Савез са Карлом Анжујским морамо прихватити, али ћемо се тада Михаилу VIII Палеологу грдно замерити. Цар нас већ одавно види као свој плен. Он са Босфора, као сури орао, надгледа цео узаврели Балкан. Сигурно нас је у мислима покорио. Чуо је да нас Карло Анжујски штити. Једној страни се морамо приклонити, али и сабље и стреле заоштрити.

— Прихватићу твој добар савет и савез са Карлом. То је крај! Савез и рат почињемо, па како буде.

— Да, да! Свакако је крај приче, можда и почетак окршаја са Византијом. Цар гледа небу под облаке. Планира. Србију хоће за савезника против Карла. Око нас се ломе копља. Ми смо моћна балканска држава — рече краљица. — Шта планира Византија?

— Ја сам недавно дознао од својих људи да нам цар Михаило припрема одабрано посланство. Са посланицима ће у Србију доћи и царева кћерка, позната принцеза Ана Палеолог. Они ће нам, у знак пријатељства, понудити њену руку за принца Милутина. Те њихове принцезе су у луксузу живеле, у Божјим јаслима повијане, у мирисној светој води купане... Цар хоће да се供 ородимо. Плаши се Србије и Карла Анжујског. То ме не чуди, нити радује — прошапута он.

— Наш син је као птић, још је сасвим млад за женидбу. Значи и он треба да склопи брак који му краљ Византије нуди ради пријатељства са Србијом. То није ништа ново, али ме не одушевљава. Да ли ће се допасти једно другоме? То никога не занима — додаде краљица Јелена.

Краљ се насмеши краљици, руком је помилова по коси и продужи:

— У реду је! Све се данас решава женидбом и удајом двоје младих, углавном непознатих људи. Нико се не пита да ли ту има неке привлачности која би била основа за љубав и гаранција за складан и успешан брак. Интереси државе су већи од емоција младих принчева и принцеза. Нико их не пита!

— Наш брак је успео јер смо се обоје одрицали неких личних ствари да бисмо мирно и складно живели. Ти си пола живота провео на фронту. Ја сам те верно чекала и чувала децу. Свака владарка је јавна личност. Сви је анализирају. Док си на фронту, ја се молим Богу за тебе.

— Опет исто понављамо. Карло само што није јуришао из Албаније. Зар му је мало Напуљ и Сицилија? Држи велики део Италије! Мене неће напасти због моје краљице Јелене Анжујске. Све о нама добро зна наш заштитник Карло. Византија нам нуди принцезу да одустанемо од рата — рече краљ — то је ултиматум.

— Па добро, то је срећа у несрећи. Него брину ме ти просци што крећу у Србију из Цариграда и долазе на наш двор са принцезом Аном Палеолог. Жури им се. Заболе ме глава. Не можемо их спречити. Уморна сам... Забринута.

* * *

Прешли су у трпезарију, ужинали, пили кафу и продужили причу. Краљ се нашали:

— Смешно ми је... Носе са собом пуне кофере да се покажу.

— Мени није јасно шта ће јој пуни кофери луксузних, модерних хаљина и цела прћија пре времена. Ваљда ћемо њу гледати, а не њене балске хаљине. Код Византинаца влада луксуз на двору. Њихова култура је достигла врхунац још пре пада под Латинима. Сад су све повратили — обновили су земљу, покренули војску, поново се уздигли. Ослободили су се ропства. Траже савезнике. Стрепе од великог краља Карла. Нуде нам кћерку. И то смо доживели.

— Значи долазе? Имаћемо две снахе за два сина! Да није прерано? — са осмехом додаје краљ.

— Домаћински ћемо их дочекати по српским обичајима. Нека знају да имамо своје достојанство, понос и веру у љубав и пријатељство. Часни смо људи. Ипак сам затечена царевом понудом.

— Ето, одаћу ти тајну до краја. Принцеза Ана Палеолог остаће на граници, а просци ће, по жељи њене мајке, царице, доћи да се увере какав комфор може добити њена кћерка у нашем двору. Проверавају нас. То је превише.

— Ја сам доловила као лабуд са Апенина на Балкан, па стигла до Мађарске, а одатле сам са сватовима стигла у Србију. Жива сам и здрава. Шта они желе? — запита се Јелена.

— Кажу да ће их просци извиђачи известити о нашем дворском амбијенту и о првим правим утисцима које су добили о нама. Па, ако девојчина мајка буде задовољна, добићемо снаху. Хоће гаранције. Иду на сигурно. Све ће контролисати. Ми знамо своје вредности — похвали се краљ. — Ја сам решио да ништа не улепшавам. Радници ће радити, девојке ће на преслицама вуну са

Исланда саме прести, певаће народне песме, играти у колу, па како буде. Они су опрезни, али желе да се ородимо.

— Велика је разлика, несагледива и неупоредива слика византијске раскоши са нашом скромношћу. Све је код њих веће и боље: и цркве и палате у којима живе царева деца. Мислим да им се неће свидети како ми овде живимо. Ни наша хигијена није их достојна. Напудране принцезе се кикоћу пред младим принчевима. Превише су слободне и у облачењу захтевне, али махом су образоване. Богами, ја сам се једва навикла у Србији.

— Добро је што си ми рекла све о њима. Сад ја нећу да их прихватим, већ само као госте. Рећи ћу да је Милутин још незрео за женидбу. Једноставно ћу их одбити и због Карлове ратне политике према њима и његовог пријатељства према Србији. Зашто да принца Милутина и његову принцезу Ану излажемо неугодностима, да улазе у већ створену и најављену компликацију? Нека наш красни млађи син сам изабере принцезу. Нека се прекине та лоша пракса склапања политичких бракова. И ти се са мном слажеш, краљице, зар не? — Она потврди смешећи се. Краљ је чврсто загрли.

Како су обоје нагађали, обистинило се све. Посланицима се није свидело како скромно на двору живи Урошева породица, па Ана Палеолог није прешла границу. Ту је све сазнала супротно од онога чему се надала. Рекли су јој кратко и јасно, као закључак, следеће:

— Драга принцезо, узалуд смо прешли оволики пут. Српски краљ Урош I Немањић и његова супруга краљица Јелена изјаснили су се да њихов син принц Милутин још није стасао за женидбу. Они су диван народ који скромно живи. То није прикладно за цареву кћерку.

— Да ли су њега питали за мишљење? — запита их лепа Ана.

— То нам није познато! — викнуше углас посланици. — Њихове принцезе на двору везу, плету, саме преду вуну. Једино не кувају...

— Мој отац је шапутао мојој мајци да ћемо овим браком добити савезника за борбу против краља Карла Анжујског. Ви сте олако схватили ситуацију. Отац Михаило се озбиљно спрема за тај рат. Где су му пријатељи? Отац зна шта ради, а ви не знате — хладно додаде принцеза.

— Знамо ми, принцезо Ана, да Палеолози никад не узмичу, већ се боре да сачувају територије које су једва повратили од Латина.

Србија је моћна. Срби су борбен народ, помогли би цару.

— Сад је касно. Кајање вам не гине...

— Нама је жао јер сте ви, принцезо, пожртвована кћерка. Хоћете жртвовањем да спасите цара и државу дугогодишњег трајања? Немојте се бринути. Цариград се, као див, из пепела подигао. Лети ка небу као феникс.

— Заборавила сам да вам кажем да поздравите српског принца из моје бајке и његову узвишену краљевску породицу. Чула сам да има све врлине о којима сањају принцезе, да је атлетски развијен и леп као витез из херојских прича. Штета!

— Видели смо га. Поздравио се љубазно и са нама се пристојно опходио. Није нам се једино свидело кад нам је краљ Урош показао како девојке на двору вуну преду, а на свили златним концем везу. Само раде, а принцезе су. Боље да нешто уче, да читају књиге и да се образују.

— Не могу да замислим да је само то нека њихова велика представа и душевна разонода кад дочекују високе госте. Да ли су певале? Ви сте пошли да се спријатељите. Причајте даље!

— Ми смо се одушевили како су девојке и младићи играли коло и певали старе српске песме, посебно док су изводили веселе изворне народне игре из Шумадије. Свидела нам се ношња из тих крајева Србије.

— Хвала вам свима на љубазности! Значи, враћамо се у Цариград без обављеног посла! Осећам се лоше јер је мене краљевић одбио. Неће ме. Ви сте криви.

— Нама је такође жао! Принц Милутин треба да порасте док краљ Урош буде водио рат и управљао војском. Сазнали смо да краљица Јелена Анжујска има приватну девојачку домаћинску школу на свом двору. Сиромашне девојке припрема за удају. Принцезо Ана, тај двор није за вас — закључи изасланик.

Принцеза направи гримасу коју нису разумели.

* * *

Већ остарели српски краљ Урош није придавао нарочити значај честим примедбама, директним или индиректним, у вези са његовом абдикацијом. С времена на време, Мађари су потезали то питање свом зету српском принцу Драгутину који је тако, из дана у дан, добијао жељу да што пре влада Србијом. Они су га подстицали.

Иначе, његов живот са супругом Кателином био је прилично складан. Љубав је, изнад свих очекивања, планула између ово двоје младих јер су обоје имали доста разумевања једно за друго и били су сличних интересовања. Обоје сталожени, васпитани, добре нарави не само да су се лепо уклапали, већ су се зближили и заволели као пар. Љубав је букнула, а деца су се множила и породица се брзо увећавала.

Њихов први син доби име Владислав. Приликом крштења, кад га је водом попрскао, свештеник рече:

— Ово дете ће бити здраво и срећно, али никад неће земљом владати. Неће имати прилике да се опроба као владар!

Људи су се згледали, чудећи се да свештеник проriче судбину владарској деци при обреду крштења. Како се усуђује да за првог унука краља Уроша и краљице Јелене, после обреда, присутнима отворено каже да принц неће бити на престолу?! Владарски пар није обраћао пажњу на те чудне коментаре.

Краљица Јелена је од духовника прихватила принца Владислава у наручје, те љутито и веома забринуто изашла из цркве после верског обреда. Сви кренуше ка излазу. Краљ је ишао напред, а Драгутин, Милутин и дечакова мајка Кателина последњи изађоше у двориште. Звона са звоника још су брујала у знак испраћаја.

Код куће, на дежевском двору, послуга је уобичајено радила све своје једноличне али важне послове. Вредне домаћице су спремиле бољи ручак и са украсима на столу сервирале. Укусна јела су се

димила у тањирима на столњаку од белог платна извезеног свиленим концем који су куповале на трговима од трговаца фине робе из Дубровника. Есцајг од сребра, тањири позлаћени са спољне стране. Све беше краљевски правилно распоређено, па су се купасти сребрни пехари истицали испред тањира за ручавање. Већ одавно су Срби користили виљушке, кашике и ножеве, па више нису, као некад, храну прстима стављали у уста. Ножевима су спретно секли месо, пажљиво га набадали виљушком и полако приносили устима.

Јелена поздрави све присутне госте који су дошли на весело крштење детета. Краљ први подиже здравицу да пожели здравље унуку и родитељима честита име првог детета. Стајао је са пехаром пуним вина и рекао:

— Сине Драгутине и снахо Кателина, честитам вам овај важан породични догађај! Нека нам поживи ово моје прво унуче, а вас родитеље нека добра срећа прати: живите у љубави, миру и нека вам се отворе широки видици да имате добре путоказе у животу. Најбоље је да заједно доносите важне одлуке, без утицаја родбине са мађарског и српског двора. Ви сте пунолетни и одрасли људи, зато водите свој живот како најбоље знате и умете. Ја сам постао деда, али сам и даље ваш владар, краљ Србије, децо моја. Још ћу земљом управљати.

Драгутин се одважи и с чуђењем запита родитеља:

— Оче, боље је да не околишаш, не волим дуге увертире. Могао си кратко рећи да се нећеш повући са престола да мени, своме сину, ослободиш место. Нека краљица каже шта је писало у оном мировном уговору. Жив си стигао у Србију. Наравно, обећао си Мађарима... Ниси мислио на мене.

— Ја сам, сине, тим обећањем једва спасио свој живот — намргодио се изненађени краљ. — Ти си мађарски зет, а ја сам још српски краљ.

— Никако, никако се не слажем. Одрекни се престола! Буди краљ од речи! Буди частан човек! Зар нећеш?! Ти си ми неки отац, себичан си родитељ.

Краљ се суздржао, није му одговорио. Био је затечен. Јелена се увреди због ових речи јер је била изненађена да њено рођено дете више није оно исто, већ су га Мађари одродили и придобили за тако кратко време. Није примећивала никакву реакцију код младе снахе Кателине, па помисли не да је стидљива већ лукава и уздржана,

боље речи примирена као мирни гуштер у шареној кошуљици. Ипак је мајка мислила да њега не подговара она, већ њена родбина на челу с краљем Белом IV. Урош поново узе реч:

— Примирите се сви, а нарочито ти, сине! Како да ти дозволим да владаш без икаквог искуства? Зар да идеш у рат и погинеш? Сачекај мало док разбијем Дубровчане. Више не знам шта да радим, куда да идем. Византија у мени види потенцијалног непријатеља због рата који води против Карла Анжујског. У ствари, Карло је први напао Византију, а Дубровчани ће погазити све оне наше силне уговоре које смо стално потписивали, над њима се клели, обећавајући им уступке. Ја им више ништа нећу опраштати. Први ћу с војском ударити на градске зидине, па ће ме запамтити због претњи, упада и вршљања по нашим граничним областима. Страхота! Никако се не могу опустити.

— Ја сам данас, оче, славио крштење свог престолонаследника, а још ни ја нисам добио могућност да владам овом нашом земљом. Имам своју породицу, самосталан сам човек. Рад бих био, краљу, да ми даш бар пола државе да ти будем сувладар. Како год, само да будем краљ... Одрастао сам на двору.

— Зашто си толико нестрпљив, Драгутине? Већ сам вам свима рекао да за недељу дана крећем у ратни окршај да браним Србију. Сви желе да раскомадају рашко-приморску област, да останемо без отаџбине, да нас туђин гази и уцењује. Дубровчане на зло наговарају Млечани под чијом су они вечитом заштитом. Док сам ја жив и здрав, нећу дозволити да паднемо у ропство наших немилосрдних суседа. Зар да будемо вазали? Нека чује твоја млада супруга, моја снаха Кателина. Њени Мађари су се с нама измирили, али су нам целу Мачву заузели и за себе је уговором задржали. Ми добро знамо шта је наше. Туђе нећемо — рече он, а снаха продужи:

— Не знам ништа о политици. Срећна сам са принцем, вашим сином. Одлично се слажемо, имамо здраво мушко дете...

Краљица Јелена нагло устаде па, пошто су гости отишли уз поздрав и захвалност на гошћењу, она одржа краћи монолог као да је сама, као да остали укућани нису присутни. Погледаше је раширених очију. Говорила је:

— Шта се ово данас збива на нашем двору? Ја сам обавезна да одржавам добре односе међу свим члановима породице. Мој супруг је заслужан за велико државно богатство, за слободу земље, за

стални мир у држави. Сви поданици истински поштују краља ратника, а мој син хоће да га љути. Наш господар, краљ Урош, не краљује, већ ратује. О народу се брине, сироте храни, болесне лечи, рањене новцем награђује, куће им поправља, породице хлебом храни. Верницима зида манастире, свештеницима даје најбоље услове за духовни рад и живот у својим прелепим задужбинама. Жив се вратио из свих ратова. Државу је мачем бранио, чврсто га држећи у рукама, а син жели да му отме круну. Никако се не слажем. Ипак, нећу да проклињем свог првог сина Драгутина.

После паузе она продужи:

— Мислим, драги моји укућани, да је ово превршило сваку меру. Краљ Урош има доста стрпљења, он није мекушац, ни слаб владар, нити човек без душе, већ родитељ који има велико срце и супруг који поштује мене, вашу мајку. Шта још тражите од њега?

Драгутин се огласи у моменту кад његов млађи брат, принц Милутин, пружи руку према њему дајући му знак да више ништа не говори, сматрајући да се страшно огрешио о свог часног родитеља. Неколико пута га опомену да ћути, да се примири и најзад уразуми.

Ипак, Драгутин, на запрепашћење свих, гласно запрети да ће на оца ударити с војском, па се краљ и сам увери да његов син, без искуства, хоће снажном оружаном силом да се избори за своја права.

— Кад не може милом, моћи ће силом — рекао им је принц љутито, а млађи брат поче да га прекорева грубим речима:

— Сад си показао ко си и шта си! Зар да удариш на оца? То је скандал! Такву страшну одлуку, брате, ниси сам донео! Реци ми све, Драгутине, ако си ми још брат. Кога ћеш напасти?

Драгутин направи чудну гримасу и рече без стида и обзира:

— Напашћу онога који ми је живот дао! Боље је да ме је тада, на рођењу, убио, него да ме овако мучи. Војска је у приправности. Морам старог краља збацити са престола.

— Зна се да су праве кукавице они који оцу прете! — додаде Урош ни сам не верујући да Драгутин изговара ове претње њему упућене.

— Ја се сад не шалим. Жао ми је да ово слуша мајка која ме је неговала док је отац зечеве, срне и патке ловио по овим нашим врлетима. И птице са грана знају да је краљ Урош доста ратовао...

— Драгутине, мили сине, кад преспаваш, све ћеш заборавити.

Ове погрдне речи вечно ћу памтити, али ћу ти као отац опростити јер сам прави хришћанин. Зелен си, сине, још си незрео...

— То је твоје мишљење. Мене ће Мађари као браћа с војском помагати, а и овде имам неке твоје људе, моје присталице. Не могу се дичити да хоћу свог оца оружјем померити са трона, да ћу силом узети жезло у своје руке. Кад нисам могао мирним путем, остварићу сан правом ратном војном силом која ће стати уз мене, младог краља. Мађари и наши су уз мене. Великаши су побегли од мог оца у моје војне редове.

Краљица заплака и погнуте главе изађе из просторије двора. Замоли своје посилне да хитно позову игумана Данила да дође на двор. Краљ Урош је ушао у свој кабинет држећи се за грудну кост и стишћући груди око срца. Разговарао је сам са собом. Душа гаје болела.

* * *

Док је краљица молила игумана Данила и неке војне старешине да сина Драгутина уразуме, бунтовник је истог дана отишао на пут. Преко Шумадије и Војводине стигао је код тазбине у Будим. Они му већ беху припремили војску да се обрачуна с оцем и да му силом одузме престо.

Нико Драгутина није успео да одврати од ове сулуде намере. Било је невероватно да ће се ова луда акција остварити јер је увек постојала нада да ће се принц покајати и одустати. Али надање је узалудно радовање.

Добра мајка Јелена ломила је своје јако срце, плачући пред Исусом и дозивајући Богородицу као и оног дана кад је кћерку Брнчу сахрањивала. Ову садашњу срамоту није могла да поднесе, па је од велике туге поново косу распустила. Морала је да издржи и овај тежак тренутак душевне немоћи и зато ничице пада пред сином који неће да попусти, већ жели да убије оца. Али краљ Урош је имао ратни план за одбрану земље од Дубровчана. Одлучио је да игнорише Драгутинове претње.

Време брзо прође и дође час да се Урош опрашта од супруге и сина Милутина. Са војском се упутио према Дубровнику да нападне добро утврђене зидине, одвали капије и уђе у добро чувани град. Решио је да заувек смири грађане и властелу и заузме Дубровник, град-бедем на мору. Већ је имао Бар, Улцињ, Будву и Котор, па му не би био наодмет ни овај непослушни град, чији грађани никог не штеде, закон не поштују, траже туђе земљиште. Мислио је: „Биће мирни кад им ја будем господар и владар. Превише сам трпео трговце који шверцују робу, праве зулуме на друмовима и убијају недужне људе..."

Један део дубровачке војске потпомогнут Млечанима ударио је на југ, на Урошеве градове Бар, Улцињ и Котор, те су га приморали

да напусти опсаду Дубровника и да крене у противнапад како би заштитио своје Приморје.

Млетачка република се умешала и спречила краља Уроша да уђе у Дубровник с војском. Српски краљ је тако одустао од опсаде и од освајачких намера, али је сачувао и задржао Приморје. Он је у једној шуми успео да изненади и пресретне непријатељску војску која се враћала са Приморја. Градови су преживели напад. Незадовољан, краљ Урош се вратио кући.

Владар је мислио да је ово његово последње ратовање, али се преварио. Драгутин је с јаком војском напао краљеву војску на пољу код Гацка и однео победу. Оца је везао канапом и то посебно руке, а посебно ноге. Краљ је лежао беспомоћан у једној сеоској колиби. Драгутин му је тада заједљиво рекао:

— Сад не можеш побећи. Дај ми златну круну у руке па ћу те одвезати. Немој бежати, сместићу те у манастир Хум као што си и ти свог брата, краља Владислава. Ниси хтео да се одрекнеш, сад си мој роб. Војска је уз мене.

— Ја сам круну бацио у трње само да ти не би доспела у руке. Ако можете, нађите је! Радите шта хоћете! Као родитељ ја сам доживео пораз од сина! Јао мени шта сам доживео?!

Тако је Драгутин остварио шта је замислио. Оца је сместио у манастир Хум. Тада је измученог краља са супругом, краљицом Јеленом, физички раставио. Мајка је туговала сама на свом двору, док је Драгутин на дежевском сабору делио Урошеву државу на три дела. Алал му вера! Народ се чудио, жалећи краља и осуђујући сина.

Краљици Јелени одредио је пределе око Ибра са престоницом у брњачком дворцу и приморске градове од Улциња до Котора. Врату је дао неке непознате плодне области, а он је остао у старој немањићкој дежевској вили, у близини Раса. Ово се десило 1277. године. Драгутин се тада поклонио мајци и замолио је за опроштај. Ова мудра жена морала је да опрости ово недело сину првенцу ради мира у кући и да би спречила раздор у држави.

Краљ Урош је, нажалост, од туге преминуо следеће године и сахрањен је у Сопоћанима. Јелена је почела да влада својим делом боравећи на брњачком двору, где је и умрла 1314. године у дубокој старости. Са краљем је живела тридесет година, а после још тридесет и седам сама. Дубоко ожалошћена краљица самовала је у Брњацима, спомињући супруга Уроша и кћерку Брнчу, а повремено

је обилазила њихове гробове. Молитве јој нису помагале. Знала је да мртва уста не говоре. Била је побожна и поштовала је све вере: православну, католичку и богумилску, са жељом да све ове вере српски народ поштује, да сви свештеници живе у миру, слози и сарадњи коју су, захваљујући њој, углавном и постигли.

Архиепископ Данило II толико је лепих речи уградио у житије о Јелени, најбољој српској краљици, да стварно немамо разлога да јој тражимо грешке, већ да је хвалимо и спомињемо, да јој се дивимо и истичемо је као пример српским женама.

Мир и тишина завладаше ибарском долином. У боровој шуми, изнад и испод брда Соколовице, скривале су се шеве, јаребице и препелице. Лептири су нечујно кружили, спуштали се са неба, долазили на двор. Они су у себи носили душе умрлих људи и жена.

Краљица претрну од овог језивог мира и пролећног мртвила. Сунце је грејало као да је лето. Изашла је у шумарак да чује готово нечујни шум Ибра. Поче погледом да пролази стазама и богазама изнад зелених борова у оближњој шуми. На путу примети једног зеца, а на врху једног крошњатог, тек олисталог стабла стајала је широм отворених очију огромна ћудљива сова. Питала се зашто се сова толико удаљава од кућа у којима лови мишеве. Зар сове остављају младунце и са дрвећа посматрају цео простор широке долине Ибра? Вероватно доносе и неке црве за своје младе. Ко зна шта су све сове способне да раде?

* * *

Јелена се забринула да ли је ова животиња злослутна птица, као кукавица која стално кука и доноси несрећу. Није смела да је плаши и изазива, зато се окренула да потражи лептире који доносе чедне душе умрлих с онога света. Два шарена лептира су летела заједно те се она смири и помисли: „Ово су духови, две добре душе! Брнча и Урош! Боже драги, зашто их прерано узе? Како ћу без њих?"

Кад се вратила у двор, затекла је послугу и дворјане како плачу. Дворска дама Беатрис тихо јој исприча да су њени синови живи и здрави и да треба да се потпуно опусти јер је опет дошло до несреће кад је главни караван прошао преко Рашке, целом облашћу до Котора и назад. Тргују и путују, свађају се и међусобно убијају. Без милости се физички обрачунавају.

— Знала сам, мила Беатрис! Срела сам ону буљаву сову, а људи кажу да је она пазикућа и да доноси срећу. Ја мислим обратно. Шта је било? Говори!

— Један Србин и један Баранин, приликом примопредаје кабасте техничке робе и животних намирница, толико су се свађали и расправљали да су најзад оштре ножеве и један и други употребили. Трговина носи ризике. Некад и смрт. Јао, краљице драга!

— Ето, док је Урош био жив, то се није догађало. Реците ми, Беатрис, је ли било мртвих? Шта ће радити моји синови? Нико не поштује законе и уговоре, а све имамо на папиру.

— Краљице мила, шта да вам кријем, оба трговца су пала у том обрачуну. Лако се губе главе.

— Како пала? Реците ми слободно... Ја морам да знам како српске синове да сачувам. Имамо законе и државну управу. На путевима влада закон јачег.

— Баранин је мачем посекао Србина, а један наш је убио њега.

Није употребио мач, већ је одапео стрелу и то ону отровну какве су дубровачки ратници скоро бацали преко зидина Дубровника на наше војнике. Трагедија на друмовима.

— Све ми је јасно! То је покољ! Урош је увек знао како се надгледају каравани јер међу тим поштеним трговцима има и оних који долазе да изазивају несрећу, забуну или оних који убијају и пљачкају оне којима су претходно душу узели. Страхота, моја Беатрис! — закључи краљица.

— Шта ће о нама мислити Византинци? Мало су бољи од нас — рече дворска дама.

— Кад су долазили њихови изасланици у Србију да нам понуде принцезу Ану за Милутина, једва су се живи извукли са наше територије јер су и њих бандити пресретали. Урош је реаговао и спречио ту несрећу. Њега нема, а крв се лије по српској држави. Ја сам слаба и немоћна, али ипак нећу то више допустити. Војску ћемо учврстити.

— Ви већ успешно владате својим областима. Лепо је од вас, краљице, што сте сину Драгутину опростили оно недело које више нико не спомиње. Свако чудо за три дана, а ово ће се памтити вечно.

— Да, да, ја сам његова сувладарка, али немам своју војску. Увек ћу помоћи синовима, а они нека се старају о војсци и одбрани њихове и моје земље. Наш добри краљ се нерадо замонашио и посветио Богу. Није он дигао руку на сина Драгутина, већ он на њега. Та жалост ми је закопана усред срца. Како да кунем и казним сина? Пре времена почео је да управља Србијом.

— Ви сте за пример њима. Сад хоћете да владате и да их помажете. Спашавате Србију. Без вас би ова земља била као свако сироче без мајке.

— На плећа ми је пала трећина велике државе краља Уроша. Можда ће синови наставити даље његовим путем. То би нас одржало, зар не?

— Свакако! Добри су! Ја имам велико поверење и у вас, краљице Јелена. Ви сте потомак свете лозе Анжујаца. Реците ми ко су они? Људи нагађају. Мисле да сте са небеса стигли...

— Анжујци су директни потомци Меровинга, који у себи носе крв Исуса Христа јер су од Христовог рода настали — краљица заврши овај тешки, мучни разговор са дворском дамом, па се повуче у своје одаје. Дуго није могла да заспи од ових узбудљивих прича

које су је директно у срце погађале. Дворска дама је била сувише индискретна и радознала у жељи да сазна неке чињенице које је Јелена дуго држала у тајности. Данас се растеретила јер је овој доброј жени све поверила. Није могла да схвати да у њеним венама тече Христова крв.

* * *

Нови краљ Драгутин рашири своја владарска крила, пожеле да буде у добрим односима са братом и мајком која се неко време држала по страни. Ненавикла на породичне свађе, нашла се у мислима између Драгутина и Бога. Није сина проклињала, плашећи се да Свевишњи не науди новопеченом краљу, који јој једног дана признаде како је идеју да свог оца потисне оружјем добио од таста, краља Стефана. Јелена је сину постепено попуштала, те је изгледало да ће и санте леда око њеног срца почети да се отапају.

Мудра мајка морала је и даље часно да живи као удовица, да буде у сагласју с оба сина да би одржала све три породице и троделну државу свог супруга. Веровала је да може и мора да се уздигне изнад својих могућности. Морала је да буде чврста у важним одлукама, а одмерена и опрезна у својим ставовима. Умела је да тактизира и да се контролише.

И даље су је називали краљицом, а она је чак и игумана Данила, из манастира Бањске крај Косова, молила да је ословљавају са монахиња Јелена. Обрати се тако светом оцу Данилу:

— Па, ја сам се, игумане, замонашила и посветила Богу, а Драгутин ми даде земљу око Ибра и Приморје да и даље управљам — рече она.

Данило се осмехну, подиже своје крупне очи према небу и потврди:

— Ви сте обукли монашку одору, али сте прво краљица и мајка два краља. Живите у дворцу. Краљица сте у својим областима, а мајка сте целог немањићког краљевства и целог српског народа.

— Тако је, Ваша светости. Радо ћу помагати синовима и народу да очувамо целину. Имам снагу, новац и здравље, али ми је душа ожалошћена због Урошеве смрти. Не знам да ли ме можете разумети... Изненада је нестао. Имао је планове и желео је да их

оствари, па да се затим задовољан са престола повуче. Заслужан је за спас и проширење државе. Унапредио је рударство, занатство и трговину, а на првом месту пољопривреду. Душа ме боли за човеком с којим сам тридесет година живела и добро се слагала. У манастиру Хум је јадник умро под именом Свети Симон. Живели смо одвојено. Умро је 1277. Били сте на његовој сахрани.

— Позната је ствар да сте вас двоје били прегаоци, градитељи и доброчинитељи. Ви, краљице Јелена, једино нисте с њим ишли у рат...

— Очекујем да ми Драгутин дође на поклоњење, па да заједно одемо на Урошев гроб. Ух, шта ме је снашло!

— Ја сам се надао да ћете и мене позвати да вам се придружим. Желим да напишем његово житије. Писаћу о свим Немањићима, али о вама посебно све похвално. Волим истину.

— Ићи ћемо у идућу суботу, зато дођите као духовно и световно лице, као наш породични пријатељ. Бићу вам захвална.

— Хвала вама, краљице. Радо ћу доћи. Сада идем. Далек је пут, далек и опасан.

— Останите на конаку, па ујутру, раном зором, кад се наспавате, путујте. Навикли сте да се крећете. Морате бити опрезни по овим нашим врлетима. У кањону Ибра, брза вода хучи, док брдо тужно јауче. Људи се плаше ноћу.

— После неких већих напора, путовања или физичког рада у дворишту цркве, никад нисам превише уморан. Најтеже ми је кад беспослен, као трут, докон седим. Ноћу пишем књиге, дању држим проповеди. Ја сам пчела радилица. Ретко се одмарам. Још сам жив и здрав. Овде, на Ибру, волим да се освежавам и одмарам.

— Сви ћемо се једног дана одморити кад нас старост притисне. По добрим или лошим делима људи ће нас спомињати. Можда хоће... Сигурно ми то нећемо сазнати. Ви рекосте да ћете и о мени писати, зар не, Ваша светости?

— Док пишем ове биографске, истините књиге, трудим се да будем поуздан и прецизан у годинама, сликовит у описивању догађаја. Неко ће то радо читати, спомињати моје име, а записано ће можда цитирати и потомцима тумачити историју.

— Да није писмених људи, ништа се не би о нама знало. Византинци пишу о својим владарима, али и о суседним. Књиге су културни споменици. Право благо.

— Нико се није научен родио, а писане књиге ће просветлити људске умове. Моје ученице читају, везу, плету. Овде, у Србији, први пут сам сазнала како се преде на преслици. Моја мајка Алиса се чудила кад је видела ове дугачке глатке даске за које се опрана овчија вуна причврсти. Видела је мене док седим и у десној руци држим вретено, одвајам левом мале праменове вуне и предем. Пређу прстима вучем и сучем, и на вретено навијам. Једноставно а корисно.

— Ви, краљице, све можете и успевате. Ко је нашег краља с вама оженио, Србији је корист и велику срећу донео. Живећи у долини Ибра, сродили сте се с овим народом.

— У почетку сам једва успела да се навикнем. Газила сам прво по јоргованима, булкама, по хризантемама, а после тога и по трњу. Схватила сам зашто предивне руже имају трње — да се заштите од људи који их, без разлога, беру и чупају. Ни бистра вода у вазама им не помаже. Живот су им силом у корену прекинули. Због људске непажње, руже кратко живе, вену и суше се, затим стижу на сметлиште. И људи умиру! Они најгори сигурно доспевају на сметлиште историје.

— Ви желите да кажете да и најлепше људско биће поред врлина, заслуга и добрих дела, кратко живи и умире. То је нама непознато. Вековима се људи питају одакле смо дошли и куда идемо — рече игуман гледајући према небу.

— Ми смо, драги духовниче, само гости на овој планети. Борба мора бити непрестана, до краја... Без рада бисмо брзо пропали као биљке без воде.

— Плашим се да кажем људима, а вама ћу рећи. Бог није увек праведан. Кад би могао и хтео, заштитио би све поштене и добре људе.

— Променимо тему разговора. Драгутин увек долази код мене да ме пита за савете у вези са трговином и рударством. Има своје саветнике, стручне људе, а он прво пита мене. Ја сам сину опростила грехе само речима, али не срцем. Тешко ми је. Ипак сам прихватила да управљам једним делом државе. Нисам имала избора.

— Ви сте разумна мајка и пожртвована краљица. Биће ми част и задовољство, ако поживим, да о вама пишем. Наравно, и о вашим синовима.

— Ви ћете, игумане, наше Немањиће овековечити. Људи ће вам

сигурно веровати, као и страним писцима који већ увелико пишу, угледајући се на грчке и римске мудраце и познате писце биографија знаменитих људи. Доста су опрезни и тачни у изношењу чињеница.

— Трудим се да будем убедљив, веродостојан и занимљив животописцац. Ноћима не спавам. Све проверавам јер поштујем истину и нашег јединог Бога. Праведна реч срца осваја, смирује људе, а неправда у мозгу кључа и разара душе. Истина је за мене светиња.

— Какав год да је Бог, он нам је животе дао. Зато нам их и узима својом вољом. Добро је што нам прашта грехе. Брине се о нама кад одемо преко реке ка ономе свету. То је велика непознаница и зато верујемо да ће нам тамо бити лепо ако наставимо живот. Нико се није вратио на земљу, — са чуђењем додаде игуман.

— Важно је да све овде добро заслужимо. Многе добре људске душе су саме себи обезбедиле наставак живота и то у рају, међу сјајним звездама. Ипак је најстрашније што сви умиремо, а нико не зна зашто се нико не враћа... Тела су им пропала, а душе? Ко зна? Ја сам верник, лепо ми је уз обе хришћанске цркве, у крилу истог Бога. Надам се да ће ми опростити грехе.

— Сачекајмо. Никоме се на тај пут не жури — заврши игуман Данило.

* * *

Краљ Милутин је стигао до Брњачке реке у летњи дворац Немањића, у Брњаке, где је краљица Јелена самовала са једним делом своје дворске послуге. Водила је део државе како је знала и умела. Није духом клонула, није се у невољи предала. Сама је себи признала да осећа како је без праве заштите јер више нема њеног господара, српског краља Уроша. Како су дани пролазили, било јој је теже без њеног брачног друга.

Данима је тумарала сама са логотетом по гробљу у Сопоћанима и тужно дозивала супруга краља Уроша. Зар је морао тако неславно да напусти престо, да умре сам у манастирској ћелији?

Кад је чула позната звона са звоника, заплака се за Урошем и реши да мало ређе посећује ову свету кућу, велику Урошеву палату, задужбину у којој блистају предивне фреске у иконостасу и по свим зидовима. Још више претрну при тужној помисли да више нема краља, њеног доброг супруга.

Драгутин је, најзад, ушао у брњички двор на велика врата. Чинило се да је поносан јер је имао круну и све оне свечане орнате, скоро исте као и његов отац, који их је први увео и почео користити по угледу на византијске цареве. Мајка је такође обукла свечану мантију. Кад он нагло спусти главу, опет мајка пусти сузе бола на бледо старачко лице.

Помисли: „Мој Драгутин се постидео. Мађари су га на зло наговорили. Већ ми се раније извинио. Шта сад? То више нећу коментарисати. Зашто се повређивати? Готово је... Шта је било — било је... Ми смо живи, морамо се увек држати заједно. Ја ћу синовима дати добар пример, а савет само ако га затраже."

Краљ се насмеши мајци, приђе јој и назва Бога. Она прихвати, отпоздрави свом дечаку, који јој нежно љуби руку и упита је за здравље. Више није реаговала умом већ инстинктом.

Ушли су у велики салон. Краљица га упита за супругу Кателину и сина Владислава. Те речи куртоазије биле су упућене из срца и душе са обе стране.

Заједно су ручали. Кад се мало одморио, Драгутин је опет обукао краљевско одело, мајка му честита круну и орнате који су му прелепо стајали, али их је она данас загледала. Подсетише је на Уроша. Брзо се снађе и зато му шапатом рече:

— Прелепо ми изгледаш, сине, добро ми дошао! Постао си владар. Све те свечане ознаке на теби преузели смо од велике Византије. Сад царски изгледаш, а краљ си.

— Хвала, мама. Тачно је, ми смо краљеви. Ево већ тридесет година ми, Немањићи, носимо одећу, орнате и ореоле око главе као њихови цареви. Постепено смо стекли и високо уздигли државу, па морамо и китњастим оделом показивати ко су моћни краљеви, потомци жупана Немање. Верујем да ће неки наш потомак бити крунисан за цара. Иде се ка томе. Успећемо.

— Надам се, сине! Ипак је рано за царску титулу. Треба имати још веће заслуге, а велика Византија нам даје признања и веће титуле.

— Дошао сам овде да те питам за савет, као заслужну и искусну краљицу. Морам признати да си прво наша велика мајка. Опростила си ми грехе... Хвала ти, мама.

— Драгутине, дете моје, прошетај по салону да те мало гледам, да уживам. Ако се слажеш, данас не желим да говоримо о тешкоћама у држави, већ да се гледамо и причамо присно — као мајка и син. Обукао си се да покажеш колико ме поштујеш. Хвала, сине. Ја ћу убудуће слушати тебе и Милутина. Треба да сте стално сложни, браћа сте.

— Мајко, Милутин више воли свирке и забаве од круне. Можда вешто прикрива своје намере, мисли и осећаје. Човеку је Бог дао ту могућност да, кад хоће, скрива мисли, да не буде отворена књига за људе. Јер човек може да мисли шта хоће, а оно што говори људи слушају и анализирају. Кад се изговори, реч лети као птица и никада се више не враћа. Мисли и дубоке тајне свако може да скрива у својој души.

Она га погледа, замисли се и рече:

— Сине Драгутине, чујем да хоћеш да наставиш очеву политику савезништва са мојим рођаком Карлом Анжујским. Не

знам колико је то добро. Он је безгранични освајач, незадржив у напредовању.

— Мораћу да ратујем заједно са Карлом против Византије. Нису могли оца да умилостиве да мог брата Милутина ожене принцезом Аном Палеолог. Људи данас свашта причају у вези с том просидбом. Цар Михаило је огорчен на нас јер смо у сродству и сагласју са Анжујцима, у сродству и у војном савезу против њега.

— Знам, сине, знам. Чак је и твоја супруга Кателина рођака Анжујаца који живе у Мађарској. Ја сам директни потомак анжујских краљева из Француске. Да ли си чврсто решио? Да ли си спреман? Идеш на бојиште?

— Кад сам се могао спремити? Не знам шта је рат, а морам ратовати.

— Ти, Драгутине, значи, крећеш са Карлом против Византије. Треба да се добро наоружаш и дуже припремаш као што је наш краљ Урош радио пре почетка сваког великог рата. Мене брине, сине, чињеница да смо данас у потпуној зависности од твоје тазбине, од мађарског краља Стефана. На њих се потпуно ослањаш... Објасни ми своје планове.

— Драга мајко, отац је изгубио битку. Мађари су послали принцезу Кателину мени на дар, а Мачву су приграбили и то потврдили уговором. Њихова је, шта се ту може! Ја сам њихов зет. Ваљда ме неће нападати.

— Ако се будеш показао као добар зет, сигурно ћеш добити од њих неку земљу. Чула сам да ће ти краљ Стефан поклонити Мачванску бановину и град Београд, који лежи на Сави и Дунаву. Не могу веровати. Сигурно се проширујемо.

— Како знаш? То би нас високо уздигло и потпуно ојачало. Србија би себи прикључила Београд и Мачву за време моје владавине. Београд би први пут добили Немањићи. Ако то буде тачно, имаћу велику државу. Срећа.

— А рат са Византијом? Да ли ћете успети? Плашим се. Нека се то прво реализује. Карло је добро припремљен и јак. Византија је опасна.

— Договорио сам се са Карлом Анжујским да он дејствује из Албаније, а ја са српском војском да се крећем вардарском долином. Добро! Кренућемо, мама, у пролеће 1281. године. Ми ћемо их први напасти. Поносан сам што сам дорастао да носим сабљу о појасу.

* * *

Добро припремљена византијска војска, успела је да дејствује у одбрани и да до ногу потуче војску господара јужне Италије, Карла Анжујског. Тада је српски краљ Драгутин остао сам без моћног савезника Карла. Почео је да се убрзано повлачи како би спасио војску од јаке силе византијског цара Михаила VIII Палеолога. Српски краљ се вратио да би сакупио војску и наставио борбу против Византије.

Млади краљ Драгутин показао је мудрост, јаку вољу и способност да сакупља војску како би сузбио намере Византије која је са војском упала чак и на његове територије. Јурећи тако од села до села, од града до града на свом коњу у пратњи свог главнокомандујућег заповедника, краљ показа физичку издржљивост на терену. Ипак је био у заблуди да сам креће на Византију, без Карла Анжујског који се повукао са бојишта из више разлога. Српски краљ је имао незгоду — пао је са коња.

Док се краљица Јелена Анжујска распитивала о сину и слала поклисаре да сазнају шта је са Драгутином и српском војском, прво је сазнала да је њен рођак Карло претрпео страшан пораз од цара Михаила Палеолога. Плачним гласом запитала је гласнике који су носили поруку од краља Драгутина. Повикала је:

— Добро нам дошли! Носите ли поруку од краља? Да ли је жив? Ја нисам у стању да прочитам шта ми син поручује. Говорите или читајте. Слушам вас! — нестрпљиво рече Јелена. Они занемеше кад видеше грч на њеном избораном лицу и сузе у очима.

— Ваше величанство, ваш син је жив, али је лакше повређен. Пао је с коња и повредио ногу. У пољској болници су му указали прву помоћ. Крили су од вас јер су чекали да рана мало зацели. Родитељ о несрећи увек последњи сазнаје.

— Значи, жив је? Шта је једна нога према животу? Добро је. Ко

га је проклео? Он испашта своје или туђе грехе. Каква је рана? је ли опасно?

— Сигурно ће брзо оздравити. Лече га војни лекари. Ускоро ће морати да лежи јер има прелом на потколеници леве ноге. Можда ће све брзо зарасти. Можда се сам организам избори, али треба да срасту поломљене кости, хрскавица и мишићи.

— Нека га хитно упуте код оних људи који знају да намештају преломе и нека се набаве најбоље домаће лековите траве и медикаменти из Византије. Молим вас да се заузмете за краља. Бог ће му помоћи.

После недељу дана, краљ Драгутин је са великом пратњом поверљивих људи кренуо у долину Ибра код мајке. Дали су му најбољег коња и коњоводца да би био потпуно безбедан. Краљ је исцрпљен због рата и измучен од болова. Пратиоци стрепе да не дође до компликација.

Стигоше на место где се Брњичка река улива у Ибар. Ту су сви чекали испод планине Рогозне, па уђоше у двориште дворца Брњаци где је живела краљица Јелена. Мајка је изашла пред сина са дворјанима.

Драгутина пажљиво спустише с коња јер је био доста повређен. Нога му је чврсто утегнута између две даске које су је држале непокретном. Блед и потиштен, скупио је сву снагу па весело узвикнуо:

— Добар дан, мајко! Жив сам, али сам побеђен и повређен стигао са фронта. Нога ме боли, срце ми крвари. Коњ ме збацио са себе.

— Срећне ти ране, краљу Драгутине! Добро дошао, мили сине! Тек сад верујем да си жив. Отац није овде да те дочека. Ми смо њега сви заједно с тобом из бојева чекали на овом месту као сад тебе...

— Немој ме подсећати, мама! Ја сам тату волео. Жалио сам га кад долази уморан из ратне олује. Да сам знао шта је ратовање, оцу бих се клањао, дивио и љубио бих га све док је жив. Шта сам урадио? Грех сам починио. Бог ме казнио.

— Сад, сине, мораш да бринеш о себи. С оцем је готово...

— Нећу да се дичим. Боље је да умрем јер сам рођеног оца оружјем збацио. Својим поступцима ранио сам га у срце. Увредио сам га и отео му круну. Ја сам оца, великог краља Уроша, послао у гроб, зато треба да испаштам. Круна ми не треба. Коњ ме збацио са

престола. Рана ми тешко зараста. Трпим болове у души и телу.

— Нећу да те чујем! Мораш бити јак и одлучан Србин како би се уздигао изнад апатије која те је данас обузела. То ће проћи. Ти си краљ. Буди краљ... Буди Немањић. Кад човек духом клоне, мора да се уздигне.

— Ништа ми више није потребно. Сам себи сам подметнуо ногу. Бог је свемогућ. Он је мене казнио. Ти си ми опростила.

— Претерујеш, сине Драгутине! Буди јак, Бог ће ти опростити. Ја сам то, као мајка, прва урадила. Бог тако хоће... Иди у Сопоћане код оца. Опростиће ти сви.

— Можда, драга мајко! Некад сам желео круну, а сад тугујем за оцем. Ова рана неће зацелити никада, а бол у срцу ме стално разједа. Јао мени, шта учиних?

— Немој да кукаш! Ти си краљ Србије... Добио си од Мађара на поклон Мачву и Београд! Смилуј се мајци. Лечи се да ти не иструли ткиво. Сачувај ногу. Буди храбар — рече краљица.

* * *

Настаде тајац. Сви присутни сузних очију нетремице гледају у мајку и разочараног сина који јој одлучно, али негативно одговори:

— Не! Не! То ми није потребно! Решио сам да се одрекнем престола у корист свог дивног брата, принца Милутина! Нека живи нови краљ Србије Милутин Немањић! — Он показа руком према брату који није реаговао. Али после размишљања, Милутин заузе одважан став те, без устезања, запита све присутне:

— Шта то беше круна? Једва си је добио, брате, а сад је мени дајеш. Круна је златна, окићена брилијантима, задржи је...

Људи су ћутали. Изненађена краљица Јелена обрати се сину Драгутину, а лице јој беше посивело, очи су изгубиле сјај, а две боре поред усана се увише и јаче утиснуше.

— Кажи нам, сине мој, који је главни разлог твог разочарања? Нога ће ти зарасти! Буди одважан! Размисли, па онда јавно говори.

— Завршио сам причу! Све сам одлучио! У дежевском дворцу сазваћу сабор и предати златну круну златном принцу, краљу Милутину, свом милом брату. Пружићу му прилику да покаже своје способности.

Сви присутни на дежевском сабору у старој краљевској палати дошли су да присуствују свечаном чину кад брат брату предаје златну круну. Постојала су три разлога за одлуку краља Драгутина: разочарање због ратног неуспеха против Византије, незарастање ране, или можда грижа савести што је оца збацио с престола. Драгутин је све то најбоље знао, боље од осталих, али је ћутао.

Ова значајна одлука је прихваћена. Краљ Драгутин у свечаном краљевском оделу, с круном на глави, са скиптром у десној, лоросом у левој руци, предаде престо брату Милутину и загрли га пред краљицом и члановима сабора. Његова неопозива оставка изненадила је све присутне који аплаузом поздравише оба брата —

и бившег и будућег краља. Такав догађај је узбудио народ у држави Немањића јер је Милутин оберучке прихватио круну, осећајући се одраслим и способним да буде владар моћне Србије. Веровао је у себе.

Та хладна зима у фебруару 1282. године као да је дозивала демоне. Снег је непрестано падао окивајући Ибар хладним ледом. Леденице су свуда висиле, вириле са кровова кућа и са двора у Брњацима. Краљица Јелена беше замолила раднике и послугу да те висеће клинове редовно разбијају како људи и деца не би страдали. Све беше застало због непроходних и залеђених путева, зато су се каравани спорије кретали. Ледоломци су разбијали стакласте површине по залеђеним друмовима. Све је стало. Људи су се чудили зашто је ове године клима као у Сибиру. Плашили су се леда и хладноће, а највише поплава које се обично јављају кад нагло отопли. „Сунце ће отопити снег и бујица ће носити све пред собом", гласно су нагађали људи.

Краљица је прихватила Драгутинову абдикацију као разумна владарка јер је увидела да је млађи син већ дорастао и радо узео од брата све симболе краљевске власти. Рашко-приморска област била је јака балканска држава српског народа. Јелена је благословила синове.

Сачињен је споразум о другачијој тројној подели државе. Драгутин је узео на управљање области око Рудника, Ариља, Прибоја и земљиште северно од Западне Мораве. Он је сад управљао Мачвом и Београдом. И даље је лежао у кревету јер му је рана споро зарастала. Тако је мировао и туговао, док је брат успешно ратовао против моћне Византије. Заузео је и повратио у Мачви српске територије, а на југу већи део Македоније. Успео је да прошири државу. Византија губи јужне територије. Нови краљ је способан војсковођа. Они су затечени и изгубљени због овог пораза.

* * *

Озлојеђен и изненађен, цар Михаило VIII Палеолог забринуто поче да размишља: „Шта сам доживео? Карла Анжујског сам с војском поразио и потпуно умирио, али краља Милутина, изгледа, нећу моћи. Он је Немањин унук, син краљ Стефана Првовенчаног. Његова крв је појачана генима Анжујаца, који су хтели да покоре Цариград и врате Латинско царство... Шта ли намерава Милутин? Жели да доминира, хара и осваја? Ситуација је безизлазна. Знам добро да краљ Милутин Немањић хоће да очува очеву велику Србију и да је оснажи. Морам повратити оне градове у Македонији које је већ заузео. Борба ће трајати до уништења. Ја браним Византију, а Милутин Србију. Рат ће се наставити. Још имам душевне и физичке снаге. Кренућу у напад", заврши своје бунцање византијски цар.

Цар је стационирао своју војску и узео плаћеничку — Татаре, Турке, и Латине. Све је било у борбеној приправности, цар веома узбуђен, преморен и физички немоћан, али јаке воље да сачува државу, коју је раније једва повратио из грабљивих руку војсковођа Латинског царства. Сад мора издржати ако пре тога не погине у боју.

Пред почетак похода на Србију, велики цар Михаило VIII Палеолог изненада испусти своју племениту душу 11. децембра 1282. године. Био је мудар владар, велики прегалац, способан ратник и хришћански верник. Издахнуо је од туге.

Његов наследник Андроник II своју војску још појачава и јуриша. Успева да поврати области у Македонији и заузима неке српске градове. Забринути краљ Милутин бори се и 1283. године користећи тактику и војну силу. Кад му је понестало снаге, позива у помоћ брата Драгутина.

Заједничким снагама два снажна сина краља Уроша I

Немањића своју државу проширују и стижу до Егејског мора, до Свете Горе. После одмарања војске, поново нападају Византију 1284. и заузимају Дебар, Кичево и Пореч. Македонија је изгубила знатне територије од Србије.

Краљ Милутин је своју престоницу преместио из Раса и дежевског дворца, на Косово, те је преселио у Приштину, а касније у Скопље. Држава је проширена јужно и источно, јер се Милутин показао као добар војсковођа.

Краљица Јелена Анжујска је и даље управљала својим дворцем у Брњацима и даље је била у чврстој вези с оба сина, који су били свесни колико им њена подршка значи. Изгледа невероватно, али краљица је добро комуницирала са свим сарадницима у свом делу државе и имала је помоћ својих синова. Водила је строго рачуна о томе да браћа живе у љубави и слози. Владала је и даље приморским градовима Улцињом, Будвом, Баром и Котором. Имала је свој државни апарат, своју властелу и помоћнике.

Драгутин више није држао круну, али је владао у својим областима. У Београду је успео да изгради своју резиденцију. Затим, овај способни Србин себи сагради нови град Дебрц на реци Сави и у њему своју другу резиденцију. Ту је живео и владао са краљицом и децом јер је волео природу и живот на реци.

Али Драгутин није остао миран и задовољан јер га Татари нападају са племенима Драманима и Куделинима, који су његове територије раније пљачкали. Ова племена су се спасила бекством у Браничево. Драгутин се једва бори против њих. Сам против освајача. Они не одустају.

Показало се да је брат брату најпотребнији у невољи. Тако Драгутин позива Милутина да му хитно помогне у овом окршају. Заједно су успели да заузму спорне области.

Краља Милутина нападају Бугари и, потпомогнути Татарима, стижу до Пећи на Косову. Милутин креће у противнапад, гони Бугаре у Бугарску и заузима престоницу бугарског цара Шишмана, Видин.

У циљу мирољубиве политике са суседима, српски краљ Милутин враћа Шишману град Видин, а затим склапа мир с њим. Мировним уговором, који су потписале обе стране, обустављена је борба.

* * *

Краљица Јелена је ретко седела, једино када је одлазила у цркву да присуствује јутарњој молитви. Молила се Христу да чува њене синове, који један другом помажу у невољи за време ратних неприлика. Исто тако их је мудро саветовала и у вези са трговином, рударством и занатством.

Шта се све догађало у том далеком тринаестом веку? Као сведок српске историје догађаје је записивао очевидац, архиепископ Данило II. Оставио је драгоцене податке о краљевима Србије, о Урошу, Драгутину, Милутину и о краљици Јелени Анжујској.

Краљица племенитог срца беше надарена да процењује, надгледа и саветује, Бог јој даде моћ да добро и правилно одлучује. Била је измучена бригама, радом на културном плану из области просвећивања младих и сиромашних девојака. Била је добар педагог као најученија жена из тринаестог века у Србији. Имала је женску домаћинску школу, хранила је девојке и плаћала им учитеље, удавала их уз мираз и благослов.

Ова мудра краљица успела је да сагради своју вечну кућу, манастир Градац, и поред тога увек је имала увид у то шта се ради у вези са копањем и прерађивањем рудног блага из већ одавно оспособљеног рудокопа у Брскову код Мојковца. Постојали су тада рудници: Ново брдо, Јањево и Трепча. У градовима где су рудници издашно експлоатисани, српски народ је добро живео. Било је новца да се школују краљевска деца и сиромашне девојке, да се дарују цркве.

Краљеви су унапредили Србију, проширили је и учврстили за свог живота. Али рудно благо је допринело да народ живи пристојно, да се сузбију беда и сиромаштво, а самим тим и болести.

Краљица Јелена је знала да се из црне земље тешком муком извлаче сребро, олово, бакар, гвожђе, цинк и други корисни метали.

Најплеменитије жуто злато у мањим количинама је вађено и помешано са сребром. У свему је помагала синовима и успешно управљала својом облашћу.

Србија се из темеља развијала под управом краља Милутина, који је имао за сувладаре брата Драгутина и мајку Јелену. Он је бринуо о војсци у мајчином делу државе.

Племенити метали и њихова брза експлоатација захтевали су добре ливнице, ковачнице и ризнице где су смештали благо. Тај ковани новац се кретао, звецкао, растао, па се уздизао до врха украсних металних каса. Тешким кључевима те касе су затваране и Србију прехрањивале. Краљеви су сирову руду продавали Млечанима, Дубровчанима и Которанима.

Пољопривреда се побољшала, а трговина је била на нивоу јако добре сарадње и комуникације. Трговало се са Дубровником добро развијеним путевима којима су каравани редовно путовали, робу су куповали за новац или су своју продавали. Најчешће је довожена из приморских градова. Которани, Барани и Улцињани такође су били добри трговци који су радо дочекивали трговце из Србије краља Милутина, из области краљице Јелене и са Рудника, из области њеног сина Драгутина.

Велелепне манастире и краљевске палате на Косову и у Србији данас морамо опрезно и пажљиво обилазити — Урошеву задужбину, манастир Сопоћане, Јеленин манастир Градац, који лежи на уздигнутој заравни изнад Брвенице, на завршетку шумовитих падина планине Голије, на дванаест километара од Ибра и града Брвеника. Поменућемо овде још Драгутинову задужбину, манастир у Ариљу, и царицу међу свим црквама у моравском стилу, манастир Грачаницу, који је саградио краљ Милутин на Косову. Он је саградио око четрдесет ових светих храмова међу којима је и манастир Бањска на Косову.

* * *

И поред свега, живот крхке али духом снажне владарке, међу врлетима, шумама и пропланцима у долини Ибра није био лак. Она је повремено лети одлазила у своје приморске градове Бар, Котор и Улцињ који беше на управљање дала својој сестри Марији. У Улцињу су њих две заједно боравиле у летњим месецима. Свака промена климе и амбијента чиниле су да се Јелена добро осећа, брзо опоравља тамо на благој приморској клими. Дворске даме су је пратиле.

Без неког нарочитог повода, Јелена је пријатељици Беатрис причала док су у салону старинске палате у Бару, пре подне, пиле јутарњу кафу с млеком и јеле неку врсту пецива сличног финим француским кроасанима. Домаћица је користила рецепте које је Беатрис доносила када је одлазила у Француску да обиђе родбину.

Краљица јој је говорила да радо једе маслине из Бара и да користи маслиново уље за јело и као лек против прехладе. Ланене крпе натопљене млаким уљем стављане су на плућа чим неко почне да кашље. Боље је спречити него лечити. Кад се појави повишена температура тела, користила се домаћа лозова ракија. Лимун и поморанџе увек су стајали на столу.

Код њих су долазиле неке приморске даме са китњастим шеширима и тоалетама, обучене по угледу на Италијанке. Разговарале су о грчким филозофима и препричавале шта су сазнале из књига бесмртног Аристотела. Занимала их је медицина, која је тек била у повоју. У Котору је отворена апотека. Из Бара и Улциња су контролисале трговину путујућих каравана.

Кад су ишле у Котор, дивиле су се бродовима који су стизали у пристаниште и допремали робу из Венеције и Дубровника.

Зидине овог необичног приморског града личиле су на бедеме многих ондашњих моћних градова, па и на оне чврсте бедеме који

су штитили Дубровник. Њега је краљ Урош, пред крај живота, хтео да заузме и присвоји. Јелена се с тугом присећала кад јој је рекао да није успео да уђе на велика врата моћног града Дубровника, који му је највише мука задао. Она га је саветовала да против њих никако не ратује. „Нисам била у праву", мислила је владарка, „да није било Уроша, Дубровчани би покорили Србију. Сад бисмо били под њиховом влашћу или под Млетачком републиком."

На тераси старинске барске виле њиховог дворца, окружене саксијама пуним разноврсног миришљавог цвећа, седеле су Беатрис и Јелена присно разговарајући. Уживале су.

У једној огромној зеленој саксији био је засађен лимун, у другој поморанџа, а у трећој тространа — модра, љубичаста и бела — грана јоргована. Првог дана овог последњег лета, владарка примети да су засадили нове струкове розе, белих и лила јоргована. Она приђе да помирише ово цвеће љубави и опет јој срце уздрхта. Као да је јуче било кад је са сватовима у венчаници ушла у Долину јоргована на Ибру, коју је драги краљ у њену част засадио. Зар је толико било нежности у срцу борца и ратника којег су Срби називали, без икаквог разлога, Урош Храпави?

— Јоргованi! Јоргованi! Драга моја Беатрис, јоргованi ме свуда прате! Хтели су да ме изненаде и подсете на супруга Уроша. Овај народ у Бару је благородан. Добри људи. Поштују ме и клањају ми се. Долазе у мој дворац.

— Будите срећни! Ви, краљице драга, куд год идете, ширите љубав, право благостање и срећу међу свима. Схватили смо да сте нежни, љупки и насмејани и да вам сам Бог отвара путоказе и шаље миришљаве јоргованe. Сва брда поред Ибра окићена су јоргованом. Вековима ће расти вама у част.

— Да ли могу мирно подносити толике хвале? Треба да будем уздржана, скромнија. Од хвале се не живи. Бог је у свима нама. Ја волим цвеће. Овде нам је предивно. Не знам зашто људи беру јорговане. Треба да их саде и негују по целој Србији, и овде, у Приморју.

— Овај народ има душу као морску пену и одсјај сунца. Он машта о путовањима у друге градове, нове државе, о одласку у боље светове и развијене цивилизације. Овде је прекрасно док седимо у врту задовољства, а поред нас су свуда на гранама поморанџе, лимунови, маслине, мимозе. Ја сам, краљице, жуте мимозе видела у

Венецији, у Напуљу и овде, у Котору. Вероватно их морепловци доносе и саде кад се враћају са далеких путовања из егзотичних крајева на великим бродовима са узбурканих плавих океана, са пенушавих обала из нама непознатих великих градова. То жуто цвеће среће, љубав у нама покреће.

— Сад сте ме, Беатрис, мало збунили. Треба да се определим за мимозе или за моје јорговане. Волим нежно цвеће као што су разнобојне јесење хризантеме, али ипак ћу у души задржати јорговане с којима ме је краљ Урош дочекао, па их Срби радо саде у мају у његову част, а мени за живота. Нека наставе да их саде кроз векове. Неко ће се тада и нас сетити.

— Схватила сам вашу поруку. Цвеће, путем мириса и своје лепоте, шаље љубавне поруке људима да се воле и слажу. И да се сећају својих предака. Тако је. Људи ће славити све српске обичаје у Долини јоргована, у долини Ибра...

— Љубав је најважнија и најбоља људска особина. Сматрам да без доброг промишљања, знања и рада, нема напретка. Све је могуће постићи ако се у чистој и искреној љубави живи и ствара. Љубав и слога кућу граде, а неслога и најјаче темеље разграђује. Треба зидати цркве и манастире — изусти владарка, па устаде и убра један божур.

— Подсетили сте ме, поштована краљице! Ви сте градитељка, верница и дародавка, добра мајка која је у својим генима сакупила све најбоље особине светих предака. Патријарх Данило вас поштује и хвали.

— Нисам ни ја свемогућа и непогрешива. Таквих нема. Ако епископ Данило II буде о мени писао само позитивно, људи му неће веровати. Не постоји човек без мане. Бог је добар, он све види и хоће да опрости. Сви грешимо.

— За вас људи причају да сте најбоља краљица у овом нашем веку. Ко је бољи од вас? Нека пишу. Ваше заслуге су немерљиве.

— Неко ће читати моје житије које је Данило написао. Данило пише о Немањићима који су већ преминули. Почео је и о мом Урошу, ја не желим сад да читам ту књигу. Зашто да се нервирам? Нека пише ко шта хоће и о мени, али тек кад се Боту представим. И други историчари записују, и страни и наши, бележе историју. То је вредно.

— Улазимо у неке опште теме и опширне приче. Да ли ћемо

после подне ићи на обалу мора? Како ви одлучите. Хвала Богу, здрави сте, подносите временске промене, за разлику од ваше сестре Марије. Она болује и мучи се. Живи са сином, овде на приморју.

— Да, да, моја сестра је као биљка без воде, болешљива и нежна као гранчица од рођења, зато сам јој омогућила да живи у Улцињу. Она ми је у Србији једина родбина, једина сестра по оцу и по мајци. Наравно, имам и вас, мила Беатрис. Ви сте моја Францускиња из Париза. Нас две смо гроздови са исте лозе.

— Ви сте, краљице, Провансалка. Примили сте све српско. Да ли се сећате најранијег детињства и родитеља? Причајте ми.

— Као кроз маглу. Ишла сам са девојчицама у нашу католичку цркву у белој хаљини на кризмање, што се и сада у приморским градовима упражњава. Ви сте са мном раније ишли на молитву у ову барску фрањевачку цркву. Ја не правим разлику између католичке и православне вере коју сам у Србији радо примила. Цркве нам дају наду. Ја сам ктиторка... Трудим се. Крстим се са три прста.

— Да, свакако, ви ме стално подстичете на разговор. Богородичина црква у манастиру Градац служиће владарима кроз векове као пример како се воле и поштују све цркве у којима се окупљају хришћани да се моле истом Богу, Исусу Христу.

— Ако желите, Беатрис, ићи ћемо и у православну цркву да видите богате српске фреске и како се верници крсте здесна налево.

Дама се сагласи.

* * *

Она је запита:

— Колико сте лично саградили или поправили светих кућа, осим манастира Градац? Ви сте себе уградили у Србију. Ваши синови су прави синови краља Уроша и краљице Јелене Анжујске. Они су модерни владари — борбени, способни државници, ктитори.

— Кад ме питате, казаћу вам, иако не волим да истичем своја доброчинства. Како да се хвалим? Ја сам владарка, имам своје дужности. Цркве сам помагала према потребама и могућностима.

— Мене све занима, али ако не желите, опростите ми...

— Добро, Беатрис, видим да вас занимају свете куће. Ја сам радила и градила, поклањала новац и имања, поправљала цркве, и фрањевачке и православне без разлике: свима сам помагала колико сам могла да задовољим обе стране. Мени су у души православци у домовини Србији, а католици у Француској. Српске фреске су непревазиђене.

— Немојте се мучити да их набрајате. Све ми је јасно. Ви сте се посветили Богу и свим свецима, а највише људима и својој породици која данас на својим плећима носи немањићку државу. Морате мање бринути и много мање радити. Трећина државе је у вашим рукама. Водите државни апарат својом мудрошћу. Све знате и умете.

— Бог ми даде здравље, а бриге су ми тешке. Драгутин је збацио оца са престола, али је постао добар владар и још бољи супруг. Са Кателином живи у срећном браку као да су једно друго бирали. Он је озбиљан човек. Његовим браком Мађари су се примирили. Не нападају Србију. Милутин је државник и велики ратник, владар будућности, заштитник државе.

— Сад треба да сте мирни. Милутин је давно преузео престо.

Ратује на све стране с лакоћом као да су то војне вежбе или припреме. Он осваја територије. Храбар је и несаломив, ратник који стално земљу проширује и стиче пријатеље. Бори се за територије, војску лично предводи. Чудо! Нови Цезар. Али зато породица... Често мења жене — с тугом изусти дама.

— Кажу да је способан као деда Стефан Немања. Као мајка ја не могу да поднесем то што се мој син четири пута женио. Склапа политичке бракове. Просто више не могу да схватим да тако, без милости, одбацује једну по једну жену као кошуље или ципеле на ногама. Са Аном је дуго у браку. Надам се да њу неће отерати.

— Причали сте ми да је његова прва супруга била српска властелинка коју је одагнао 1282. па се оженио исте године кћерком господара Тесалије. И њу је отерао 1283. Запамтила сам. Шта је даље било?

— Јежим се од муке. Следеће године оженио се принцезом Јелисаветом, кћерком угарског краља Стефана. Њу је отерао и оженио се те исте 1284. Аном, кћерком бугарског краља Георгија I Тертера. Час има једног пријатеља, час стиче другог, све преко њихових кћерки. Њему не вреди причати да су те жене, моје снахе, нежна људска бића. Већ одавно сам закључила да мој син нема ни душе ни милости. За државу и власт може и преко мртвих да гази. Први пут вам говорим као огорчена мајка. Стидим се.

— Жупан Стефан Немања је поштовао своју супругу Ану, која му је родила Вукана, Стефана Првовенчаног и сина Растка, архиепископа Саву, светитеља српског. Његова супруга је била узорна госпођа. Поштовао ју је као светицу.

— Мој Милутин ни ову своју Ану не поштује колико би требало. Имају дивног сина, принца Стефана. Шта то вреди? Вама све причам, иако доста знате, као да причам Богородици. Ћутање ми је сломило душу. Сад се нарочито бринем јер треба да се потпише тај неизбежни мировни уговор између Србије и Византије. Бринем се, мајка сам великог, охолог краља.

— Знам, краљице, да не волите никакав савез са Византијом. До сада вас је штитио Карло Анжујски. Ваш рођак је од њих поражен. А сада краљ хоће да прихвати пријатељство са Цариградом. Милутин ради све на своју руку. Бар тако изгледа.

— Изненада је преминуо њихов цар Михаило Палеолог, а Милутин је изгубио неке српске земље у овом рату с његовим

наследником, царем Андроником II Палеологом. Мој син то не може да поднесе, тражиће оно што је у рату добио.

— Вама је превише да мислите о његовом ратовању и неуспелим женидбама. Зар можете бити способни и сређени да обављате државне послове у својој области? Не знам бољу владареву жену која је успешно владала овде, у Србији. Часно сте наставили путем који је Урош зацртао.

— Ко не би помогао својим синовима, ако зна и може?

— Генерације жена ће се учити на вашем примеру! — одважно саопшти дама, а краљица продужи:

— Беатрис, морам још да живим због мојих краљева. Драгутин је у Београду и у Дебрцу, има два дворца у два града, труди се, а Милутину никад није доста. Све гази пред собом, па и своје жене. Оне су његове жртве. Скоро сваке године се венчава. Моја снаха Ана је предивна супруга, ваљда ће њу задржати. Стрепим и бринем се.

— Ви сте толико уплашени, мени је жао. Имате овде, у Бару, своју резиденцију. Сад видим да не можете бити спокојни. Деца су највеће благо, а у исто време и највећа душевна брига све док је родитељ жив. Морате се више одмарати.

— Никад то нећу моћи. Као стара владарка требало би да се овде, у Бару, лечим и молим Богу. Старост је права болест. Осећам сву немоћ потрошеног организма. Руке и ноге су ми непоуздане.

— Кад крећемо назад према Ибру? Овде сам природом очарана и одморна. Хвала вам. Лепо сам се проводила и уживала са вама. Желите ли да се вратите?

— Прво да се уверим да моја сестра Марија није више болесна. Изгледа да се мало опоравља. Даће Бог да поживи. Сачекаћу још десетак дана док завршим неке државне послове у вези са трговином у Бару, Котору и Улцињу. Моји сарадници ме о свему исцрпно обавештавају. Ови разговори, драга моја дружбенице, потпуно су ме одморили. Нека друга жена би умрла после оваквих разговора о деци. Осећајна сам, али и јака као да сам од челика саздана. Одговарала сам и на нека ваша неугодна питања.

— Ви сте несаломива краљица. Бог вам срећу дао! — заврши Беатрис. — Опростите ако сам вас нечим повредила.

На Приморју се Јелена задржала још месец дана јер су јој синови саветовали да искористи летње и пролетње месеце за одмор од напорног посла. Њу је српски народ називао милом краљицом,

светом краљицом или српском мајком. Толико је хваљена за живота, а још више после смрти. Обожавана и поштована, најлепше је описана у свим списима и књигама, а данас је овде, живи са нама, као Христ, поново рођена. Као да је жива, млада и здрава, поред шумећег Ибра, који купа њену задужбину Градац, дежевски дворац и вилу Брњаке.

За време свог дуговечног битисања, ова несебична владарка као да није имала свој лични живот. Била је посвећена народу из својих области од Скадра на Бојани, Улциња, Котора, Конавла све до Дубровника. У Зети је управљала градовима Брсково, Плав и Гусиње. Ови делови Јеленине државе били су увек под њеном контролом. Имала је управнике дворова, оног у Бару и оног у Брњацима.

Око Брскова су била рудна налазишта чија се руда прерађивала, у то време. Уз пољопривреду развијали су се занатство и трговина. Управа Јеленине државе имала је све органе власти. Земља је подељена на жупе. У градовима управљају кнежеви које поставља краљица.

По селима су домаћини ручно израђивали предмете за личну употребу. Тако су опстајали, често продајући најлепше предмете по градским трговима, на вашарима; свакако су се сналазили. Све обавезе и порезе уредно су плаћали држави, док су трговци из иностранства плаћали царину и све таксе за буџет Јеленине државе.

Трговци из Приморја караванима су стизали у Србију и продавали со, вино, вуну, чоју, накит, јужно воће, маслиново уље, посуђе, суве смокве. Краљица се лично бринула о исхрани, па је набављала и плаћала потребне житарице увезене из Италије и Француске преко пријатеља. Сиромашно становништво је од ње добијало бесплатно ове скупе и тешко набављане намирнице из иностранства. Била је хранитељица сиротиње и болесника, а изнад свега верница. Постила је све велике постове. У монашкој одори примала је и свештенике и државнике. Била је неуморна, на речима оштра, у срцу блага, праведна према свима, нежна према синовима.

* * *

Милутин је посетио мајку Јелену у Брњацима.

Уобичајена тема разговора било је стање у мајчиним областима које су захватале велики број градова где је имала добру контролу. Рударство, трговина и занатство су цветали, али било је потешкоћа у вези са проласком каравана због мањих група разбојника, пљачке или несугласица због неплаћених рачуна. О свему су причали мајка и краљ Милутин, па и о манастирима и породичним проблемима.

Јелена замоли сина да јој каже како му се свиђају фреске у манастиру у Ариљу, где су он и Драгутин приказивани као сувладари. Обоје се сложише да њихова двојна владавина и на фрескама показује праву братску љубав. А што се тиче друге фреске и приказаног двојног престола, види се потпуни складни сликарски утицај моћне Византије. Да се наслика слика, онакав узвишени став владара, њихова најфинија одећа, сви префињени владарски орнати, то се може видети само на византијским дворовима. Краљ поносно додаде:

— Ја сам круну и престо добио од брата с тугом и поносом. Рана на нози му још није зарасла, а она у срцу, због греха према оцу, још теже. Отац је преминуо као монах Симон, као сужањ у манастиру Хум, а још је могао да живи и влада. Знам тешко ти је самој без нашег оца.

— Нека му је лака земља. Ваш отац је био живи мученик! Драгутину сам опростила грехе јер сам изабрала мир у породици. Цела Европа нас гледа. Изложени смо јавности. Не смемо дозволити непријатељима да виде неслогу на престолу. Увек сте се слагали. Сад треба још више да се поштујете.

— Ми смо један другом помагали и за време тешког ратовања. Сад сам се сетио. Не могу да верујем да се мој брат Драгутин онако добро слаже са супругом краљицом Кателином, коју су нам Мађари

дали уз потпис и печат на мировном уговору. Ја сам се једва навикао на своју четврту жену Ану с којом имам сина. Дуго смо у браку.

— То је свима познато! Ја сам била љута, али сам дигла руке. Ана је умиљата, привржена кући, двору, теби и Стефану. Сад си схватио да без добре и вредне супруге нећеш ни ти имати среће као владар и домаћин овако велике државе. Буди и даље нежан према њима. Молим те, сине, буди опрезан.

— Зашто ме сада саветујеш? Већ сам петнаест година у овом браку. Тешко ми је да идем даље, мајко! Како да закључим онај тешки мир с царем Андроником? Никад нисам размишљао да би ми нови византијски владар тражио услов за уговор да се оженим његовом сестром Евдокијом, али то би била највећа част да ми цар буде шурак — краљ погледа према небу и високо подиже руке изражавајући задовољство, али и чуђење. Продужи причу:

— Византија се одлично опоравила. Ипак, цар Андроник и даље стрепи од непријатеља Мађара, Турака, Татара, а од мене, краља Србије, понајвише. Ја бих, мајко, ускоро могао покорити Византију. Зато је боље да склопим тај брак, али прво да се разведем од краљице Ане иако ме воли. Још један развод... Јао мени! Све подносим ради државе.

— Сад си ме грдно увредио и наљутио, моје срце си лавовима бацио. Похвалио си Драгутина и Кателину! Коју Евдокију сад спомињеш? Навршио си четрдесет година. Опет тражиш зло без невоље! Ако то недело урадиш, направићеш грех. Зар да отераш Ану?! Ја бих умрла! Не бих издржала такву срамоту! Зар си ти, сине, човек без душе, без икаквих осећања? Твојим неуспелим венчањима и себи си умањио углед. Лично мислим да си властољубив. Хоћеш велику Србију преко крви на бојном пољу, што је недопустиво, и преко жртвовања својих супруга, европских принцеза, које доводиш да би на брзину склапао и расклапао државна пријатељства... Ух! Слободно можеш ићи! Ја ово нећу поднети! Завршила сам сваки разговор! Нећу ти дозволити да толику срамоту урадиш. Да ли се плашиш Бога? Да се жениш поред живе супруге? Доста је било.

— Опрости ми, мајко, нисам рекао да хоћу. Ја сам сад омражен код принцеза. Вероватно ме ни Евдокија не би узела за мужа. Она је удавана, зна шта су бракови, а о мени се прича да ми је важнија држава од живота. Чуо сам да неки говоре да сам развратник, да газим преко свега. Ја хоћу да се оженим.

— Која би те узела, та не би имала памети! Ти си сад мајци показао неке лоше гене дивљака, а никако гене Немањића ни Анжујаца. Твој деда је отерао своју прву супругу Евдокију јер је била развратна жена, а твоја бака Ана је честита Урошева мајка, моја добра свекрва.

— Не бих хтео да одбијем пријатељство са византијским царем Андроником. Ово је за мене јединствена прилика.

* * *

Јелена пусти сузе бола, клекну пред краља и замоли га да склопи било какав мир са Византијом, само да не повреди краљицу Ану и сина Стефана. То рече, тужна, док је била на коленима. Стидела се, али је била присиљена. Она све ради зарад породице, а Милутин ради државе.

— Нисам сигуран да ћу овај савет послушати. Нешто ћу им хитно одговорити, како буде најбоље за нас. Шта је једна жена према Србији?

— Држава се не чува тако! Твој отац ме никад није хтео напустити, нити из двора отерати. Урош је моје савете уважавао, а ти нећеш, сине! Тврдоглав си. Отац је био карактеран човек.

— Знам, мама, дочекао те с јоргованима, с поштовањем и љубављу, јер си дошла из културне и просвећене Француске у ову нашу дивљину. Више си ти урадила за нашу просвећеност од свих немањићких владара. Нико те не би отерао. Сви те хвале. Нећу више слушати твоје савете. Сам ћу решавати проблеме. Тебе ће људи вечно помињати и славити.

— Требало је да и даље пазиш и поштујеш своје родитеље од којих си све најбоље видео и научио, али то ниси ваљано у пракси применио. Значи, мени се противиш?! Свештенство ћу замолити да ти то венчање онемогући.

— Данас се спремам за пут. О свему ћу те благовремено обавестити, сагледаћу шта ми је најбоље радити. Мислио сам да ћеш ми дозволити да се само још овај пут оженим и склопим трајни мир са наследником цара Михаила VIII Палеолога. Била би ми част да узмем Михаилову кћерку, Андроникову сестру.

— Довиђења, Милутине! С тобом нема договора, савете не примаш! Морам хитно доћи на твој двор да видим како су краљица Ана и Стефан. Да ли ће преживети ову тортуру? Теби је свеједно.

Турци султаније задржавају на двору. Размисли, сине!

— Дођи кад хоћеш. Врата мог двора су ти отворена. Немој да се мешаш у моје бракове.

Мајка и син су се растали обоје љути.

Краљица Јелена се тешко одлучила и најавила сину да ће кренути и допутовати у његов престони град Скопље да обиђе снаху, краљицу Ану, и унука принца Стефана, свог љубимца. Уцвељена и забринута мајка стално се преслишавала, не верујући да је њен син толико груб, себичан и бездушан, чак и према сопственом сину.

Кад је стигао у своју престоницу, краљ Милутин се заинтересовао да сазна шта му је цар Андроник написао у вези са његовом сестром Евдокијом. Ушао је у свој радни кабинет, с тугом погледао портрет свога оца Уроша на зиду, а затим сео за сто. Нервозно је претурао разне пошиљке које су пристигле у већем броју. Нађе писмо од византијског цара, отвори га и претрну од узбуђења због неизвесности. Написано је читко и јасно грчким језиком, лако је могао да га чита и разуме. Писало је:

„Поштовани краљу велике Србије, војсковођо Милутине!

Много ми је непријатно да Вам јавим негативан одговор у вези са сестриним пристанком. Она не жели да се удаје, одлучила је да остатак живота, као удова, проведе код брата, у самоћи. На моје запрепашћење, рекла ми је да не жели ни принца ни краља, а посебно неће владара који се четири пута женио. Ја Вам се извињавам. У том случају, видим своју Византију у ропству Србије. Ви сте најмоћнији краљ на Балкану... Већ тридесет година водимо ратове са Србијом... Некад боље, некад горе, а сад је најцрње. Ви нас угрожавате...

Признаћу Вам да нисам у стању да се снађем. Нисам ни приближних способности, много сам слабији државник од оца, свог претходника, великог цара Михаила VIII Палеолога. Он је повратио Византију и сам ју је извукао из живе ватре, из грамзивих руку бездушних људи Латинског царства. Ако не склопимо трајни мир, ја ћу изгубити државу, јер ми и Мађари прете. Вас се, краљу, више плашим. Шта да предузмем? Уз Вас је краљица Србије... Ви сте ј ош увек у браку с бугарском принцезом Аном, кћерком бугарског цара Георгија Тертера. Имате с њом и сина. Ви треба да одлучите. Имао

сам најбољу намеру, убеђивао сам сестру Евдокију. Но, узалуд сам се трудио. Она неће, или не може, да схвати да је у питању опстанак наше земље за коју смо се оружјем једва изборили. Моћни Цариград вапи за пријатељима. Стрепи од Турака и Татара. Ви знате да је и родоначелник Ваше династије, Стефан Немања, као и његови потомци, раније био уз нас, на нашој страни. Нажалост, Ваш отац Урош I окренуо се господару Јужне Италије, Карлу Анжујском, својој тазбини, а нашим непријатељима. На Вама је да се срцем и душом окренете Византији, да склопимо трајни мир заувек.

Ово би била јединствена прилика да се зближимо и óродимо, ако нам Бог да среће. Наравно, и да повратимо некадашње старе добре односе и вратимо трајно пријатељство Вашим могућим браком са мојом сестром Евдокијом. Нисмо успели јер је она тврдоглава и неразумна, може се рећи, уображена и саможива особа. Не брине о државним интересима.

Нећу Вам више објашњавати. Све је јасно. Данас Вам тешког срца, али с поносом, нудим руку моје миле кћерке, принцезе Симониде. Бићемо, надам се, прави савезници, у добру и у злу, као најрођенији род. Можда ћете се изненадити што моја кћерка има само седам година. Она ће брзо порасти... Одлучите се.

Постоје и такви бракови само ако се у уговору наведе да ће моја девојчица, принцеза Симонида, живети и учити школу код Вас на двору, да буде у браку са Вама. У Вашој кући би се васпитавала, учила свему најлепшем, за време њеног одрастања и потпуног оспособљавања за брачне дужности. Вама је тек четрдесет година, а Симонида ће, као цветак, брзо порасти, развити се и процветати. Хитно ми одговорите! Лично ћу доћи у Србију и довести моју још недораслу кћи. Црква треба да изда посебно одобрење за овај брак."

* * *

Сав у знoју од узбуђења, краљ Милутин одложи на сто царево писмо. Позва слуге да донесу пехар вина, те наздрави самом себи. Устаде, приђе огледалу и погледа своје лице, које му се приказа у лику уморног лава. Овај човек без осећања, без скрупула прошапута: „Познат сам и признат државник и ратник! Сад не бирам жртве да достигнем зацртани циљ. Цар ми даје своју кћер од седам година да заједно станемо пред матичара. Кад нема старију принцезу, ову ћу чекати док порасте. Важно је да се ородим с њеним оцем за спас Србије. Наравно да пристајем!" Милутин затим узе најлепши лист хартије и шиљато гавраново перо. Без посебног размишљања, написа позитиван одговор цару Андронику, не мислећи на то да већ има једну жену. Сав усхићен, у великој еуфорији, позва поклисара и рече му да се спреми на пут и што пре однесе посебно писмо цару. Тог момента се присети да и његов брат Драгутин има сина, принца Владислава, који поседује сва наследна права као и његов принц Стефан. Ипак, сад о томе није хтео да мисли. „Неко ће ме наследити!" узвикну краљ.

Донесе чврсту одлуку да краљицу Ану отера и преда је цару Андронику, па нека је цар задржи или уда, а он ће узети његову кћерку. Надао се овај незајажљиви краљ да ће од цара Андроника добити уз кћерку, као мираз, и све оне освојене градове у Македонији које је оружјем отео и насилно заузео. То је желео.

Знао је да тек сад настају проблеми због мајчиног неслагања да отера честиту краљицу Ану како би се ородио са Византијом. „Мајка је тврд орах, жена несаломивог духа, чврстог карактера. Она ми је, у овом часу, највећа сметња. Побуниће и наше цркве и све остале хришћане на Балкану. Њу људи цене, а више нико не цени мене због тих неуспелих, проклетих бракова. Да сам Турчин, имао бих девет жена, али ја нећу жену, хоћу велику Србију и пријатеље преко

краљица — својих супруга. Мени се многи проблеми бију о глави. Без свега се може данас, али без пријатеља никако. И мајка ми је окренула леђа. Не знам шта мисли Драгутин."

Разочарана краљица Јелена, у чуду и бесу, позва своје пријатељице Патрицију и Беатрис и замоли их да се с њом одвезу кочијом до манастира Градац. Оне приметише да је њихова господарица променила расположење пред Ускрс јер се спремила да види Исусово лице на градачкој фресци. Баш је стајала пред Христовом композицијом, оном где стоји раширених руку на распећу. Краљица подиже своје руке као да је хтела да му каже да и њу тешке бриге разапињу.

Док су монахиње седеле и пажљиво слушале литургију, Јелена помисли да је и њој сад исто тако тешко као и Христу мученику чији се празник поновног рађања приближава. Ћутала је јер је знала да се само стрпљењем може спасити, али уз Божију помоћ.

„Христос васкрсе! Ваистину васкрсе!" — шапутала је.

Крила је од Патриције и Беатрис неке чудне емоције које су оне успеле да одгонетну. Емпатија, то дивно саосећање са владарком племенитог срца, била је толико јако изражена да су обе даме решиле да краљицу орасположе. Она им се смешила иако је била увређена сазнањем да ће њен син, краљ Милутин, да се жени пети пут. Љута није могла да избегне тај разговор о краљу.

После свете литургије, враћале су се ибарском долином према Брњацима. Зауставише се чим уђоше у Долину јоргована. Цвеће им замириса. А после се цвеће ућутало, сунце је слабије грејало. Ибар се модрио и шуморио, ударајући о оштре хриди, испуштао звуке бола, дозивао рибе и плашио птице. Јелена претрну од страха.

Млада Патриција скупи снагу па се обрати краљици и њеној дворској дами Беатрис следећим речима:

— Поштоване госпође, осећам да се нешто лоше догађа у долини Ибра. Предосећам таласе на реци, у облацима видим овце и беле јагањце. Не знам како се облаци сударају и зашто по небу некрсти лутају. Ко зна шта има на небу? Бог се љути на нас. Да, да, та се грмљавина дешавала увек у жарко лето. Објасните ми, молим вас, господарице, монахињо Јелена.

— Ви сте тако млади, монахињо Патриција. Громови ударају тек

кад муње засветлуцају. Сви свеци на небу Бога слушају, па нам зими кише и снегове шаљу, звезде по плавом небу распоређују, сунчеве зраке на нас усмеравају. А громове и муње Бог нам не шаље зими, већ само лети и то као велику опомену да зло никоме не чинимо — објашњаваше Беатрис монахињи. Господарица се орасположила, али само привидно, не и у срцу.

Владарка се једва смешила слушајући овај разговор, а мислила је на краља Милутина који силом хоће пријатељство са Византијом. Да би скренула црне мисли, замоли Беатрис да набере три велика букета јоргована, па да крену према кући. Осети замор у телу, бол у срцу. Отежале ноге једва су је носиле. Успут је брала и лековито биље. Најзад су стигле у Брњаке.

После обеда уђе у своју канцеларију да напише писмо сину Драгутину и обавести га о разговору са Милутином. Пожали му се мајка и замоли га да што пре, ако икако може, дође из престонице код ње, у Брњаке, ради важног разговора. Краљица није била обавештена да је Евдокија одбила Милутина и да постоји још гори план да се, кад најури супругу, краљицу Ану, обавезно ожени царевом кћерком Симонидом. Старији син је ово већ сазнао.

Драгутин се са пратњом упутио у долину Ибра да се сусретне са мајком. После хладног и снежног фебруара, март месец сунцем огреја целу светлуцаву пенушаву реку, природу у том крају озелене, борове и јелке поврати и усправи. Ни трага од леда и снега. Они су притискали реку Ибар, која одувек живот значи рибама, птицама и људима јер сви ту бораве. Јелена је чекала сина, није се заносила природним лепотама. Била је љута и забринута. Ал и дани су пролазили. Син је путовао, мајка је чекала и обављала своје државничке послове уз помоћ логотета. Брњачки дворац је грејало сунце после дуге и тешке зиме. Краљ је најзад допутовао у дворац своје мајке.

* * *

Сутрадан, у кабинету за планове и поверљиве разговоре, Драгутин је са краљицом приметио да је мајка пустила млаз воде да стално тече и пушта пријатне звуке док буде са милим сином важне речи поверљиво шаптала. Вода је ометала изговорене речи и звукове да послуга и гости из салона не чују о чему њих двоје шапућу. Прво су се смешили, а после су се нагло уозбиљили. Она ућута. У неверици и бесу, забринути син упита мајку:

— Не могу да верујем да ће мој брат отерати краљицу Ану да би се оженио пети пут. Зашто га не спречиш, мајко? Како ћемо поднети толику бруку?

— Не помажу ни убеђивања, ни молбе, ни претње. Ја ни њега нећу клети, али сад је превршио сваку меру својом бруталношћу, егоизмом и свирепошћу. Каква женидба, сине? Ја сам против Византије, као што је био и ваш отац, краљ Урош! Које пријатељство? Они нису искрени. Или грешим? — рече Јелена.

— Најстрашније је што брат жели да отера нашу добру краљицу Ану, своју четврту супругу. То ме чуди. Док сам овде, волео бих да обоје попричамо са епископом Данилом. Можда ће нам први он помоћи да сви заједно уразумимо Милутина. Чим дође, замолићемо га да с њим разговара. Он је способан говорник, писац и одличан духовник.

— Данило нам је увек био од помоћи док је као игуман служио у Хиландару на Светој Гори, па и сада док проповеда православље у Милутиновој задужбини Бањској крај Косова.

— Знам како се жртвовао и долазио да решава неке наше спорове, чак и када смо сви боравили близу Раса, у дежевском дворцу. Данило је бог на земљи.

— Сад је важно да хитно дође из Бањске. Он увек успева, има најбоље намере и паметно решење. Мене фасцинирају његове

крупне плаве очи као два драга камена. Писменијег и мудријег човека још нисам срео. Он је прави пријатељ, најбољи чувар нашег двора — похвали га Драгутин.

— И Свети Сава је имао плаве очи сличне његовим. Већ си чуо за дединог брата, архиепископа Саву Немањића. Проглашен је за свеца! Да је он данас жив, не би се наш Милутин толико пута женио, али он се заноси, никога не слуша. Моје и твоје савете саслуша, а све ради по свом нахођењу, онако како му најбоље одговара. Чудан човек који мења жене...

— Наш Милутин мисли ако је краљ, да му је све дозвољено и опроштено. Тај се не боји Бога, а људи још мање.

— Жао ми је мог унука Стефана. Зашто да буде дете растављених родитеља?

— Мој брат је себичан и сујетан човек. Један другоме смо помагали у овим последњим ратовима, ал и видим да је сад постао неискрен према мени. Има тешку нарав. Морамо му некако помоћи док не буде касно.

— Милутин је немилосрдан: осваја територије, брани наше области, а породицу љути, за срце нас уједа. Мајка сам му и највише ме боле његови поступци. Груб је према теби, према супрузи Ани и према сину, принцу Стефану — Јелена се искрено жалила тражећи савет од сина:

— Драгутине, реци ми ко њега може да опамети? Наш је па га не можемо ни клети, ни пред светом клеветати, а заслужује најгоре критике и најцрњу казну.

— Мајко, јави поново да игуман што пре дође у Брњаке да нешто урадимо у вези са Милутиновом женидбом. Гори је од Турчина! Кад је био мали, све ми је угађао, а сад има ћуд наопаку.

— Увек сам била срећна кад се вас двојица братски опходите, волите и слажете, још кад сте били дечаци. А сад није добро...

— Па, незадовољан сам. Ћутим пред њим као да немам памети. Милутин више никако не спомиње чињеницу, увек прећуткује могућност да мој син Владислав има сва права првенства, као наследник круне, коју сам ја њему дао, да ме замени. Први сам краљевао. Имамо синове. Нећемо вечно живети, зар не? Треба да се зна ко ће убудуће владати.

— Све то разумем, сине Драгутине! Ако се слажеш да прво покушамо да га спречимо да се, по сваку цену, ороди са

византијским царем. Нека склопи било какав мир, боље него да погине у рату. Сад више нема Карла, мог рођака, прегазила га је Византија, а и Сицилија је против њега дигла велику побуну. Пропао је наш рођак, Карло Анжујски. Андроник је слаб, губи територије.

— То ми је све познато! Како брату да сипамо памет у главу? Ја се сам борим у свом граду Дебрцу на Сави и у Београду. Имам посла и није ми лако. Нећу сам да изазивам несрећу. Тазбина ми помаже и подржава ме.

— Теби су, сине, Мађари дали Београд и Мачву, као мираз уз принцезу Кателину, моју милу снаху. Милутин хоће освојене градове у Македонији, оне које је силом отео од цара Андроника... Тражи од цара милост и освојену земљу, као прћију. Стално стреми напред, као кад ветар ломи гране дрвећу. Андроник се плаши Милутина јер хоће да задржи освојене области.

— Како ће му их цар дати без склапања писменог мировног уговора под тешким условима? Ти, мајко, не знаш да је он, без твог знања, преговарао са царем да му да своју малолетну кћерку Симониду. Цар је ту могућност предложио, а он је прихватио. Јао нама, мила мајко! Чућеш даље...

— Одакле сад то?! Андроник је млад човек, цар... Сигурно нам не би нудио сестру, пре би нам послао кћерку. Но, извини, сине, ја сам се збунила, не умем више да размишљам. Не смемо му дозволити да отера Ану, да га људи куну и проклињу. Ти, сине Драгутине, нешто предузми. Буди оштар, одлучан и немилосрдан! Шта Милутин хоће? Каква женидба? Мени је непозната та чињеница.

— Како изгледа, ти ниси добро обавештена. Ја сам ћутао и размишљао о нашем јаду, зато сам на твој позив хитно стигао овде да ти кажем све.

— Шта? Шта? Реци брзо мајци! Ја сам намучена душа. Нешто тајиш од мене? Шта смера твој брат? Зар да се жени пети пут?!

— Нећу те заваравати. Без двоумљења ћу ти саопштити да је Милутин радо прихватио да се ожени царевом кћерком Симонидом која има само седам година. Ово су страшне ствари, опрости ми... Рекао сам ти све...

— Тек сад видим да нам нема више спаса. Ја осећам главобоље, срчана пробадања, душевни немир, пропаст државе и распад

породице! Мука ми, сине, због проблема раздире груди. Јао! Јао! Шта ћемо? Како ћемо? Зар да се жени девојчицом? Памет ми се мути!

* * *

Краљица се заљуља, посрну и спусти се на лежај већ у дубокој депресији и тузи као да сина сахрањује. Драгутин позва послугу. Донесоше разне напитке и прашкове те Јелену повратише из обамрлости и несвесног стања. Помислише да владарка умире. Син је придигне. Она се презноји, отвори очи, па запита присутне:

— Зашто сте сви дошли? Нисам вас позвала! Шта се стварно у двору десило? Да ли нам је Данило послао неку поруку? Наш пријатељ игуман Данило? Кад долази? Без њега ништа... — краљица отвори очи.

Сви су ћутали, гледали је и слушали рески шум воде који је одзвањао у металном сребрном лонцу. Она узе са стола једну повећу позлаћену шољу и поче да испија чај с медом, са неким мирођијама и медицинским прашком из кутијице који је спречавао болове и спуштао повишену температуру. Изгледала је све боље и брзо је повратила румену боју на лицу. Кад су се сви разишли, она замоли Беатрис да остане с њом, али да пређу у мали салон, што љупка дворска дама радо учини. Седеле су у наслоњачима и ћутале. Краљица јој рече да ће путовати код сина Милутина.

Девојка им донесе ужину и поподневну кафу на великом позлаћеном послужавнику. Ту су се задржале у пријатном разговору јер краљица није лако одавала своје бриге и породичне тајне својим драгим дружбеницама, нити послушним дворкињама, али служавке су прислушкивале и готово све су знале. Биле су ту када се мајка поздрављала са Драгутином. Изгледала је добро. Трудила се да остави још бољи утисак после оне несвестице. Сви су знали да ускоро са пратњом путује код свог сина, краља.

Топот окићених коња и повици веселих сватова, чули су се надалеко, затим се као ехо враћали изнад Милутиновог дворца. Краљица Јелена је стигла и нашла се у краљевској кући која спрема

весеље. Изненађена и затечена, Јелена Анжујска управо је сазнала да се њен безосећајни син и званично развео од своје супруге Ане. Хтео је да све брзо обави и да буде слободан кад Византинци стигну на праг двора. Мајка се чудила да је свадба уговорена. Питала се: „Шта се ово догађа? Шта ће бити са краљицом Аном?"

Широке гвоздене капије двора у рану зору, украсима свечано закићене, нагло се отворише. Уз звуке дувачких инструмената, оне су већ примале домаће госте и радознале. Тужна краљица Ана је седела у свом малом салону са госпођом Беатрис, а њен син, принц Стефан, био је у великом салону и тешио своју баку, краљицу Јелену.

Са златном круном на глави, у свечаном оделу окићеном свим владарским орнатима, краљ Милутин стајаше сам код прозора свог кабинета. Високо зелено дрвеће из дворишта прекривало је лиснатим танким гранама један део те велике ограђене терасе и правило добру хладовину. Краљ је у видокругу приметио неке небеске прилике. То су били барјаци.

Еуфоричан и нестрпљив, младожења изађе на терасу и седе за округли сто. Кроз грање сунце му је обасјавало бледо лице и очи као у звери које су, исколачене, гледале на друм испред црне гвоздене капије са предње стране дворца. Узбуђен и уплашен због мајчиног незадовољства и Анине туге, он без размишљања узе стаклени тањирић испод једне саксије, па га тресну на земљу испред себе. Свестан да су његови укућани огорчени, позва музичаре да засвирају да се тако прикаже лажно весеље на двору.

* * *

Трубе и фанфаре су свирале, а гости су се ућутали, чекајући тренутак сусрета два владара који су доскора водили крвави рат, а данас ће се мирити и грлити. Милутин је гунђао, правдајући се:

„Тако то бива у животу. Нисам ја крив, принуђен сам на ове неразумне компромисе. Да ли смем да изгубим Немањину државу? Не бирам средства. Цар ми за брак нуди кћерку да је на двору чувам и одгајам, па кад порасте, да је пригрлим, да ми буде добра супруга. Учинићу је најбољом краљицом на Балкану. Лепо име Симонида", заврши краљ бунцање док су фанфаре са свих страна брујале.

Кад примети у даљини, на друму, да се вијоре византијске заставе и зачу да коњи галопирају, па нагло смањују брзину, и његово срце зазвони на опрезност, већу смиреност. Прво је јако лупало, затим је успорило ритам као да је стало. Он доби натприродну снагу, чврстину и вољу као пред велику битку.

Потпуно је владао својим емоцијама. Достојанствено је сишао стрмим степеницама до приземља дворца. Ту су га сачекала два заповедника из минулих ратова и заузела места поред њега, један са једне, други са друге стране. Знао је добро да ће цар Андроник приметити да су китњаста краљевска одора и сви владарски знаци прављени према њиховим византијским узорима. То га није збуњивало, већ му је чинило огромну част, осећајући се достојним да цара и све царске госте лично прими.

Кад уђоше са коњима у велико окићено двориште, краљ пође пар корака напред, па високо подиже главу и крену према цару који рече:

— Добар дан, велики српски краљу Милутине! Долазим у добри час са сватовима и доводим вам своју кћерку Симониду да се њоме венчате онако како краљу доликује пред Богом и људима. Срећни и весели били Немањићи!

Милутин му отпоздрави истим тоном:

— Добро дошли, драги пријатељи из Византије! Част ми је да на двор Немањића примим великог византијског цара Андроника и његову кћерку, принцезу Симониду! Са срећом дошли! Осећајте се код нас као код своје куће!

Краљ брзо поправи лоше расположење. Срце му заигра кад се сети да ће тешки ратови престати, а он ће свечано постати зет цара Андроника. Годило му је.

Тог момента није мислио да краљицу Ану штите његов брат Драгутин и њихова мајка краљица Јелена. Мислио је како да приђе својој будућој супрузи, принцези, кћерки моћног цара Андроника. Осећао је част и задовољство. Није мислио на последице.

Прво подиже поглед према враном коњу на коме је седела принцеза Симонида. Уједначеним и одмереним корацима пође корак-два напред са жељом да укаже велику почаст Симониди. Кад је био близу, нагло се, као глумац, театрално заустави. Овај романтик, витез и велики државник, клекну пред будућом супругом, затим се поклони и скиде принцезу с коња.

Настаде тајац. Мучна слика. Девојчица се свима смеши.

Људи су узбуђено гледали овај призор као у чуду, верујући да је пред њима фатаморгана, да њихов краљ жели да се венча са седмогодишњом принцезом због њеног царског порекла и ради спаса Србије.

Овај брак је требало да одобри црква јер је био необичан због огромне разлике у годинама и зато што је краљу Милутину био пети по реду.

Шта је све садржавао тај мировни уговор између Византије и Србије? Знало се да су жртве биле превелике. Две краљице су биле у питању, обе жртвоване, а склопљени уговор имао је све тешке клаузуле. Требало их је реализовати.

Цар Андроник је захтевао да му краљ Милутин преда своју четврту жену, краљицу Ану, која је већ била бивша, одбачена као похабана хаљина, иако је дошла као узорна бугарска принцеза.

Затим је тражио да се обезбеди црквена дозвола за склапање Милутиновог петог брака са његовом кћерком. Исто тако да краљева мајка, краљица Јелена Анжујска, да свој пристанак за овај немогући, спорни брак.

Најзад, да изврше размену талаца на повољан и прихватљив

начин. Све теже и теже.

Најужасније је било гледати слику реализовања оне тачке овог познатог споразума кад Милутинова четврта жена Ана „као какав кривац би предата Византинцима, као и остали српски таоци". Краљица Јелена и краљ Драгутин су преко свега наведеног прешли прећутно, после свршеног чина јер их саможиви краљ Милутин више није консултовао.

На оба двора и у обе државе било је много незадовољника због ових нељудских поступака једног Немањића јер је одбацио сина Стефана, који је тако и добио надимак Дечански, пошто се овим разводом родитеља третирао као ванбрачни принц.

Али није се имало куд. Пред сам крај тринаестог века, после Ускрса, у Србији су се венчали византијска принцеза Симонида и српски краљ Милутин 1299. године, тачно пре осам векова. Овај свечани чин обавио је охридски архиепископ. Младенци су затим отишли на брачно путовање и посетили Симонидине родитеље у Солуну. Краљ је с радошћу од цара добио и прихватио као мираз све оне византијске области у Македонији које је у рату мачем освојио. Тек је сад био задовољан. Ипак се надао да ће му све оне неправде и погрешке добра мајка опростити.

После Ускрса, разочарана краљица седела је у Брњацима и размишљала шта се догађа у Солуну код Симонидиних родитеља. Славље је било право царско, а гошћење не само за њих, већ и за читав народ.

Плашила се да њен син не легне у кревет са дететом, својом законитом женом Симонидом, да не пружи руке да јој заврне ноћну хаљину. „То невино дете", мислила је она, „исто је као и наша Брнча која се никад није удавала. Милутин можда хоће, можда неће." Молила се великом Богу да Милутин не учини неки грех у кући цара Андроника. Жена-дете... Младенци су се вратили после дубоких размишљања и разних снова које су сневали свако у својој соби. Јелена се надала да ће њен син одржати реч и поштовати све клаузуле уговора, да ће сачекати да принцеза одрасте на његовом двору.

* * *

Симонида је живела код краља као девојчица из бајке. Дворјани, слуге и дворске даме окружише ово дете које је било свесно да се жртвовало за очеву царевину. Живеће у краљевини Немањића јер се венчала у цркви, ставила венчани прстен на руку и круну на главу, те рекла да се својевољно удаје за краља Србије. Не слутећи шта је чека са човеком који је с њом склопио пети брак, она је са смешком гледала и задовољно слушала како је сви називају краљицом. Али јој ти догађаји нису били потпуно јасни. Волела је да јој се сви клањају.

Врло брзо су се надвили црни облаци и дували неки јаки ветрови кад је у Србију стигла Симонидина мајка, царица Ирина.

Ова посесивна владарка дошла је да надгледа кћерку и зета и, што је најгоре, да се меша у послове српске државе, да гледа своје интересе.

Размишљајући дубље, Ирина је веровала ако Симонида не буде с краљем имала сина, да би византијски принчеви могли заменити зета Милутина на престолу. Те илузије царице, Симонидине мајке, која је вршљала по српској земљи, први је приметио краљев брат Драгутин. Осетио се угроженим и због свог сина Владислава.

Био је љут на брата Милутина због његовог потпуног приближавања Византији, а краљица Ирина је подгревала ватру у врућој пећници која је стал но тињала. Разљућени краљ Драгутин једном нешто, у поверењу, рече својој милој супрузи краљици Кателини. Потпуно душевно растројен, он јој се обрати:

— Драга краљице, ми смо се учаурили. Живимо у Београду, док мој брат Милутин мачем заузе пола Европе. Добио је од цара Андроника све оне заузете области. Мука ми је кад се сетим да је краљица Ана недужна отерана, а девојчица код њега заточена као вила на двору. Треба да порасте па да му буде жена. Дао сам му

своју круну! Најзад сам ногу потпуно излечио. Напашћу га с војском јер неће да успоставља договор са Дежевског сабора па да и наш син добује наследно право. Ја сам старији брат, а он ме је успео преварити. Сад мисли да је Бог јер је зет Византије! Наша мајка Јелена је очајна. Разболела се од туге. Рекох да ћу га напасти.

— Не знам како да те саветујем? Да кренеш оружјем на брата? Ти си грех направио и као млад си оца напао... Смири се, краљу мој, стално тражиш правду. Мораш покушати мирним путем.

— Мене боли свака врста неправде. Ја никог не дирам. Тих сам и добар зато ми брат Милутин ради све најгоре.

— То не знам! Али он не спомиње да и ми имамо пунолетног сина. Ту си у праву. Тебе ће подржати моји Мађари. Немој рођеног брата оружјем нападати.

— Ја сам први Немањић који је завладао Београдом. Њега су ми дали твој деда Бела IV и отац Стефан, мој таст. Твој отац у мираз ми даде и Мачву. Хвала му.

— Можда би било добро, драги, да се са Милутином мирним путем договориш у вези са нашим добрим сином, принцем Владиславом. Зашто га искључује из наследства? Постоји законско наследно право. Тачно се зна све. Да ли је то записано у уговору?

— Он има право првенства, па тек после треба да влада Стефан, звани Дечански, његов син — рече Драгутин.

— Ко те пита? Свако гледа своје интересе. Милутин већ с Турцима ратује на страни Византије. Ствари се брзо мењају у овој нашој држави која има три владара. Краљица Јелена је стара и очајна. Љута је на Милутина. Обилази Урошев гроб у Сопоћанима, иде и у свој Градац, где лежи ваша сестра Брнча. Мало ко би све ово поднео. Ваша побожна мајка је јака жена, добра краљица, али је већ стара.

— Знам да је мајка крепка старица. Болесна је због брига. Увређена је и немоћна. Живи у Брњацима испод брда на месту где Брњичка река увире у Ибар. Готово самује са послугом и дворјанима, а успешно води трећину државе. Енергична је! Не знам да ли ће јој срце издржати кад чује да сам кренуо с војском на брата.

— Зато је боље да не крећеш, Драгутине! Немој, молим те! Поштеди мајку... Немој против брата ратовати.

— Ни мене нико не штеди. Најбоља си за мене ти. И принц Владислав! Брата као да немам... Ја увек поштујем њега, имам

обзира, а он нема милости. Некад смо били нераздвојни.

— Не умем те саветовати, краљу мој! — рече Кателина.

— Ја сам спремио своју војску, а доћи ће и Милутинови противници који су побегли из његове области. Заједно ћемо га напасти, уз велику помоћ тврдих Мађара. Све је спремно.

— Уради како хоћеш. Ја ти не пружам подршку нити се слажем. Брат је ипак најближи!

— Све сам ти објаснио. За неколико дана кренем према Руднику.

Он загрли краљицу Кателину, а она га у неверици чудно гледаше.

* * *

Док су се водиле борбе, војници су били поређани као фигуре на шаховској табли. Браћа краљеви су вукли сигурне потезе и хтели су силом један другог да покоре. Прво је Милутин заузео Рудник. Борбе су се обустављале јер је бањски епископ Данило II посредовао тражећи да браћа хитно одустану од братоубилачких окршаја у којима обојица могу изгубити животе. Држали су главе у торбама, јурили за већом територијом државе, жељни славе на бојном пољу. Потпуно занесени, срљали су у погибију.

Ојађена и уцвиљена, мајка их је већ видела у ковчезима. Ишла је у цркву, молила се једином Богу да их сачува и одврати од даљег крвопролића.

Већи део Милутинове властеле демонстративно пређе на Драгутинову страну, право у његов војни табор, сматрајући га постојаним и поштеним, а брата Милутина бескрупулозним владарем који не бира средства да задовољи своје освајачке страсти.

Народ је Милутину замерао јер је, у то време, са српском војском ратовао у Малој Азији против Турака за цара Андроника, оца краљице Симониде. Њена мајка, царица Ирина, слободно се шетала по двору са својим принчевима, браћом младе краљице Симониде.

Док је Милутин напредовао у Малој Азији, Драгутин је лако повратио Рудник и заузео још неке територије свог ратоборног брата. Незадовољство се ширило с разлогом. Постојао је велики притисак на двор и на Милутина од стране властеле.

Народ је гласно говорио:

— Царица Ирина је дошла у Србију да прави раздор међу браћом краљевима. Хоће то да искористи и доведе своје синове на српски престо.

Византијска царица бранила се од тих напада и оговарања,

тврдећи да је код Милутина дошла пријатељски с намером да Симониду васпитава и да се њена кћерка не осећа усамљеном док јој супруг ратује.

Да би се одбранио од брата, Милутин је прикупио најамничку војску од Татара и Осета, прикључујући их својим српским одредима.

Забринута мајка Јелена Анжујска поново реагује: користи свој ауторитет и пријатељске везе са већ озлојеђеном властелом и свештенством, али синови су као вукови. У одлучујућем тренутку, кад се радило о бити или не бити, претила је опасност од разарања Србије и страшне погибије српске војске у држави коју су Немањићи створили.

Мудра краљица одлучно ступа на сцену. Креће смело и сигурно према правом пријатељу династије, епископу Данилу, осведоченом доброчинитељу, саветнику и духовном оцу, који се увек жртвује за добро људи. Он се одазива и заједно са целим свештенством покушава да утиче на овај братоубилачки рат.

Тако је епископ Данило успео да их одврати од рата и убеди их да се помире и склопе споразум о миру. Молио их је да пред Богом поврате свој братски однос што би допринело томе да правилно и лако одреде територије којима ће свако управљати и у миру живети.

Тај мировни споразум требало је да потпишу византијски цар и цариградски патријарх како би био пуноважан и како би имао одређену гаранцију о разграничењу области које су се сводиле на ранију поделу велике државе њиховог покојног оца, краља Уроша.

Хиландарски игуман Никодим отишао је код браће као главни посредник. Донео им је текст мировног споразума да се читко потпишу и ставе своје оригиналне печате са привесцима, како би био валидан.

Тако се завршила драма између Јелениних синова која се негативно одразила на њено крхко старачко тело и побожну, искрену мајчинску душу.

Синови су посетили Јелену у Брњацима, а она, срећна, пригрли их, сама не верујући да су се уразумили. Међутим, Драгутин и Милутин тада схватише да су браћа по крви, и по оцу и по мајци. Заклеше се пред њом да ће се помагати и волети све док буду живи.

* * *

Иако осети тугу и бол због неправде, Драгутин више није говорио да његов син Владислав има право на престо, већ то право, као прави брат, препусти Милутиновом сину Стефану Дечанском. Вероватно се сажалио на принца јер се, бежећи из затвора, вратио у Србију. Отац га је предао као таоца Татарима после рата, кад је склопљен мир између њих и Византије.

Краљица Јелена је била срећна што се њен унук Стефан жив вратио из гвоздене тамнице татарског кана Ногаја, па предложи да се што више одмара да би ублажио трауме које му је живот у затвору силом наметнуо. Бака Јелена тешко је поднела чињеницу да њен унук робија код Татара, а да га је отац Милутин, као таоца, предао непријатељима. Ипак се син оженио неколико година пре очеве свадбе са Симонидом 1299. Да се вратимо уназад... Како је било?

И тако, после туге и жалости, сватови доведоше престолонаследнику Стефану 1294. године прелепу, одважну и веома енергичну младу бугарску принцезу Теодору, кћерку бугарског цара Смиљца. Она ће се показати у Зети на Бојани као вредна и умна супруга достојна будућег краља Стефана Дечанског, који је Зетом млад управљао док је био принц.

С њим ће Теодора добити сина Душана, првог српског цара, кога с разлогом назваше Душан Силни. Имали су још једног сина и две кћерке. За намесника у Зети поставила га је бака, краљица Јелена, на чему јој је био безгранично захвалан.

Краљица Јелена је дуго поживела у Брњацима, савесно бринући о породици и народу. Знала је да руководи уз помоћ властеле. Окупљала је свештенике у цркве, које је својим новцем поправљала, свештенство је даривала и о свима се стално бринула, пружајући цркви велику материјалну помоћ. Лети је боравила у приморским градовима Бару, Улцињу, Котору и Будви.

Срце јој се потпуно смирило оног дана кад су оба њена сина на делу показала не само привидно примирје, већ и искрену братску љубав и одличну сарадњу у свим државним и породичним пословима. Пошто су били верници, градили су цркве и манастире. Није штедела велико благо које су српски рудари прерадом руда стално увећавали. Могло је да се живи и народу удељује. Црквени великодостојници, веома задовољни њиховим донацијама у виду новчаних прилога и поклањања земљишта, благосиљали су њихову мајку, краљицу Јелену, која их је родила, одгајала и васпитавала и најзад их помирила. Њихове заклетве и потписи на уговорима, после међусобних борби, свима су давали велику наду да ће Србија кренути још бољим путем напретка, проширења граница и одбране земље од свих непријатеља који покушавају да је униште и себи присаједине.

Јеленин живот је кренуо према мирној луци и монашком тихом самовању, али она се није уљуљкивала, нити успављивала. Није желела лагодно да живи и да се дичи ореолом славе својих краљева, већ је и даље равноправно обављала своје владарске дужности у поодмаклим годинама. Није показивала знаке заборавности, није била завидна, ни охола, нити престрога владарка. Била је омиљена и поштована госпођа.

Њен одважни карактер, жеља за правдом, истином и доброчинством, од ње створише краљицу племенитог срца, владарку која сиротињи помаже, неуке образује, болесне својом душом лечи, а новцем награђује. Велико срце ове помало загонетне жене могло је да у души носи тајне, да увек зна шта хоће, уме да посаветује и да се жртвује за добро ближњих, потиштених и немоћних својих поданика и увређених, неправдом унижених паћеника.

Била је преморена радом, већ у годинама, али духом јака. Из Брњака је путовала са пратњом.

Остала је да се памти и спомиње у легендама по пољима јоргована, по реци Ибру, брду Соколовици, а највише по одлуци да увек шири позитивну енергију — да осваја осмехом, да паметно разговара, да не буде охола и прека. Таква ће до краја живота остати и зато ће, на предлог свештенства, постати прва српска светица, иако је била католкиња по рођењу.

* * *

Једног жарког лета са пратњом стиже у Приморје да проведе неко време са својим народом у Бару у својој резиденцији. Овог пута поведе са собом монахињу Патрицију да јој прави друштво и да заједно иду у цркву на јутрење.

Уживале су одмарајући у долини маслина, у пољу рузмарина, на ливадама пољског цвећа, маслачка, белих рада и црвених кукурека. Природа ју је очарала и душу јој крепила. Знала је да јој свако лето проведено на мору продужава живот. Веровала је у судбину коју је Бог сваком човеку унапред, својом вољом, одредио и записао у својим књигама.

Није много размишљала о одласку са овог света, није се плашила да ће је Бог казнити јер се истински много трудила да задобије поверење обеју хришћанских цркава и њихових мисионара чије је савете радо слушала. Размишљала је о загробном животу и о драгим покојницима, за њих се молила Богу.

Монашки живот ове вернице није био чисто аскетски јер није имала времена да предуго борави у ћелији. Знала је да је Богу угодно ако помаже људима, ако се бори за свој напаћени народ, ако од непријатеља брани Србију. Успела је у својој дипломатској делатности јер је имала развијену интелигенцију, вољу и постојан карактер. Путовала је према југу и обилазила градове на мору.

Те године, у летњим месецима, сваке вечери је седела на обали са Патрицијом посматрајући једрилице како се љуљушкају у луци на тихом поветарцу. У заносу је мислила да је ова морска обала слична француској ривијери, одакле су њени корени. Сећала се Напуља и Венеције, своје Провансе, у којој су некад живели њени родитељи и рођаци, анжујски краљеви.

Патриција и краљица Јелена су више ћутале и размишљале, него што су разговарале. Нису хтеле да препричавају како је

Јеленина сестра Марија дуго боловала, док је у Улцињу владала и ту, најзад, преминула.

Устрептало срце краљице Јелене није могло да издржи честе обиласке сестрине вечне куће на улцињском католичком гробљу. Ова добра краљица цвилела је и сузе ронила над гробом надајући се да ће је Марија чути и разумети. Мислила је да постоји загробни живот, па је покушавала да успостави неку блиску везу са покојницом. Готово је била сигурна да се са сестром повезала. Нада је није напуштала и зато је често на гробу седела и шапутала сестри најлепше речи. Мисао да би је могла чути и разумети, смиривало је њено срце.

Верујући у могући онострани живот, Јелена је примала позитивну енергију од Марије и слушала звук звона са Цркве Свете Марије. Пошто ју је у стопу пратила верна пријатељица, монахиња Патриција, краљица јој је испричала да ноћу сања своје родитеље, оца Раула и мајку Алису, и да зато дуго плаче на сестрином гробу.

Патриција би тада дуго гледала Маријину спомен-плочу и сама туговала за њом. Обе су дане проводиле на гробљу или на обали, а увече би гледале рибарске барке. Жеља их је вукла да обиђу Дубровник или Венецију, али то је било немогуће јер је Јелена већ осећала велики замор због путовања, но није одустајала.

На пучини мора, Патриција и Јелена, приметише прекоокеански брод. Неко им рече да прво стиже у Бар, а да затим иде у Котор где ће се усидрити и чекати неку поправку. На плавој пучини и пенушавој заталасаној води виделе су једну мању и једну већу ајкулу које прате брод и чекају да им морнари баце отпатке хране. Иако се то ретко догађа, оне су имале прилику да овај призор својим очима виде на пучини.

Данас су причале више о ајкулама него о страном броду који је упловио са трговачком робом из Италије. Тога дана једва су запамтиле да је сунце сијало, а небо било плаво-белим облацима местимично окићено. Договорише се да обиђу Котор и разгледају онај пристигли брод са високим једрима. Провод је био незабораван. Људи су поздрављали своју краљицу клањајући јој се.

И опет су се морском обалом вратиле у Улцињ. Прво су обишле град, обалу и пијацу где се продаје свакојака роба из Србије или из

иностранства. У Котору нису успеле да виде све знаменитости, нити да обиђу зидине овог приморског места јер су дуго гледале барке и бродове. Људи су их занимали, трговци су им нудили свилене тканине и разне предмете. Тако су са пратњом ишле од града до града јер су решиле да се одмарају. Дани су им брзо пролазили, те закључише да још морају да путују јер је краљица имала неких важних обавеза у приморским градовима. У питању су били трговина, порези, разне таксе и друге дажбине, које су њени службеници редовно прикупљали, евидентирали и краљицу обавештавали о свему, а она је једино прихватала писмене и усмене извештаје од кнеза који је био изабран и овлашћен од стране краљице да обавља све административне послове у свом граду.

Обишла је малу тврђаву старословенског порекла, Будву. Ова варош је бројала свега осамсто људи који су били доста прости. Бавили су се виноградарством, маслинарством или дрводељством. Ипак, главне приходе за исхрану обезбеђивао им је од предака наслеђени занат, риболов. Велике рибе на удици, мале у мрежама. Ове вредне рибаре рибе су ноћима присиљавале да бдију и упорно стоје на рибарској барци гледајући дубоко кроз плаву морску воду, док се рибе копрцају и боре да не буду заробљене.

* * *

Краљица је испричала Патрицији да сваки град има свој статут на који се постављени кнез морао јавно заклети уз звоњаву звона са саборне цркве. Патриција је волела те приче, па је питала краљицу да ли су кнежеви примали плате. Она јој рече да су њихове плате обезбеђене од разних новчаних глоба, пијачних и пристанишних дажбина. Иначе, домаће власти у варошима на Приморју имале су и своје судије, два капетана и више чиновника које је увек бирало Велико веће.

— Ја морам да контролишем рад ових органа преко својих људи. Као што видите, у градовима је успостављена локална власт. Тако можемо да имамо увид у све области које живот значе за један народ у граду. Важно је да могу да се прехране, да у културном погледу напредују.

— Јасно ми је све. Видим да вас понеко не препознаје. Ваша пратња дискретно посматра ваше кретање. Видим да вас људи поздрављају. То је веома добро да се крећете по лукама, трговина и местима где обичан свет борави. У овој свечаној монашкој одећи изгледате као светица.

— Сви смо ми, мила Патриција, једнаки пред Богом. Сваки владар који није поштовао и штитио свој народ брзо је пропао.

— Ви сте цео живот посветили управо својим поданицима и свим хришћанским верницима. Стекли сте за живота углед највеће српске краљице.

— Много се прича о мојим врлинама и заслугама. Манимо то. Људи које хвале други имају вредности, али су већином скромни. Није потребно да ме хвале.

— Ја бих вас замолила, драга краљице, да обиђемо Маријин гроб у Улцињу још једанпут пре него што кренемо за Србију.

— Потпуно се слажем. Сутра ћемо поранити чим сунце огреје.

Сестра ме је искрено волела. Ње више нема, лежи у гробу. Страшно!

— Ви сте моју сестру познавали, волели и уважавали?

— Да, свакако! Ја сам Марију волела, а сада осећам потребу да се за њену душу молим Богу. Драге особе нам увек остају у срцу, али недостају.

— Да не заборавим да вам кажем да се кнез у сваком граду бира на годину дана. Те брзе промене онемогућавају га да буде склон давању привилегија и треба да управља градом уз консултације са својим краљем. Ја с њима немам проблема, све је под строгом контролом, али наши кнежеви, поред обавеза, имају своја права и у граду унутрашње слободе. Сад смо у Бару, а сутра већ негде другде. Све обилазимо. Ови људи су послушни и привржени нашој династији — рече владарка монахињи. Она климну главом.

Свечана кочија краљице Јелене била је припремљена у Бару и чекала је испред резиденције владарку и њену пријатељицу, монахињу Патрицију. Обе у монашким одорама толико су се по изгледу разликовале, биле упадљиве и на први поглед различите. Јелена, отмена, сувоњава старица, ситног корака, озбиљног али симпатичног лица, живахних очију и одмерених покрета, сијала је господственом појавом владарке. Она није могла да се повуче у манастирску тишину јер је Бог позива да и даље ради за српски народ и своје синове. Монахиња Патриција блистала је свежином, љупкошћу и грациозношћу јер је заиста била млада и витка, прелепа верница, која је у манастир доспела јер се у љубав разочарала. Беше остало нешто живо у њеној младости коју је манастирски живот прикривао.

У улцињској вароши народ се окупљао, шапћући о краљици Јелени. Знало се да она данас даје помен својој сестри Марији која је одавно управљала и замењивала краљицу Јелену у Улцињу.

Варошани се присетише колико им је значила краљица кад год су били у некој беди или невољи. Из Брњака је тада Марији слала пакете преко трговачких путника који су караванима стизали на Приморје. Примали су жито, брашно, воће и одевне предмете, које је она од срца поклањала и делила народу. Од занатлија је куповала и паковала српске опанке, вуну и сукно, па прехрамбене производе за своје јужне поданике да не оскудевају.

Данас они своју краљицу Јелену дочекују на католичком гробљу да јој се поклоне, да јој пољубе руку, уз највећу захвалност и

да јој упуте речи саучешћа на овај свети дан помена на сестру Марију. Јелена је сањала да јој Бог каже да треба да разговара са Маријом.

Верници су побожно улазили у Божији храм да би присуствовали верском обреду за спас душе покојнице. Нека привлачна божанска сила је спајала ове вернике који су се крстили целом шаком десне руке слева надесно. Мир је владао црквеним храмом који је краљица Јелена саградила да би верни људи, као хришћани, могли да се определе за своја убеђења, у овом случају за католичко веровање. Поштовала се слобода вероисповести.

* * *

Ово је била највећа победа краљице Јелене Немањић јер је подржавала црквену слогу, миролљубивост и срећу свих који поштују једног Бога. Српски народ је Јелену с правом прихватио, веровао јој и стварно је заволео јер је поштовала Немањиће и с њима подносила све невоље, али и примала све почасти. Она је била истински верник и праведни заштитник народа и своје краљевске породице. Даноноћно је правила планове за опстанак Србије. Успела је да се одржи у рашко-приморској области и да влада упоредо са својим синовима. Данас има поруку, задатак од Бога, да се опрости од једине сестре која лежи непомична у саркофагу.

Чим је парастос обављен, свештеници се поново обратише Христу да се и он божанском снагом ума побрине за душу покојне Марије. Народ је тихо излазио и клањао се живој светитељки, доброчинитељки, српској краљици Јелени.

Звона са велелепне фрањевачке цркве испраћала су све присутне, који се преселише у црквени парк близу белих стубаца и зимзелених младих стабала. Седели су чекајући када ће краљица напустити овај простор да је поздраве погледима пуним љубави и пољубе јој руку.

Последњи звуци умилних звона јецајући тужно опростили су се од Марије, некадашње управнице улцињске вароши. Народ се у тишини разилазио.

Патриција је видела пратиоце који су из сенке гледали све краљичине побожне радње и молитве испред Исусове слике. Када су и последњи верници напустили храм, владарка се мало замисли, поклони свештенству и Христу, па лаганим ходом приђе гробном споменику своје сестре. Патриција је ишла за њом као сабласт која се, попут сенке, креће за човеком.

Јелена се мало потресе, кренуше јој сузе, али се задржаше као

киша која стење у облацима и никако не пада. Решила је да се овде бираним речима опрости од драге покојнице и да је обавести о неким догађајима који су уследили после њеног одласка. Била је у дилеми о чему да говори, а још више шта је упутно да јој саопшти на овај дан. Није била сигурна да ће је чути.

Најзад, одважи се да започне дијалог са Маријом. Срце јој задрхта, а храброст испуни анжујску врелу крв, па рече:

— Обраћам ти се, сестро Марија, вероватно последњи пут. Више немам времена да долазим у Улцињ, на наше приморје. Ти ћеш ме разумети, надам се. Дај ми неки знак ако смо у духовном контакту. Прошло је доста година туге за тобом. Док се левом руком држим за ледену мермерну плочу твог споменика, а десном милујем твоју слику, сећам се нашег најранијег детињства. Питаћу те, драга, да ли памтиш наш црквени обред кризмања у белим хаљиницама? Да ли се сећаш лика наше мајке Алисе? Знам, одговорићеш ми: „Да, да, премила сестро, тада смо сви живели у Италији са рођаком Карлом Анжујским и његовом породицом. И тебе, можда, интересује шта се овамо у подземном свету догађа?" Марија моја, наш рођак, сицилијанско-напуљски краљ, Карло Анжујски, ратовао је против Византије. Они су га потукли до ногу — исприча јој краљица. Сузе јој облише врело лице.

Она се уплаши овакве врсте разговора са покојницом јер су јој се привиђале неке чудне слике предака и као да са фресака оживљавају Христ и Богородица. Најзад јој се учини да је Марија тихо дозива и полако излази из гроба. Брзо позва пратњу и кочијом стиже у кућу у којој је Марија некад живела, као удова, са својим сином. Уплашена, није могла да се смири.

У малом салону, где су се одмарале после помена, она погледа сестрину слику на зиду и смири се после халуцинација које је имала на њеном гробу. Рече монахињи да мора одмарати и леже у кревет.

На пространом кревету у спаваћој соби краљица се удобно намести, испружи ноге, а руке мало повије и окрену се ка зиду на десну страну јер су јој се очи саме склапале. Заспала је пре него што је чула цвркут птица са крошњатог стабла испод прозора. Чврсто је спавала и у свести задржала сестрину слику пред затвореним очима.

* * *

Сањала је Марију, свесна да је она већ одавно прешла мутну реку и отишла тамо одакле се нико не враћа.

Из гроба јој се смешила и питала је зашто је недавно прекинула онај разговор. Краљица прихвати њене молбе па у сну започе да прича са сестром која продужи исти онај замишљени дијалог због чега се краљица уплашила и брзо напустила гробље. Марија проговори:

— Реци ми, Јелена, краљице Србије, шта раде твоји синови Драгутин и Милутин? Није било бољих и лепших принчева. Много су пазили и мазили своју сестру, вашу прелепу, црнооку кћерку Брнчу. Реци ми шта има ново? Како су ти са здрављем синови и кћерка? Младост их краси, живот је пред њима.

— Нећу ти крити, мила моја, Брнча је преминула. Лежи у манастиру Градац. Нећу те жалостити, једва смо живи остали кад смо нашу принцезу у гроб спуштали. Морали смо се високо уздићи изнад своје несреће. Драгутин и Милутин владају Србијом и сад живе као права браћа. Како је код тебе на ономе свету?

— Питаш ме, сигурно, за супруга краља Уроша. Ти верујеш да сам га срела међу духовима. Препознала сам и чула његов рески глас, а његовог лика се од раније сећам.

— Да, да, Марија, мене занима да ли ће се краљ Урош срести са духом наше лептирице, нежне кћерке Брнче? Ако нешто знаш, реци ми. Јави ми, на неки начин, све о њима.

— Па, забога, моја Јело, штета је што су наша тела, као код биљака и животиња, трошна и пропадљива, па се овде не можемо ни препознати, ни неким светим травама у живот вратити. Ми смо мртви, хладни као стене, али шапућемо.

— Значи, гласови мртвих душа се чују? Препознајете једни друге по гласовима? У мраку сте... ух! Боже, помози нам.

— Тако је! Лутамо пространствима подземних одаја, светлуцамо, али се не видимо. И то је нешто што ме охрабрује. Даће Бог да нико од наших не стигне у пакао. Како си са здрављем, сестро?

— Поживи још. Чувај се.

— Стара сам, увенула, корак сам успорила, почела сам да заборављам. Не знам колико ћу се још одржати да не паднем. Све ме боли. Вас Бог окупља и чува. Можда вам је добро.

— Чујем како људи шапућу да их сада ништа не боли, да више немају проблема. Они би се ипак тамо вратили, али то је немогуће остварити, без посредства Бога. И то треба заслужити, вероватно — шапуташе јој однекуд Марија.

— Ја бих, Марија, била најсрећнија да ми се ти вратиш из гроба. Изгледа ми, душо, најлогичније и највероватније да ћу ја ускоро кренути и код тебе сигурно доћи. Не знам када.

— Дођи, краљице племенитог срца. Дођи, али пази да са собом не поведеш неког члана породице. То ти се лако може догодити ако престариш, зато крећи. Нека ти синови буду здрави и слободни. Нека уживају на светлости. Овде је тмина. Држите се на окупу.

— Мени се још живи, тамо ме чека мемла, мрак и вечност. Бог ме овде чује јер му се директно обраћам. А у гробу је тамница, мрак и језа. Плашим се.

— Више нисам сигурна да ли нама управља Бог или нека друга виша сила. И овде има демона и злих духова. Анђели су на небу. Погледај небо плаво. Тамо су.

— Много ми је драго што разговарам с тобом. Али ја сад видим и те крилате анђеле, примећујем арханђела Михаила.

— Немој да ми опширно говориш о свему што видиш. Спремила сам се, драга, да се вратим на Земљу. Чекај ме... Немој се плашити, сестро. Ускоро ћеш ме видети у виду прозирне паучине.

Јелена ништа не рече, обрадова се у сну и виде Марију како, у прозирној хаљини, корача са крилима на отвореном прозору собе. Потпуно усхићена, хтеде, у сну, да се покрене да је дозове или рукама додирне, али се, успавана, није могла покренути. Сањала је своју Марију.

Пробудила се разочарана. Пусти сузе бола на своје старачко лице, па устаде из постеље. Решила је да овај сан никоме не прича, да јој се више не би понављао. Знала је да су снови пусте варке.

Протрљала је очи и устала, а затим потражила Патрицију. Закључила је да треба да ужива у овоземаљском животу.

* * *

Кренуле су на далек пут у обилазак приморских градова. Патриција је пратила владарку, а њени поданици бринули су о безбедности.

Стигле су у немањићку резиденцију у Бару и тамо се задржале недељу дана. Сваког јутра су шетале обалом поред мора, затим су ишле на брдо које се диже изнад пучине. Природа је и овде, као и свуда, узбудљива, ваздух чист. Лети се на мору лакше дише, очи се одмарају, а тело окрепљује. Ова крепка стара краљица никад није мировала, једино док чита књиге и док спава. Једрила је по Бококоторском заливу. Сунчала се на својој плажи и читала књиге.

Једном тако пронађе мало црвено дугме на столу и позва монахињу Патрицију. Осети потребу да јој даље прича о догађајима из прошлости.

— Ви знате, Патриција, да ја лети у Србији читам разне књиге покрај потока. Кад се одмарам, гледам рибе како се брчкају у води. Овде сам раније ишла на купање. Рано сам устајала и у Брњацима и овде, у Бару, а после доручка сам завршавала своје државне послове са логотетом у канцеларији. Нисам могла да будем без посла. Увек сам у покрету.

— Ви сте још способни да водите државу и да помажете синовима. Добро је што обилазите своје градове на приморју. Људи вас цене и воле. Таква краљица заслужује највеће похвале и посебну пажњу.

— Некад сам и зими боравила у овом нашем дворцу у Бару. Кретала сам се, уживала, читала књиге и писала. Сад ме ноге издају.

— Ви сте љубитељ природе. Посетили сте све своје приморске градове, обишли црквене светиње и локалне органе власти. Која би то владарка могла да постигне? Никад неће доћи у Србију способнија владарка.

— У Бару увек посетим барског надбискупа, с којим се одувек одлично слажем, као и са православним свештенством. Увек према свима изражавам своје добре намере као и они према мени.

— Све је то што радите за похвалу. Требало би да се мало отиснемо на бродићу са пратњом. Причали сте ми да сте пловили чак и по пучини мора.

— Постоје овде две плаже које су грађани назвали Велика и Мала Јеленина плажа. Волела сам, драга, да једрим, а још више да се купам и сунчам. Моје време је прошло, сад венем као биљка.

— Ако се добро осећате, да пођемо и сунчамо се на вашим плажама?

— То нећу моћи ове године, обићи ћемо и Котор. Имам посла да посетим тамошњу болницу и апотеку, да их мало преконтролишем и да узмемо неке лекове против костобоље. Траве ми више не помажу.

— Ви сте се купали у Улцињу са својом сестром Маријом? Дружиле сте се. Управљала је градом уз вашу дозволу. Ње више нема, остале су успомене.

— Да, ја имам у Бору своје седиште, резиденцију. У Улцињу су такође одличне плаже где преовлађује ситан лековити песак. Море је мирно и чисто, а обала плитка. Обилазила сам тада Цркву Светог Илије у оближњем Вељем Селу. С Маријом сам некад тамо ишла и пешице. Мени је данас овде пријатно с вама. Сестру ћу вечно жалити. Сад више не причамо о мртвима. Узалудно их дозивамо и сањамо. Сан је илузија, живот је истина.

— Реците ми, господарице, кад крећемо за Котор? То ће бити доживљај да се памти. Треба да се шетамо узаним улицама овог необичног старинског утврђења. Котор није варошица, већ прави град у који долазе морепловци из далеких земаља. Прошли пут смо гледале само бродове. Стижу и каравани копненим путем.

— Па, да поново пођемо јер имам доста посла у Котору. Ви ћете ме чувати, стално пратити, без вас не бих могла...

— Знам да пуно радите, да сте уважавани и поштовани од народа, племства и свештенства. Задивљена сам пријатним сазнањем да се дописујете са римским папом и са многим државницима из суседних земаља. Имали сте тежак живот, али веома садржајан.

— Кад је мој супруг краљ Урош изненада преминуо у

манастиру у Хуму, била сам принуђена да се одржим као владарка. Нисам клонула духом кад је Драгутин изненада почео да влада. Касније се преселио у Београд. Отишла сам разочарана у беспуће, у наш брњачки летњи дворац са послугом и својим логотетом. Нећу да вам причам своју тешку муку кад је Драгутин збацио мог краља, свог оца Уроша. Још ме пеку те тешке дубоке ране. Завршићу то лоше поглавље наше историје, бар у причи...

— Доживели сте лепе дане. Ваши синови сад живе добро и сложни су.

— Године свима неосетно брзо пролазе. Моја снаха Симонида је Милутинова супруга, млада краљица, а дошла је код нас као дете. Година брзо прође. Брзо се ређају.

— Све иде својим током, али остају трауме и ожиљци, као и лепи тренуци. — Патриција објасни и потврди како године промичу.

— Много лошег сам оставила иза себе, још морам да радим, да се животу радујем, а стара сам и изнемогла. Нећу се предавати.

— Сагласна сам. Пре подне ћемо пловити, одавно нисам једрила. Прихватите моју понуду да се провозамо по заливу — одговори јој Патриција.

— Прихватам, драга Патриција, хвала вам — са осмехом прихвати краљица.

Пред полазак на пут цео дан су провеле одмарајући се у својим одајама.

У Котор су стигле бродићем. Сунце их је миловало, таласи ту и тамо прскали, освежавали, а плаво небо посматрало. Облаци су се престројили мало ближе око сунца. Црвена боја је бојила белину снежних лавина. После, у току пловидбе, сунце се под облацима комешало. Почело је да сева и грми. Оне приметише тамну боју на небесима. После грмљавине, кормилар нагло убрза темпо јер се видело да ће невреме. Киша је падала, барка се мало зањуљала. Краљица се смешила Патрицији и пратиоцима. Кад су ушли у пристаниште, биле су окупане летњом кишом. Већ су стигли, а киша је стала, па пратиоци придржаше пловило да краљица прва изађе на обалу. Задржали су се десетак дана, а после се вратили у ибарску долину, у Србију.

* * *

После дугог и напорног путовања, краљица, Патриција и пратиоци стигли су кући. Нашли су се на Ибру. Јесен је увелико почела. Воће је сазрело, а лишће на дрвећу тек ту и тамо пожутело.

Година је беријћетна, виногради пуни грожђа, шљивици накићени шљивама које се модре плавилом као да су руком уметника насликане. Гране им се повиле под теретом плода.

Јелена је рано устала и отишла у прву јутарњу шетњу са својом дворском дамом Беатрис. Пуна утисака са приморске обале, понешто јој занимљиво прича, посебно о трговини и куповини луксузних предмета увезених у Котор из Дубровника и Венеције. Једна другу питају о свему. Краљица се привикавала на живот у Брњацима после тромесечног одсуства. Започела је преко лаганих шетњи поред Ибра и стигла до манастира Градац поред реке Брвенице.

— Овде ћемо се дуже задржати у манастиру Градац, мојој задужбини — рече краљица својој дворској дами, па је поведе да обиђу све просторије Богородичине цркве. Мало дуже су седеле у великој трпезарији где су обедовале и пиле освежавајуће воћне напитке и турску кафу.

Беатрис је и раније са краљицом овде проводила дане. Присуствовале су редовној јутарњој молитви или литургији поводом неких верских празника.

Манастир Градац је ремекдело више уметничких стилова, у којима преовлађује рашка школа Немањића, а делимично се осећа и утицај градитеља и сликара који су долазили из западних земаља. Даноноћни труд и велика материјална средства су се исплатили. Ктиторка је успела издржавајући све.

Краљица је уредно плаћала вредне градитеље и врсне фрескописце, иконописце и друге разне сликаре. За њих је

обезбеђивала и храну коју су кувари кували, а послуга сервирала у трпезарији њене Богородичине цркве у изградњи. Брига о људима била је тол ико изражена да су владарку Јелену сви монаси сматрали мајком Србије и својом добротворком.

Нико није ни слутио да ће ова енергична добра женска душа пожелети да се сахрани, не у Урошевим Сопоћанима, већ у својој задужбини, у манастиру Градац.

На гробу миле кћерке Брнче мајка распусти своје дуге власи, горко заплака и отвори срце девојци која је рано умрла не засновавши своју породицу. Кад су се радници разишли, а фрескописци завршили ктиторску композицију изнад Јеленине гробне плоче, краљица јецајући приђе и позва милу кћерку, руке стави на своје груди и стаде испред великог гробног крста. Поклони се и започе:

„Једина моја кћерко Брнча, данас сам коначно завршила твоју и моју вечну кућу и са унутрашње стране зидове јој свуд украсила фрескама. Знам да ниси у могућности да ове лепоте видиш, зато ти причам, мила моја. Одлучила сам да поред тебе, изван црквених двери овде десно вечно почивам јер ће то мој супруг краљ разумети. Ми смо се обоје посветили синовима, а сви смо туговали и сад тугујемо за тобом. Отишла си тихо и достојанствено, баш онако како си с нама на двору кратко време живела. Срце ме боли...

Нисмо те се, душо, нагледали, нисмо те се нагрлили, наша мила принцезо, наше злато. Ти си крв крви наше. Бог је донео одлуку да те позове, да те прими у наручје. Нас је за нечије грехе казнио. Тешко се мирим, као уцвељена мајка, са чињеницом да те више на двору нема. Прошло је доста ноћи, тешких дана и доста болних година откако си се преселила у подземно царство у ком владају мрак, мемла, језа и духови покојника...

Ако сматраш да сам прешла границе јадиковања, да те превише оплакујем, опрости ми, кћерко. Ти си била наше немерљиво благо, наша ружа из баште љубави. Пре него што почнем да те китим лепим речима и тешим, хоћу да ти причам и неке наше туге и радости. Прво чуј, моја девојчице, и нешто што никоме овде не смем и не желим рећи. То су две најтеже бољке које сам после твог одласка доживела...

Твоја браћа су се љуто посвађала, закрвила као да су у дивљини, а не на двору расла. Шта је владарска круна према животима људи?

Нажалост, златна круна доноси радости, али и невоље, патње, ратове или смрт. Драгутин и Милутин ратовали су као два вука за превласт у планини, око нашег Рудника. Твој млађи брат хоће велику Србију. Хтедоше да се поубијају, да оба падну и остану на бојном пољу. Успела сам да их спречим и помирим. Драгутин је све препустио Милутину, па и право да његови наследници први владају Србијом. Престо ће предати Стефану Дечанском, Милутиновом сину.

Чудићеш се, моја Брнча, колико је мој млађи син, твој брат Милутин незгодне нарави коју није показивао у најранијем детињству. Православно свештенство је наљутио, четири жене је са двора отерао. Пети пут се од угледних царева оженио. Византијска принцеза Симонида је под теретом краљевске одоре и са белим велом стајала с њим на венчању, премлада као пупољак руже. Дете је постало краљица... Ух! Нико ме није слушао. Била сам против. Сада хоће да се искупи па гради манастире по Србији, на нашем Косову их је већ неколико саградио.

Овакве ствари су за тугу и за плакање, а никако за препричавање. Једва сам жива остала после ових немилих догађаја. Ауторитет је краљ Милутин срозао код свештенства и код великаша. Мене не слуша и даље све ради како му византијски цар Андроник планира, а царева жена, царица Ирина, диктира, по такту, као да уз гусле свира...

Ако нечег има на ономе свету, ако чујеш ове моје речи, кћерко, јави се што пре измученој и жалосној мајци која ти је живот дала. Још си, Брнчо, сама у гробу јер је отац сахрањен у Сопоћанима. Надај се да ћемо се брзо срести, чим ме слабашно тело потпуно изда, а душа и срце направе последњи издисај, ево мене, кћерко, код тебе... Ти си невина и недужна страдала.

Питам се зашто људи допуштају да их охолост, мржња и властољубље савладају кад могу да изаберу, уместо лоших страсти, неморалних себичности и других нечасних порива, да себи призову само љубав, срећу и доброчинства. Ја нисам никад вршила добра дела да би ме људи стално хвалили, већ зато што сам своје врлине умом усмеравала и ставила у службу свог бољег краљевања. Желела сам да прво све своје добре намере остварим према сопственим замислима и реалним могућностима. Решила сам и да се мало одморим.

Мирно спавај, дете моје. Бог ће ти смирај души дати, у рај ће те послати да тамо видиш најбоље људе са овога света. Ја се Свевишњем молим да ми опрости грехе, иако људи кажу да их немам. Нико не зна како је тамо све док га не спусте у гроб. Враћам се сутра у наш летњи дворац Брњаке да тихујем и размишљам јер сам монахиња, Богу посвећена", шапутала је мајка Брнчи.

Кћерки је обећала, али није мировала, већ је до краја живота неуморно радила. Највише су је сад ноге издавале, али је и даље била оштроумна, далековида, нежна, веома правична и омиљена код свих. Рођена за велика дела у држави, са харизмом допадљивости и узвишене скромности.

У њеном програму рада било је места за све, те и за шетње до Долине јоргована. Кад би прошле дуге тешке зиме, чим би Ибар скинуо свој ледени оклоп да рибе, биљке и шкољке, ослободи сваке стеге, сунце је затим све брзо решавало: природу будило, простор и људе миловало, а Ибар бујицама у живо биће претварало. Јер сунце никад не престаје, никад не стаје, само се смеши и људе теши да једино оно може да их зрацима оживи и одржи на земљи. Али, нажалост, ништа није вечно осим планете коју само сунце може да уништи ако се сувише приближи, удаљи, или некуд нестане заувек.

Наш кратак живот на земљи онемогућава нас да увек размишљамо о неминовном крају свих живих бића зато што стално морамо да радимо, трчећи напред у жељи да нам време не измакне. Иако су људи време измислили и учинили да га будемо свесни, ми смо у њему ограничени, па живимо само у периоду кад нас је нечија добра рука створила, бацила нас у ваздушни простор да се готово сами сналазимо. Омогућила нам је да увек можемо у мислима бити потпуно сами, иако некад око нас врви маса света. Наше мисли имају неограничену моћ, узвишену мудрост, благост, али и ону деструктивну погубну силу која све разара јаче од временских непогода, па и најјачих и највећих, нама још нејасних, чудних природних појава. Заплашени смо од лоших изазова и од непознатог одласка преко реке, али не очајавамо, трудимо се да ту најтежу муку превазиђемо. Стално се уздижемо, а ако поново посрнемо, боримо се, вечито идемо узлазном линијом напретка. Све до краја уз Божју помоћ."

* * *

После овог тихог разговора и дубоког размишљања о животу и смрти, Јелена се потпуно исцрпљена из свог манастира вратила кући у Брњаке. Затекла је два писма од синова, а једно од пријатеља римског папе. Прво је отворила Милутиново писмо да би што пре сазнала каква је ситуација у његовом двору и његовој држави.

Није очекивала да ће писати о Симониди и њеној мајци, византијској царици Ирини, коју није подносила. Мислила је да ташта може преко своје кћерке да врши утицај на њеног сина. Све се у држави знало, а посебно о Милутиновом браку у коме је сад главну реч водила Ирина доминирајући на двору, свакако из потаје, као сива еминенција. Претендовала је да и њени синови могу бити потенцијални наследници на српском престолу као браћа краљице Симониде. Јелена је стрепела од ове царице, своје прије.

У неизвесности и ишчекивању краљица старачким рукама једва отвори коверат. Узе са витрине неке боље наочаре и поче читати, час полако, час веома пажљиво. Тихо је у себи шапутала садржај писма. Дуго је размишљала и студирала сваку мисао свог сина, срећна што су већ превазишли неке неспоразуме. Морала је да опрашта сину као велика заштитница своје породице, сматрајући да је сад она та која треба да попушта, да увек буде уз своје синове, снахе и унуке. Синове је ипак једва одржала у слози после разних несугласица, трвења и оштрих ратних секира. Била је поносна на њих и на себе.

Одложила је писмо на ноћни ормарић и прво сама са собом водила замишљени дијалог. Написала је сину одговор полако и читким рукописом:

„Хвала ти, сине Милутине!

Кажеш да је Симонида порасла, да се развија и да се са

укућанима добро слаже. То сам наслућивала. Знам добро да читам мисли са људских лица. Дани и месеци брзо пролазе. Њој је већ четрнаест година. Више ће сад бринути о теби, али и ти мораш бити пажљив и опрезан, увек благ и мудар. Плашим се да царица Ирина не поквари те ваше лепе мисли о срећи и добре намере да једно о другом бринете пре него што се потпуно зближите. Она ти је супруга званично, али само на папиру, а ускоро ће бити и у стварности јер је млада краљица мудра, љупка, драга и привржена теби и српском двору, нашим Немањићима. Она је тако мила. Све нас поштује. То је и твоја заслуга, драги мој краљу.

Мораш се мало боље заштитити од њене родбине, иако су позната царска династија Палеолог. Андроник се некад плашио тебе. Ти си велики ратник, а добићеш још већи углед јер си неуморни градитељ манастира, баш као сви Немањићи. Имаш велике могућности да стално напредујеш у миру и посебно поред цара у крилу Византије. Била сам против твог брака, а сад сам уз тебе, сине мој! Мајка сам, морам да попуштам.

Важно је да брата Драгутина искрено помажеш и волиш. Добро сте кренули. Нисам очекивала да се ваша љубав, после свега, може вратити у ваша срца. То сам у старости доживела, сад могу мирно да спавам и да се вашој срећи надам. Изборила сам се за правду, за ред и мир овде и на приморју, а доживела сам да сте сви живи и здрави, да мир и спокој владају на вашим дворовима. Твоја војска брани мој народ чија сам владарка још увек, иако сам монахиња. Ја не могу и не умем да се повучем и оградим од владарских обавеза."

Поздрављајући све, писмо је завршила, дала да се спакује и упути краљу Милутину. Опет радост, мир и блаженство завладаше њеним телом због ове кореспонденције. Она је била у могућности да и даље саветује своју децу, показујући урођену мајчинску љубав и велику упорност да истраје, да никад не одустане да се бори. Синови су је следили и редовно се консултовали с њом, уважавајући њено мишљење.

* * *

Ако данас, са дистанце од осам векова, покушавамо да сагледамо и разумемо владавину краљевске породице српске краљице Јелене Анжујске, можемо закључити да је била успешна захваљујући напорима сва три краља и једне краљице. Остало је доста споменика које су градили краљ Урош I, краљица Јелена, краљеви Драгутин и Милутин. Они су напорно и часно радили на очувању државе Стефана Немање и успели да је уздигну и прошире одбрамбеним ратовима и државничком способношћу. Требало је водити политику која је захтевала брзо и одлучно реаговање, мудро промишљање и велику обазривост да се увек зна какав став треба заузети према непријатељима, суседним народима. Оштроумни, храбри краљеви и њихова премудра сапутница, краљица Јелена, показали су свету да су сложни и способни, да су дорасли часним дужностима онда кад је била мука, а држава преча од сопствених интереса, па чак и од сопственог живота.

Њихов пријатељ, црквени поглавар, игуман Данило II, као савременик, свесрдно је помагао овој немањићкој породици својом добронамерном политиком, искреном и мудром сарадњом. У свакој прилици је био спреман да као духовник краљицу и краљеве саветује и штити, сматрајући то својом обавезом. Био је свестан да увек треба помагати и разумети ближњег, жртвовати се за људе у свакој прилици. У овом случају, овај мудри духовник, мислилац и писац, осећао је велику одговорност да увек буде на услузи својим владарима, чуварима великог немањићког завета и свим способним потомцима ове свете српске лозе која је владала крајем тринаестог и почетком четрнаестог века.

Данило II је написао познато дело „Житије краљева и архиепископа српских", које је послужило као златна ризница писаних речи са много веродостојних података из оног нама далеког

времена. Оно је остало записано у разним монашким књигама и списима наших и страних писаца. Те рукописе данас читамо са уживањем и дивљењем, верујући да су их писали умни, одговорни и добронамерни људи за нас и за све будуће нараштаје.

Угодно је и потребно читати како је Јелена Анжујска с великим напором саградила своју задужбину, манастир Градац. Новац није жалила да би раднике гостила, сиротињи оберучке давала помоћ, о свакоме се истински бринула и искрено веровала да ће ова њена Богородичина црква у манастиру Градац служити народу јер је посвећена празнику Благовештењу, по њеној жељи и вољи Исуса Христа.

Ево одломка у коме архиепископ Данило II с љубављу пише о краљичиним добрим делима према народу и свештенству у моменту кад је њена задужбина била коначно завршена. Јело се, пило и славило. Фреске су блистале по зидовима. Игуман Данило је следеће записао о краљици:

„...Утврдивши црквени устав, сакупи више изабране монахе, заповеди им да ту пребивају, установивши им законско издржавање и утврђене обавезе... И сама, још за живота свога, испуни свој дом Пресвете Богородице сваким изобиљем, наиме божанственим књигама и другим лепотама. Иконе оковане велелепним златом и сасуте одличним бисером и драгим камењем, и пуне моштију светих, златоткане завесе и друге црквене потребе дарова, да се не може исказати. Укратко речено: сав живот свој и неисказано богатство славе свога земаљског царства ту дарова. Приходе и села многа изабрана приложи том светом месту, утврдивши хрисовуље са својим потписом у којима су набројани сви њени прилози и све што је на потребу храму Пресвете, све дала... ту постави власти и начелнике ђаконе (служитеље) који ће управљати богатим имањем и ризницама манастирским... Ова госпођа моја блажена Јелена провођаше свој живот на земљи целомудрено и побожно, и ово су њезини трудови и подвизи и богоугодна дела. Ако кога треба именовати, чији живот превазиђе човечије умове, то је достојно именовати тебе, о најблаженија. Трудове твоје и бодра подвизања расплодила си на стотину и била си од Господа даривани светилник преславном отачеству своме српској земљи, сијајући многосветлим чудима као сунчаним зрацима" — запита игуман Данило у тринаестом веку.

* * *

Судећи по црквеном сликарству лако запажамо да су у рашкој држави, из XIII и XIV века, владари оставили драгоцено српско благо у својим задужбинама. Зидови су осликани фрескама као уметничка дела која сведоче о њиховим узвишеним ликовима, краљевским оделима и осталим владарским инсигнијама. Први пут се код краља Уроша I уочава тежња да своје владарске ознаке, као обележје величине, приближи изгледу византијских царских знакова.

Кад боље погледамо Урошеву слику у манастиру Свете Богородице у Бистрици, јасно видимо његову фигуру са нимбом и круном на глави. Полукружног облика, затворена, ова круна је украшена венцем драгоцених бисера и другим скупим украсима који се завршавају издуженим капљицама. Став владара је достојанствен, одмерен и поносит.

У својој задужбини Сопоћанима краљ Урош I је приказан на три портрета. Изнад места за његов гроб урађена је ктиторска композиција где се види породично стабло са најзначајнијим прецима Стефаном Немањом и његовим сином Стефаном Првовенчаним, Урошевим оцем. Поред њега стоји ктитор краљ Урош I са моделом Сопоћана у рукама и његови синови престолонаследник Драгутин и принц Милутин. Богородица их све приводи Христу који седи на престолу. Истичући своју свету немањићку лозу, краљ Урош је наручио да се над главама владара нагласе и јасно виде ореоли који светле.

На другој слици краљ Урош са породицом стоји пред Богородицом. Величанствено изгледа у пурпурном дивитиснону са лоросом, а на глави има стему. Десном руком показује Богородицу, а леву је ставио на раме свом сину, престолонаследнику Драгутину. Иза њих су насликани краљица Јелена и млади принц Милутин.

Свакако је занимљива композиција која представља смрт Ане Дандоло. Њен син, краљ Урош, нагнут је над мајчиним одром. Иза њега виде се краљица Јелена и принцеза Брнча. Мајка на глави има круну, а кћерка метални венац у виду обруча који се шири према горе. Са обе слике зраче љубав, срећа и породична хармонија.

Још једна сликарска композиција приказује ову породицу Немањића у пуном сјају. У манастиру Градац, Јелениној задужбини, изнад места одређеног за Јеленин гроб, Богородица приводи Христу Стефана Немању. За њим следе Урош и Јелена, док Драгутин и Милутин стоје лево од Христа. Краљевски пар заједнички приноси Христу модел храма. Сви насликани ликови имају жуте узвишене ореоле око глава.

Урош је у свечаном оделу са свим орнатима који делују веома лепо и моћно. Краљица Јелена стоји поред краља у предивној одећи у репрезентативном ставу, да се јасно нагласи њен положај главног ктитора градачког храма. То је уједно и поштовање које јој владар указује.

Велики број фресака у храмовима до данас је уништен, али се зна да су постојали. Цркве су ризнице и сведоци да се пре седам векова водило рачуна да путем слика од добрих фрескописаца, цркве буду носиоци и сведоци културног постојања и садржајног живота српских владара. Сви они су били ктитори.

Краљ Драгутин је саградио манастир у Ариљу и све зидове осликао предивним фрескама, међу којима су приказана и четири државна сабора и Драгутинова ктиторска композиција са прецима и потомцима. Црква је необична и, у својој једноставности, прелепа. Фреске су божанствене.

Краљ Милутин предњачи у градњи манастира и двораца по целој ондашњој територији велике Србије. Најзначајнија његова задужбина је манастир Грачаница на Косову, где су сликане богате фреске лозе Немањића. Ту постоје његова два портрета. Обучен је тако свечано и узвишено да много више подсећа на византијског цара него на српског краља. Посебно је моћан и леп на оној слици где је са супругом, краљицом Симонидом, која на глави има отворену зупчасту круну украшену бисерима. Краљ у руци држи жезло. Јасно се види утицај византијског цара Андроника, оца младе прелепе српске краљице. Краљ Милутин се дичио тиме што је царев зет. Цар Андроник је имао супругу краљицу Ирину, која је по

српском двору из досаде правила сплетке, боравећи поред старог зета, краља Милутина, и младе краљице Симониде, своје кћерке.

* * *

Неколико дана пре 1. маја 1307. године, у Брњацима се нагађало какво ће време бити на дан помена тридесетогодишњице смрти краља Уроша I Немањића. Та узрујаност и права еуфорија за време припремања послужења за свештена лица, породицу Немањића и за народ, довела је краљицу Јелену у готово болесно стање духа и тела. Само је мислила како да угоди свим верницима, једнако богатој господи, као и сиромашном народу. Од ње се очекивало да увек буде смирена, благонаклона, љубазна и сасвим здрава. Међутим, године су учиниле своје, па владарка већ добија главобоље, несанице и разне лоше предосећаје. А кад би заспала, почела би да живи у сновима који су је нагло будили. Тада јој је ваздух недостајао, срце јаче лупало, а у глави јој је зујало. Нелагодност Јелени није давала мира. То су били ноћни кошмари који човека плаше док спава.

Једне ноћи изађе на терасу своје гостињске собе јер се беше потпуно расанила од превеликих брига, жалости и црних мисли. Цвеће у саксијама јој није више мирисало, небо се узбуркало. Ухвати је дрхтавица јер се сети да је ту дању седела са супругом тачно пре тридесет година. Није веровала да јој је живот, у трену, прошао и да јој је мало остало од будућности. Сад је било важно да се опорави, да се сутра лоше не представи својим поданицима.

Народ је стизао из удаљених места пред дворац, зато краљица реши да свима обезбеди смештај у својим дворцима и у градачкој цркви. Све је било боље од неорганизованости, само је важно да нико не буде незадовољан, мислила је владарка. Монахиње су последње дошле из Градца да јој се нађу и помогну дворкињама око разних послова како би све било на време обезбеђено.

Једне вечери Јелена је сањала како се Урош враћа из лова са престолонаследником Драгутином. Гласно је син говорио оцу да је

бољи од њега, да уме да гађа, да би могао да лови не само зечеве, већ и срндаће, и да је вешт риболовац. Мајка се трудила да га научи да се стално не супротставља оцу, већ да буде попустљив и пажљив према родитељу. Кад је свануло, Јелена је приметила на прозору једног шаренкастог лептира подигнутих крила која су по средини имала два испупчена браон круга. Није се мрдала да га не би уплашила. Закључила је да је у њену собу долетео Урошев дух који у крилима носи овај шарени лептир. Затим се увери јер погледа она два паралелна круга који су је гледали као Урошеве очи.

Брзо се стресла од узбуђења, поново погледала напред. Већ потпуно будна, више није видела лептира, већ се сети Урошеве годишњице. Устала је и сама себи припремила кафу. Мисли су јој брзо наилазиле. Беше свесна да је човек само једна честица бачена у васиону и да кратко траје на овоме свету. Више није туговала за супругом, већ је једино мислила на здравље деце и унучади. Те разне асоцијације су краљицу смиривале. Опустила се, спокојна.

Неко је куцао на вратима салона. Била је то млада, љупка и драга монахиња Патриција. Њен долазак је орасположи, учини срећном. Пао јој је камен са срца. Надала се да ће све бити добро урађено, на време допремљено у Сопоћане, па да се 1. маја звона са звоника огласе и људима дају смирај души за време литургије, а молитве да буду у знак сећања на бившег краља Србије. Знала је да је све под контролом. Захтевала је да ритуал буде по српским православним обичајима јер је краљица увек у свему била тачна, педантна, прави перфекциониста. Владарка изађе са монахињом из собе на терасу, те јој се обрати весело:

— Драга Патрицијо, све је спремно! Ја грешке не подносим. Ко греши мора да се оправда и да се исправи. Долази нам овде сутра цела породица: оба моја сина са супругама и својом децом. После крећемо за Сопоћане. Биће много гостију. Треба их примити и лепо угостити.

— Драгутин стиже из Београда, а Милутин са Косова.

— Доживела сам срећу да се моји синови воле, слажу и помажу — прокоментариса краљица изражавајући задовољство.

— Наш краљ почива у својој задужбини, у Сопоћанима. Много година је прошло, краљице драга. Одлично сте се слагали и много волели. У свему сте служили као пример. Тако сви кажу.

— Данас је тачно тридесет година откад сам се растала од

Уроша.

— Да ли ће манастир Сопоћани моћи да прими и опслужи толике званице из три државе? Биће посла. Људи долазе да се поклоне краљу.

— Нећe бити проблема. Имамо помоћне куће, велики парк, па ћемо све вернике сакупити на овај частан, али за мене тужан дан. Као да ћу се духом просветлити кад чујем глас свештеника и звона са звоника.

— Без вас ова манифестација не би успела. Док синови и снахе дођу, ми ћемо послове обавити, а после народ гостити, поздравити и даривати. Тако то бива. Ви сте јединствени, краљице — мајко.

— Ја сам, Патрицијо, највише обавезна да се супругу одужим на овај Божји дан, да га прво ја видим, па онда да га сви заједно споменемо. Наши поданици увиђају наше свете намере да следимо став добронамерних Немањића.

* * *

Народ је побожно улазио у цркву док су звона јечала као да су краља Уроша позивала да устане. Сви присутни приближише се олтару у жељи да буду ближе Урошевим моштима и светом кивоту овог веома заслужног владара из светородне куће Немањића.

Свештеник је читао опело за душу владара који се пред смрт, разочаран, замонашио и добио име Симон. Његово тело је остало читаво јер су га монаси својевремено мазали неким травама и течностима у виду балсама.

— Хвала им! — рече Јелена.

Људи су се крстили, молили Богу и свим свецима у нади да ће им овај помен помоћи да се уздигну и сами просветле над светлуцавим моштима свога краља Уроша I.

У првом реду, у цркви, стајаше краљица Јелена поред оба сина краља, а мало лево њихове супруге — краљица Кателина Драгутинова и краљица Симонида, Милутинова супруга. Цела родбина је присуствовала овом великом обреду, укључујући и Јеленине унуке.

Првокласна храна се служила у сребрним посудама у трпезарији и у разним другим црквеним одајама. Сви су били послужени, а сиротиња је добила приде и новчану помоћ како би се увек сећала свог великог краља који је стално ратовао за српски народ, борећи се за проширење Немањине државе. Сузе бола верници су данас брисали и уздисали за Јелениним супругом. Били су задовољни што га је она достојно заменила у тешким тренуцима кад је са свих страна претила опасност с намером да се сатре српски народ и уништи моћна Урошева држава. Синове је мајка и даље саветовала искрено и подржавала. Није дозвољавала да им тазбина прави планове и раздор у Србији. Данас је право у очи гледала свештенике и игумана Данила. Све речи хвале биле су упућене

управо њој, краљици Јелени, мајци српског народа.

Када су звона огласила крај овог светог чина, Јелена се прва издвоји, па стаде побожно пред кивотом краља Уроша, прекрсти се, затим гласно изговори:

— Нека ти је вечна слава и хвала, мучениче наш! Часно си живео и тихо у ћелији преминуо. Данас те људи још више поштују, великим и честитим сматрају. Клањају ти се и крсте се пред светлим моштима твојим. Хвала ти краљу! Хвала на свему! — заврши тужна краљица. Људи су пролазили и љубили јој руку. Почеше затим да се окупљају испред фреске на којој су представљени Немањићи.

Неколико година касније, велика краљица Јелена се разболела и легла у постељу. Милутин и Симонида први пристигоше на вест о болести и посетише мајку у Брњацима. Није им било тешко да крену на далек пут из Врхлаба код Копаоника да посете болесну краљицу. Дворкиње су забринуте за њен живот, па су хитно позвале оба њена сина да дођу у дворац на Ибру.

Млада, танка и висока, краљица Симонида, беше доста порасла и лепо се развила. Милина је било видети ову културну, насмејану, паметну краљицу како се клања својој свекрви Јелени. Сви побожни, мољаху се Богу да мајка што пре оздрави. Објашњавали су јој да, иако је навршила осамдесет лета, још може да поживи ако се мало сама потруди и ако се како треба лечи. Постоје траве, мелеми и медикаменти. Говорили су јој да ће брзо устати и оздравити. А она се није надала.

Син је погледа и поче да је теши.

— Драга мајко, Бог најбоље зна зашто себи узима младе људе који су тек почели да живе. Најбољи је пример наша сестра Брнча која труне у манастиру Градац — а ти ћеш нам још дуго живети. Нема правила, нема изазивања Бога и наметања Божје воље. Како нам он одреди, тако ће бити — рече краљ Милутин.

— Изгледа, децо, да што се човек више мучи, све дуже живи. Јер колико сам у животу пропатила, требало је да сам одавно у гробу на ономе, а не у дворцу на овоме свету. Нека виша сила ме држи чврсто. Не знам како. Боље је да не знамо час одласка.

— Никоме се у хладан гроб не креће лако. Да се пређе река, треба добро босим ногама газити по мутном дну, прећи границу,

наћи се очи у очи са смрћу, а пре свега, са људима који су нас одавно напустили — објашњаваше Милутин. — Можда нас они на небу једва чекају.

— Па, скоро нико не иде својевољно с овога света, али ја сам сада много прехлађена, плућа ми шкрипе, уши зује, у мозгу ми се слике укриво ређају. Данас мало теже разумем промене у организму, али све то указује да ми тело сигурно попушта у осамдесет петој години живота. Морате се помирити са сазнањем да сам одслужила своје и тако брзо доспела на несигурну животну клацкалицу. Све ми се у глави љуља, нешто ме заноси, губим оријентацију у простору, а понекад све добро знам и памтим. Свега се сећам из далеке прошлости. Слике детињства ми се јасно враћају, ређају у свести. Чини ми се да сам недавно стигла у долину Ибра, код Немањића. Година има само дванаест месеци. Зар није тако? Не памтим шта је јуче било.

— Ми, мајко, знамо и видимо све. Почела си да заборављаш неке ствари које су се скоро догодиле, а те давне слике су ти се саме вратиле у сећање још јасније и живље, како нам и сама често испричаш. Сад бар можеш и на јави и у сну видети своје родитеље и рођаке који су те учили да говориш и да ходаш. Ја се шалим, не љути се. Живећеш још дуго. То је наша жеља.

— Да, да, сине Милутине, сад не морам сневати оца Раула и мајку Алису. Понекад ми се учини да смо сви на окупу у Италији. Будна у сан падам.

— Да ли би волела да су овде са тобом? — запита је Милутин.

— То не бих. Све што је неприродно, није ми потребно јер и овако ме неке појаве често збуњују. Увек сам се плашила звезде репатице када се појави на небу. А сада ми се чини да чујем мајчин глас. Можда ме тражи.

— Значи, теби мајка не треба? Касно је... али волиш да је било како видиш. Најлакше је срећеш док спаваш. Сад су далеко твоји родитељи.

— Ја сам сироче без оца и мајке. Ипак, Бог је одредио да их, у старим данима, скоро сви видимо из доба кад су били млади пред очима како бисмо лакше отишли код њих. Они ће ме позвати, али не знам када. Неко је нашу Брнчу повукао за собом. Она је млада умрла пре вашег оца, краља Уроша — краљица је са смешком разговарала. Милутин рече:

— Ми, мајко, данас говоримо о бити или не бити јер ти највише причаш о тој теми. То је добар знак. Живот ће ти се продужити и постаћеш још стабилнија и отпорнија. Разговараш са покојницима на јави. Добро је што волиш да радиш. Монаси и монахиње, који ништа не раде, брзо умиру у својим ћелијама. Ти ћеш нам вечно живети, мислио сам да ће те после људи по великом добру спомињати, у књигама о теби записати. Надам се све похвално. Мирно спавај.

Симонида замоли Милутина да промени тему разговора да не би плашили мајку чија се свест беше повратила и добро избистрила. Видела је цео живот као на длану. Тридесет година лепог и складног брака са супругом Урошем и још више од тридесет без њега чине шездесет успешних, али и тешких година на Ибру, у овој оази самоће. Ту, испод брда, куд протиче вековима дугачка река пуна риба и разних трава. А са страна, на листовима широких локвања, жабе се одмарају, хране, пију воду и крекећу. У жарко лето гуштери претрчавају речну долину с једне на другу страну по врелом камењу сунцем осунчаном. Они газе без проблема јер им је кожа толико чврста као код игуана. Ништа их не боцка, нити их камењар пецка, као чигре су брзи, потпуно у свом елементу. Краљица се осмехну и усправи на јастуку, затим им се обрати речима:

— Хтела бих да вас двоје питам да ли сте се уплашили за мој живот? Немојте звати свештеника — нашали се Јелена — нисам још кренула. Изгледа да ћу и овог пута преживети старачке бољке. Осећам се све боље и боље, а ви дошли да ме обиђете. Уплашили сте се. Реците отворено, Милутине, Симонидо!

— Драгутин ми је јавио да ће мало касније кренути из Дебрца, своје нове престонице. Брат је себи саградио и град и дворац. Нека се захвали Мађарима за Београд, где сад ређе живи него у Дебрцу. Он зна да ужива, откако је пао с коња, постао је други човек. Породичан човек, добар мађарски зет. Јао мени! Хтедоше да ме убију. Како си све то зауставила?

— Да не отварамо те приче, Милутине! Драгутин је поштен и веома миран човек, добар краљ. Има бољу нарав од тебе. Вероватно је приметила и наша мила Симонида. Да ли се слажеш, снахо? Драгутин је сталожен.

— Мајко! Краљ Милутин је према мени добар и пажљив. Њега бије глас да често мења жене. Иако сам ја пета по реду, ваш син се

најзад смирио, посебно у овом периоду откако смо склопили оно тешко примирје. Доста је ратовао и побеђивао. Мој отац, цар Андроник, сматра га добрим зетом, као да му је син.

— Сад је све у реду, драга Симонидо! Милутинов син, принц Стефан, управља Зетом. Нека се учи, одрастао је човек. Ти си му као права мајка, иако си скоро његових година. Ја сам му дала Зету, задовољан је. Краљ потврди:

— Стефан је мој син, одрастао принц, добио је градове у Зети. Нека се сналази и нека буде задовољан, то бих му препоручио. Он је намесник, има жену и сина — закључи краљ, а мајка поново похвали старијег сина.

— Драгутин је био великодушан кад су наследници у питању. Његов син Владислав више не претендује, нити се буни. Мени сте обојица исти на срцу, али је Драгутин показао како се чува породица и држава. Кателина је моја добра снаха, његова узорна супруга и пожртвована мајка. Симониду исто тако волим. Прелепа је. Краљица која осваја лепотом, шармом, али и мудрошћу.

* * *

Тога дана дворкиње су јавиле да је стигла вест из Београда да Драгутин неће доћи с породицом јер се и он разболео. Отишао је у бању да поново лечи болесну ногу.

Уплашена мајка хитно јави да позову игумана Данила II да дође и поприча с њима у вези са Драгутиновом ногом, која показује знаке рецидива јер му та дубока рана никад није како треба зарасла.

Игуман назва Бога свима, па се поклони краљици назвавши је мајком. Она њега ослови са оче Данило, иако је био доста млађи од ње. Он као духовни православни отац, будући архиепископ, у држави Немањића, осећаше се кућним пријатељем пресветле краљице Јелене, њених синова и унучади. Погледом пређе преко Јелениног прелепог, али набораног лица, рече без двоумљења и нарочитог размишљања оно што беше наумио да каже пре него што је стигао у двор. Усправи се мало и прозбори:

— Краљице драга! Мајко наша! Ви нам данас добро изгледате! Боље него прошле седмице кад сте први пут легли у постељу због прехладе. Ви нам, мајко, морате још дуго живети. Код вас је обичан назеб! Зима завија, звери ћуте јер су јаку хладноћу у костима сакупиле онда кад је Ибар био залеђен. Овакве зиме леденицама туку и остављају помор мањих и средњих риба, а у јазбинама зимус су лисице и вукови заједно коло водили да би се некако угрејали. Ипак, њима је најсигурније кад сити легну и у крзну преспавају то најхладније годишње доба. Сало их греје, крзно чува, а срце им једва ради — причаше им игуман о хладноћи, а Јелена скрену разговор:

— Милутине, и ви, оче Данило, хтела бих да вам искажем своју последњу жељу да ме сахраните у манастиру Градац, у мојој задужбини. Време је.

— Ви сте дуговечни. Добри људи не би требало да умиру. Ваша дела су велика, ваше књиге су познате. Ви сте једина српска

краљица добротворка, која све људе једнако поштује и помаже, никога не издваја. У вашој девојачкој школи све девојке вас хвале и благосиљају. Ја ћу писати о вама, али не морате захтевати да вам стављам неке примедбе, у свему сте за пример нараштајима. Све српске краљице ће се учити на вашем примеру како се задобија вечна слава. Ја нећу прећутати ниједно ваше добро дело, ни градитељско, ни културно, ни родитељско.

— Многи ће ме хвалити, оче игумане! Док сам радила, нисам мислила на хвале и признања. Боље пишите о нашим краљевима Урошу, Драгутину и Милутину. Ја сам ипак жена. Задовољна сам јер нисам озлоглашена ни код православног, ни код католичког свештенства. Све свете куће сам новчано помагала. Довољно је да ми људи кажу хвала, да ме уважавају и властелини, и обичан народ, и моја породица. Изгледа да нисам узалуд живела...

— Резултати способног владара уочавају се и као злато сијају, виде се на сваком кораку. Ви сте и наша духовна мајка православља, али и католичанства, свакако. А сад да се одмарате и заспите.

Кад је пао први мрак, дворкиње уђоше у салон код Јелене да кажу да је соба спремна за Симониду и Милутина, те да би требало да што пре вечерају и легну на време да би сутра рано могли путовати према своме двору.

Монахиња Патриција, госпођа Беатрис и неке дворкиње обећаше краљу да ће се о краљици побринути у току целе ноћи. И заиста, сви су били у приправности иако је краљица деловала смирено и опорављено. С времена на време, у току ноћи, неки дубоки кашаљ је изненада наилазио да су ове опрезне чуварке о најцрњем исходу размишљале. Такав кашаљ је личио на туберкулозне нападе Коховог бацила који је разнео плућа прелепе принцезе Брнче.

Кад су краљ и краљица устали, мајка их задржаваше да остану код ње још који дан, ни сама не слутећи да јој се може десити најгоре. А она је пре подне хвалила Симониду, сматрајући је жртвом двеју држава, као што је сама би ла удата за Уроша, а да га није ни познавала пре брака. Увек исте теме код краљица. То траје одвајкада. Владарке се тешко прилагођавају условима у новој средини, а Јелена је прихватила све немањићко што ју је уздигло на пиједестал славе најбоље краљице и праве људске величине.

Судбина жене у средњем веку била је тешка, посебно владарке

која прелази с једног двора на други у цвету своје младости. Свака мањевише мења своју веру, обичаје, навике, државну територију и владарску породицу. Те невероватне ствари се догађају, изводе без милости, без сажаљења и без претходног обавештења испрошених и верених принцеза. Њих стоички жртвују за државу очеви, браћа, супрузи, а ређе и мајке. Све се сматрало нормалним, као и разводи бракова у чему је, код Немањића, прилично предњачио краљ Милутин. Невероватно звучи, али је истинито да су принцезе, краљице и царице често служиле као таоци, после ратова, у време размене ратних заробљеника. Отпуштане су са дворова без нарочитог разлога или неке кривице, већ искључиво зарад мировног уговора и нових родбинских веза склопљених између две зараћене државе и два суседна владара. Принцезе су долазиле на невиђено, у непозната подручја, по жељи и препоруци других, зарад државних интереса.

Ипак су владари водили бригу о својим љубимицама принцезама, желећи да им обезбеде најбоље услове на страним дворовима, дајући богат мираз својим зетовима, штитећи их, самим тим, некад боље него своје синове. Утицај посесивних тазбина из суседних земаља неке српске краљеве Немањиће је уназадио, јер су преко својих жена више поштовали њену него своју родбину. Народ им је за вечност судио, проклињући их. Смењивала их је властела говорећи и правдајући се речима: „Краља је жена упропастила!" Сви ти незајажљиви државни интереси и нечасне радње доводиле су до свађа, мржње и братоубилачких ратова на српском двору.

Док је могла, француска принцеза, краљица Јелена Анжујска, штитила је своје синове и народ у Србији.

* * *

Владарка је једва дисала, грозница ју је тресла. Одбијала је храну, па чак и чај са багремовим медом. Није се знало да ли јој живот креће ка мањем погоршању или ка пропасти. Тешко је говорила.

Позвала је опет игумана Данила да дође предосећајући да ће се тешко опоравити од последица упале бронхија, које су, у великом нападу кашља, оштећивале њено старачко лево и десно плућно крило. Температура се повећавала. Облоге јој нису помагале, горела је у огњу, у бунилу. Свест јој се повратила, а када је задремала, видела је неке друге светове на небесима.

Уплашене дворкиње беху пребледеле у лицу, а очи као да ће им искочити из очних јабучица. Јелена је предосећала да се овог пута неће извући и зато им једноставно рече:

— Драге моје дворкиње, ја осећам крај живота. Тело ми је старошћу истрошено, животна енергија ми је успорена, свесна сам, али немам вољу да живим. Доста је било, крај је неизбежан. Имам осамдесет и шест година. То је крај... Зато немојте за мном плакати... Морате у миру живети. Ја умирем... Крај је, децо моја. Позовите монахињу Патрицију. Однесите јој моје писмо у манастир Градац.

Сви се немо погледаше док Јелена бледа преврће очима. Окреће се према игуману Данилу, крије лице да јој не виде сузе бола и туге на самртничком изразу. Више не кашље, не помера се, већ тражи да јој донесу чашу воде. Дозива Исуса Христа да је прими у наручје своје, да јој спаси душу. Сви су пратили њене тешке удисаје и издисаје, а кад беше онај последњи, игуман Данило се први обрати присутнима:

— Бог да прости душу нашој пресветлој мајци, великој краљици Јелени Анжујској. Часно је живела и часно владала Србијом. Хвала јој! Нека јој је лака земља и вечна слава и хвала. Амин.

Монахиње и дворкиње заплакаше док су звона оглашавала њену смрт. Први је игуман Данило запалио свећу за њену душу. Плач и лелек се разлеже одајама брњачког дворца, све до Оклачког потока и Брњичке реке.

Испустила је племениту душу, усред зиме, 8. фебруара 1314. године. Велика жалост, туга и јад у Брњацима. Долазе људи по снегу и цичи зими. Стиже и монахиња Патриција из Градца.

Вест о краљичиној смрти зачас је одјекнула у читавој њеној држави и међу драгим пријатељима у иностранству. Игуман кука за мајком српског народа. Маса света је запосела краљичин дворац. Сви су плакали и молили се Богу.

По хладној зими поворка ожалошћеног народа свечано је испратила Јеленине мошти из Брњака до Богородичине цркве у манастиру Градац.

Стигли су тек трећег дана јер су се у црквама Богу молили и одмарали, највише у манастиру Бањска, задужбини њеног сина, краља Милутина. Старији син, краљ Драгутин, није стигао због болести, али је послао своје изасланике. На пролеће је дошао на њен гроб доста потиштен. Плакао је и туговао.

Сандук су на улазу у градачки манастир прихватили краљ Милутин, архиепископ Сава III са епископима и игуманима. Сахрањена је у манастиру Градац, у својој задужбини, у присуству високог свештенства и српског племства из целе земље и неких високих страних представника, као и масе ожалошћеног народа из велике Милутинове краљевине и Драгутинове простране области којом је упоредо управљао из престонице Београда или из Дебрца.

После три године, 1317, одржаше велики помен краљици. Отворише крипту. У саркофагу, изненађени, видеше потпуно очувано тело. Као да је заспала, опијена разним травама... Унесоше је у Богородичину цркву и сместише у нови сандук десно, поред Брнче, изван црквених двери.

И сам Бог је ову велику верницу очувао од пропасти и заборава. Народ је веровао у чуда, а највише у велике заслуге ове владарке која је себе својим делима уградила у српску средњовековну државу. Данас се не зна ко је и када однео њене мошти из градачке цркве, јер у сандуку их нема.

Велико црквено свештенство на свом сабору прогласило ју је за светитељку. Ова необично храбра и способна краљица, монахиња Јелена, слави се сваке године 30. октобра. Тако ће се по добру вечно спомињати. Многи ће је и даље замишљати како шета дол ином Ибра, окићеном јоргованима које је за њу посадио краљ Урош I Немањић, њен животни сапутник.

* * *

Питамо се шта се данас догађа у двадесет првом столећу?

Прошло је седам векова откад међу нама нема Свете Јелене Анжујске, супруге краља Уроша I Немањића и мајке краљева Милутина и Драгутина. Са те дистанце, дакле, у 21. веку, људи из Краљева у машти је виде на сваком кораку, обилазе долину Ибра и света места куда су Немањићи пролазили док су владали Србијом. Они виде своју краљицу у Жичи, Градцу, Студеници, Сопоћанима, у Бањској и Грачаници, у цркви у Ариљу и неким другим манастирима.

Хваљена и поштована у црквеним круговима до данашњих дана, она је била и остала светли симбол свега најлепшег што краси једну владарку. Њено име се издваја од краљица немањићке лозе не само по томе што је била проглашена за светицу од стране православне цркве, већ више због њених неизмерно великих заслуга на пољу просветитељске делатности и успешног вођења српске државе. Овенчана ореолом славе, величине и владарске моћи, вечно ће, као некад, постојати и живети исто као у стварности зато што су о њој писали њени савременици који су је добро познавали. Нико се данас не пита да ли је Јелена имала неких слабих тренутака, можда и мана, јер су је људи одувек само хвалили и тако ће бити до вечности.

Кад је постала краљица, није се према небу узвисила, круну је смерно носила, али никад се није удаљила од народа, већ му се приближила, свога краља пригрлила. Њега, великог ратника, Јелена је подржавала, помагала, децу рађала, о народу се бринула; уклопила се у породицу толико добро да је, поред своје католичке, примила и православну веру свога супруга. Тако Јелена доби, с пуним правом, име српска мајка јер постаде добар узор владаркама из Европе због своје уочљиве скромности, побожности, радне

енергије и бриге о српској сиротињи. Заштитница обеју хришћанских цркава својим новцем је градила и обнављала свете куће и бринула се о монахињама и духовницима у црквама и манастирима, које је лично обилазила и обилно новчано помагала, имања им поклањала.

Народ се и данас клања овој прекрасној владарки, светици, сади јој јорговане, прославља њој у част то свето мирисно цвеће љубави које нас чарима обузима вековима. Од Свете Јелене из манастира Градац народу стижу мириси љубави и среће, зато се пешице креће по брдима око Ибра да сакупља Божију енергију, да, у машти, још јасније види светицу и њену породицу на окупу. Легенда и стварност се преплићу, допуњавају се и никад не умиру, Јелена је урезана, као икона, у колективну свест српског народа.

Фрескописци израђују њене фреске и слике на платну, песници о њој поезију пишу и радо је уз гусле певају, књижевници пишу романе, побожни људи јој се моле и уздишу. Краљевчани се годинама друже са Французима, позивају их у госте јер је Јелена била родом из Провансе. Њеном заслугом ова два народа су се зближила, братски здружила и још више заволела. Већ двадесет година званично постоји Друштво српско-француског пријатељства са седиштем у Краљеву и Паризу. Сваке године људи се окупљају, воде разговоре, као трофеје носе и разносе иконе Свете Јелене Анжујске кроз долину Ибра.

Јубиларна година светковине „Дани јоргована 2012" прославља се 1. маја у Краљеву. На овој двадесетогодишњици учествоваће разна удружења, излагаће своје уметничке радове, песме певати на пољани под Магличем и своје фолклорне вештине приказивати пред комисијом која ће их оцењивати и награђивати. Гости из Француске и Србије биће с љубављу почаствовани и домаћински примљени. Изузетан доживљај је смотра уметничких ликовних радова, те литерарних остварења, разноврсних кулинарских специјалитета припремљених по рецептима Јелене Анжујске. Та храна ће се пробати и јести с љубављу од Бога, а за душе Немањића.

У оквиру прославе „Дани јоргована" у Крагујевац је, из Париза, допутовала госпођа Софија ди Гарофани са својим оригиналним уметничким делима, таписеријама необичних облика, прелепих пастелних боја од изузетно квалитетних материјала. Излагала је у Књажевско-српском театру у Крагујевцу та своја вредна, руком

рађена дела, изузетне креативности и посебне уметничке вредности. То су пејзажи сна и завичајне јаве који су 1. маја већ блистали и на изложби у Краљеву. Госпођа Софија, као да је ткала краљицу Јелену Анжујску. Њену слику овековечила је на таписерији.

Ова Српкиња родом из Сјенице поноси се својим пореклом иако већ више од четрдесет година живи и ради у Паризу и, као професор примењених уметности, своје богато искуство и стручно знање преноси другима. Бави се педагошким и хуманитарним радом. Вредна уметница брињира на изложбама једнако својом елоквенцијом, као и оригиналним радовима, најлепших таписерије.

Сви гости из Србије и Француске полазе на пут према Краљеву. Стижу на време. Аутобуси су спремни, путници весели.

* * *

Телефон је зазвонио 1. маја 2012. у Крагујевцу. Тачно је пет часова изјутра. Књижевница је већ будна, седи и пије јутарњу кафу. Наручила је буђење од пријатељице Рушке, али се већ сама пробудила, рано устала и спремила се за пут. Подигла је слушалицу и питала:

— Хало! Ко је то? Ти си, Рушка? Будна сам већ. Хвала ти! Хвала!

— Хало! Ево зовем да те пробудим! Устај! Идеш на манифестацију „Дани јоргована" у славу српске краљице Јелене Анжујске. Ја о теби бринем. Лепо се проведи! Српске жене носе своје најлепше радове.

— Хвала, хвала, ја сам спремна. Једва чекам да кренемо. На овај свети пут, драга, полазимо испред „Рода центра" у шест часова, надам се да ћу стићи на време. Ти знаш да ја не пропуштам јединствене прилике. Волим дружење, а културне манифестације ме оплемењују.

— Ти си проучавала Немањиће. То је лепо... Баш лепо. Писала си роман о краљици...

— Не идем данас у сусрет Јелени празних руку. Носим рукопис и икону. Биће изненађени, а, надам се, и знатижељни. Да, да. Треба да им причам о краљици Јелени Анжујској, или да читам делове из књиге. Видећу како је најбоље. Шта кажеш? Важно ми је твоје стручно мишљење. Слободно реци.

— Пошто си писа ла роман о Јелени, боље је да причаш. Срећан ти пут! — поздрави је најбоља пријатељица пред сам полазак према Ибру.

* * *

У аутобусу је савршени ред и мир. Весели осмеси на женским лицима и шарена одећа на чланицама Удружења подсећају на креације краљице Јелене племенитог рода. Ту су руком рађени јоргованi лила боје која прелази у розе нијансу. Ови цветови радости нежним бојама истичу се сасвим дискретно, а опет изражајно и префињено на белој сатенској блузи госпође Љиљане Марић. Инжењер по струци, ова свима драга сликарка као мотив је узела Јеленине чаробне, омиљене цветове — јорговане. Поносна је на своју креацију која подсећа на претке из давног тринаестог века.

Сликаркино продуховљено лице и господствени манири, као и опште знање врсне интелектуалке, сами говоре о њој и њеном изгледу. Дама се љупко осмехује, тихо разговара и поносно објашњава пријатељици како је ове године набавила најбоље боје из Француске и да већ њима слика мотиве јоргована на чистој свили. Рече да је тамо купила и специјалне боје за сликање на стаклу. Љупко се насмеши присутнима. Пријатељица Мира је похвали следећим речима:

— Госпођо Љиљо, ја се дивим вашој креативној и складној гардероби. Увек сте прикладно и елегантно одевени. Ваша блуза и ешарпа су у сагласју са непрегледним брдима јоргована која управо гледамо кроз прозор. Лепота за очи. Расцветали су се ови бели, плави и лила јоргованi, а пупољци се модре у брдима дуж целог пута поред плаховитог Ибра.

— Хвала вам, драга Миро! Ви ме подржавате и храбрите. Задовољство је живети, радити и путовати с вама. Данас ћемо излагати и јорговане. Видите ли да заједно пролазимо поред реке кроз кањон Ибра! Управо је то оно што смо највише желеле. Ја сам изненађена и затечена, али задовољна. Удобна је вожња. Јоргованi ми стварају виртуалне слике краљице Јелене којој идемо у сусрет.

Илузије обожавам. Моја блуза и ешарпа су процветале. Док сам сликала по белој свили, желела сам да међу тим јоргованима угледам нашу краљицу Јелену родом из Француске.

— Да, да, идемо у походе светој краљици у Градац да јој се поклонимо и да на њеном гробу сузе пустимо. Очекујемо незаборавни тренутак. То је познато свима. Посматрамо брда белих и розе јоргована. Како је то могуће на тако неприступачним теренима? Неко их је садио за краља, а он их је наменио вереници. Све може вољом и упорношћу да се постигне. Ви ћете, драга, почети да садите јорговане, а не само да их на чистој свили сликате. Ми ћемо јој садити јорговане, а она је државом управљала, девојке школовала, сиротињу хранила. Ја се угледам на њу.

— Ко зна? Зашто да их не садим? Да их садим па сликам. Јоргвани су вечни. Краљица Јелена је бесмртна. Славу је сама заслужила, поштовала је Бога. Па она нам даје снагу и отвара пут ка срећи.

— Љиљо, сад више не знам шта да посматрам, ваше јорговане на грудима или ове живе у брдима. Река Ибар све нас посматра, креће се и милозвучне песме пева свим лепотама природе кроз коју вековима жубори и вечно слуша песме птица. Написаћу песму о Ибру и о Јелени — уверљиво изговори пријатељица.

— Имале смо среће — додаде Љиља Марић — јер смо на време обезбедиле места у аутобусу захваљујући презгодној госпођици Симониди, вођи пута. Ова способна дама, има јаку животну енергију, вољу и упорност да организује и мудро води српске жене путевима хуманости.

— Она је сликарка, дама од укуса, способна и толерантна, драга. Више није било места. Хвала јој што нас је примила и повела на овај свети пут куда су пролазили и ратовали наши славни краљеви, Немањини потомци.

— Наравно! Пролазили су прво они који су нам државу створили и проширили бранећи је оружјем и унапређујући је, па су је нама готову у наслеђе оставили. Јелена је била краљица заштитница сиротиње, монахиња, светица и добра супруга, а најбоља мајка својој деци.

— Познајете добро историју српске средњовековне државе, као и сликарство. Радо вас слушам и дивим вам се. Ово је за мене част и привилегија, васкрснуће заслужних предака, радост, Љиљо драга!

Унапред се радујем ономе што ћемо данас доживети и видети. Ви носите пуне торбе блуза са насликаним јоргованима. Вредно сте радили, мила моја дружбенице! Озбиљно сте се припремали за ову изложбу. Упорни сте, одговорни и веома умешни у раду. Од свих нас из женског удружења ви плените шармом, елоквенцијом и ведрином духа. Имате добру харизму.

— За ову јединствену прилику, драга Миро, насликала сам педесет букета разнобојних цветова јоргована на сатенским и свиленим блузама, као и на ешарпама различитих боја, нијанси и кројева. Сликала сам своје омиљене, нежне цветове да нам остану као вечни спомен на краљицу Јелену, нашу Французскињу.

— Ви сте, Љиљо, веома креативни. Стварате ликовна уметничка дела путем маште и помоћу вештих руку. Велико знање и велики труд утрошили сте у ова своја уникатна дела. Ви сте песник у души, сликарка на тканини. Имате допадљиву харизму, позитивну енергију духа. Много радите, волите и помажете људима, имате добру душу као наша краљица Јелена. Ово је истина. Ви брињирате, а делујете скромно. Имате врлине, с разлогом вас сви хвалимо, као да сте реинкарнација блажене Јелене Немањић

— Данима и ноћима сам креирала, мешала боје и сликала на свили. Уживала сам радећи. Сада сам преуморна, али сам испуњена задовољством. На изложбама сам увек весела и смирена док излажем своје радове. С љубављу их предајем на увид својим посетиоцима. Волим када ме питају о сликању, чак ми пишу и поруке. Нема више опширних писама као што је то било у моје време. Јелена Анжујска је писала на пергаменту, на растегнутој и истањеној јарећој кожи, па је успела да напише неколико вредних књига. Само ћу вас подсетити на то да је данас кореспонденција сасвим другачија, поезија модерна, психологија скоро савршена, а моји ручни радови су једноставни као они из доба Јелене Анжујске. И ви, госпођо Миро, данас приказујете своје рукотворине? Донели сте их? Пуне су и ваше торбе, зар не? Трудите се да задовољите укус савремене жене. Радите по наруџби; модели су шарени, интересантни јер се у раду ослањате и на народну традицију. Ценим оно што стварате. Види се да сте оригинални. Неки модели садрже мотиве из доба Немањића.

— Тако је, госпођо Љиљо. Као што већ знате, радим разне одевне предмете за жене, углавном уникатне. Уживам док облачим

даме. Данас су жене захтевне па им морам угађати и погађати њихов сензибилитет. Често морам бити психолог да погодим укус клијентеле. Није лако удовољити свима.

— Ми данас нахвалисмо једна другу. Ја стрепим од чланова жирија. Имамо за конкуренцију Симониду која слика јорговане, иконе и фреске.

— Зашто не почнете да везете миљее или гоблене, или радите поентлас? Све тражи стрпљење, знање и драгоцено време. Сад смо, Љиљо, у срцу заокупљене узвишеним ликом наше премиле Францускиње, одважне, мудре краљице Јелене Немањић. Видећемо њене фреске и иконе. Има их скоро у свим манастирима које су Немањићи градили. Толико је била вољена, радо сликана, веома побожна.

— Размишљала сам, Миро, о томе да будем иконописац, као Марцела, то су свете креације, продуховљене слике рађене са много прецизности, а са мало мање маште. Волим иконе светаца и поштујем оне који их раде. Манастири обилују православним фрескама. Кад угледамо Свету Јелену на зидовима, просветлићемо душе. То је оно право што ме уздиже према Богу. Ви месите торте и колаче по Јелениним рецептима. Читали сте „Житије" од архиепископа Данила...

— Ја бих сада да завршим разговор, да се мало одморимо. Стижемо у Краљево за пола сата. Чека нас напоран и веома узбудљив доживљај у манастирима. Право просветљење и усхићење доживећемо у Жичи код Краљева. Манастир је задужбина Стефана Првовенчаног, Немањиног сина. Ту испред зграде биће изведен уметнички програм.

— Потпуно сам сагласна с вама. Треба да сачувамо енергију. Прво да се одморимо, а после идемо даље. Издржаћемо — изусти госпођа Љиљана Марић па склопи очне капке. Заспала је уморна сликарка у седишту возила које ју је лагано љуљало.

* * *

На овом пријатном путовању аутобус се кретао уједначеном брзином док је сунчева ужарена лопта на истоку већ прешла одређену путању. Ибар је своје песме певао, лагано протицао испирајући беле облутке камења поред којих је вековима текао брзо и нечујно. Ова река је еонима земљу и траву испирала са каменова који су се, од удара, заоблили као кокошија јаја. Природна сила је свемогућа и обликује земаљске пределе стварајући тако разне чаролије међу којима су посебно познате пећине и јазбине, брда и долине. Та чиста, нетакнута природа лако се може уочити када се путује дуж Ибра. Благи зраци вечитог моћног сунца милују и греју природу да може да опстане. А људи раде, често трпе, боре се да укроте бучну реку, да улове рибу, да се у кањону одбране од звери, а често и од људи. Сви желе да живе и преживе недаће. А река Ибар је као живо биће, несташна. Некад промени и свој ток.

Госпођица Симонида говори на микрофону дајући упутства о излету, а возач аутобуса пита путнице како се осећају и да ли им прија вожња. Оне му се љубазно захваљују. Вођа пута их похваљује, али им брани да једу за време ове кратке вожње од Крагујевца до Краљева. Нуди им воду и сокове, уз претпоставку да су код куће доручковале. Подсећа их да њихово удружење носи свето име кнегиње Милице, супруге кнеза Лазара Хребељановића. Шапуће им да их њено име обавезује и тера на дубље размишљање о прошлости предака.

Чита им најлепше одломке из романа „Краљица Јелена Анжујска". Пита их за мишљење. Оне одговарају да више воле да слушају о љубави него о ратовима. Предлаже им да виде Јеленину уметничку слику, па да чују занимљив одломак о љубави краљице и краља. Смеши се и наставља да чита, а после им рече:

— Чуле сте да се у књизи јасно говори о томе како је Јелена

Анжујска од српског краља испрошена и са сватовима доведена у Србију. Ово је прави, истинити роман, драге моје. Цео живот једне значајне владарке. Ви хоћете љубавни а не витешки роман? Овде имате све о Немањићима, али и о светој краљици Јелени највише. Слободно изразите своје мишљење, дајте лични став у вези са овим одломцима из романа. Гледајте све портрете краљице Јелене.

Једна путница се тада огласи:

— Док сте читали, ја сам замишљајући готово видела живу светицу, краљицу Јелену. Њена виртуелна слика оживе ми у подсвести ту праву велику љубав, па видех њу поред краља Уроша. Приметила сам како краљ пружа своје снажне руке пуне јоргована према Јелени. Боже, Боже, у то време толика пажња и нежност према једној странкињи у Србији! Наша је, а пореклом Францускиња. Одлично се прилагодила чарима и грубостима пролазећи долином Ибра.

— Као у сну, ти си видела букете цвећа, а мени се учинило да се љубе и грле на дежевском двору, у близини града Раса — потврди Симонида уз додатни коментар о свом привиђењу. Свима се чинило да им се привиђа Јелена у дугој хаљини и ореолом око главе.

— Волели су се тридесет година и сложно живели — рече друга жена. — Вероватно су кочијом овуда пролазили ако је било колског пута. Шта је овде уопште постојало пре седам векова? Знам за кочије, дуге караване и разне коњске запреге. Замишљам их као заљубљени владарски пар у златној кочији. Шта кажете госпођице Симонидо?

— Питате се да ли краља и краљицу стварно видите или замишљате. Данас све посвећујемо њима — с благим осмехом додаде љупка млада сликарка па погледа кроз прозор, хитро устаде, те им руком показа једно велико старо дрво. Возач заустави аутобус баш код тих необичних старих стабала. Нико их тада није слушао, нити је знао зашто су стали. Очекивали су питање и да чују нешто ново. Да ли је прошло седам векова од 1314. године када је краљица Јелена пала у дубоки сан, али не и у заборав?

— Шта се догађа? — питали су. — Квар на путу? Да није васкрснула Света Јелена? Да ли ју је неко видео међу гранама јоргована? Можда неко спава и сања владарку. Симонида нас држи у неизвесности. Хоћемо истину! — шалиле су се.

Весела, висока, млада жена обрати се учесницама повишеним

тоном:

— Драге моје уметнице из Крагујевца: Гледајте ме и чујте! Истину вам говорим, верујте ми, није шала. Под овим високим напаћеним и оронулим стаблом некад су седели краљ и краљица. Мирисали су цвеће љубави и разговарали о рату Срба против Дубровчана. Шта ви мислите? Преко трња су долазили до среће, изродили децу, поштовали су Бога и свеце. Палили су свеће, садили и окопавали младо дрвеће и цвеће, баш ове љупке јорговане. Све је то оно што се гаји и срцем прави у брачној башти љубави. Онда је брак био светиња. Владар је бирао принцезу према угледу државе из које потиче, а у складу са својим интересима. Љубав се накнадно рађала. Није било као данас.

— Па ви сте песникиња, веома сте надарени; ово је поезија тренутка. Слободно пишите стихове. Сви песници често измишљају невероватне ствари, па се верује да су те песме добре. Тек када се удају, принцезе заволе своје принчеве и владаре и прихвате их кад их боље упознају. Тако је некад било.

— Не знамо колико је ово дрво старо — рекоше углас. — Бог све зна... Ми нагађамо. Бога у себи носимо, све му верујемо, али га не видесмо.

Она им одговори и изненади их својом шалом и спонтаном искреношћу:

— Видим да ми не верујете. Све логичне хипотезе су могуће, али ово дрво није старо ни сто година. Можда су седели баш овде и у златној кочији путовали, или су шетали поред реке пре пуних седам стотина година. То данас није важно. Јелена је и сада међу нама. Она је одавно код Срба оживела, среће се на сеоским путељцима, записана је у књигама, насликана на зидним фрескама и опевана у песмама. Пишите о њој. Пишите све о њој, сликајте Јелену, концем везите њен лик на платну. Све је добро што представља спомен на ову велику краљицу — гласно изговори млада Симонида — а где су вам њене слике?

Књижевница устаде па им показа једну оригиналну икону краљице Јелене коју је управо урадила Марцела Марковић, крагујевачки иконописац, за најављену књигу о Јелени из које су чули одломке. Она им занимљиво исприча неке мање познате, али важне детаље из романа који се налази у припреми у издавачкој кући „Беокњига" из Београда. Рече да ће се ускоро појавити на

сајмовима књига, у књижарама, на интернету и то баш са овом иконом на предњој страни корице. Путнице се разведрише, широм отворише очи, па тихо запеваше стару песму о Јелени и краљу Урошу.

* * *

Долазак у Краљево означио је сусрет са главним организаторима ове велике и значајне културне манифестације, господином Миланом Глишовићем и господином Миланом Јовичићем, који, као симбол среће, налепише једну Јеленину слику на предње стакло аутобуса. Сусрет је пријатан јер је у возило ушао познати новинар Милан Глишовић и опширно говорио о животу и раду најбоље српске краљице, Јелене Анжујске и о њеном срећном браку и животу са краљем Урошем I. Стигли су у манастир Жичу код Краљева. То је позната света кућа славних Немањића. Овде су се одмарали, а затим је одржан кратак пригодан програм испред Божијег храма, после чега сви присутни полако уђоше у ову кућу која се, као симбол вере, усправно уздиже у висине према плавом небу. Жича представља монументалну грађевину Немањића која је била и остала српска светиња, непревазиђено Божије благо за вечност; кућа љубави у којој се искрено моле прави верници, а српски краљеви су се ту вековима свечано крунисали.

Девојке у везеним народним ношњама певале су и рецитовале, поносне на одећу која је специјално рађена по узору на краљицу Јелену Анжујску, кнегињу Милицу Хребељановић и деспотицу Јефимију Мрњавчевић, као и на многе узорне и знамените жене из српске историје. Овде су се сусрели сви учесници и заједно кренули даље путевима Уроша I, краљице Јелене и њихових потомака. Циљ им је прослава, дружење и такмичење и то већ двадесету годину заредом.

Аутобус је наставио пут према манастиру Градац, задужбини краљице Јелене. Та дестинација их је посебно интересовала јер манастир лежи у Брвеничкој клисури, на реци Брвеници. Црква и манастир су стари, али и данас изузетни. Ту им је млада монахиња јасно и занимљиво говорила о прошлости. Веома сигурно и исцрпно

је приповедала, па су се и присутни трудили да упамте њене речи. После су прегледали распоред просторија. Успели су да се поклоне Светој Јелени, стојећи побожно испред кивота и љубећи њен крст, а затим су клекнули лево од ње где лежи њена једина кћерка Брнча. Од монахиња су сазнали да у ковчегу нема Јелениних моштију. И данас се сви питају где се налазе. Ко отвара саркофаге? Где је нестала Света Јелена Анжујска, најумнија и најдража српска владарка?

Сликарка госпођа Марић и књижевница сретоше се у Богородичиној цркви и разменише утиске о манастиру и цркви, о овој прелепој светој кући која је често обнављана, али је задржала контуре некадашње зграде. Узвисила се и пркосила одолевајући разним доградњама и мањим променама. Млада монахиња им је толико садржајно и лепо износила чињенице и са заносом причала, те им се зачас учини како је нестала временска дистанца од седам векова између њих и краљице Јелене Анжујске. Пошто су сви посматрали фреске на зидовима и иконе, лако су упамтили њен драги л ик и задржали га у сећању. Присетише се свих легенди о овој знаменитој владарки, која се добро сналазила у вртлозима бурне српске историје.

* * *

У двадесет првом веку туристи из Србије крећу се даље према приморју да упознају пределе и градове у којима је боравила и владала краљица Јелена Анжујска. У саставу Рашко-приморске државе владарка је успешно и сигурно управљала из своје резиденције у Бару. Ту је имала увид у државну управу Бара, Котора, Будве и Улциња, контролисала је државни апарат, као и црквено особље у православним и католичким црквама. Њен ауторитет, а још више мудрост, знање и велики рад, још за живота, створише од ње идола о коме ће савременици са похвалама писати. Данас постоје бројни докази у приморским градовима који потврђују величину дела Јелене Анжујске. Легенде се испредају, покрећу машту па се преносе с колена на колено. Али, истина је света, а машта нам улепшава свет, покреће живот.

Туристи на приморју и данас држе у рукама најзначајнију, истиниту и упечатљиву књигу „Животи краљева и архиепископа српских", из тринаестог века, о владарима Немањићима коју је написао архиепископ Данило II. Назив је познат свима који проучавају Немањиће. Они као да проверавају чињенице које опширно говоре о Јелени и краљевима, о њеном супругу и синовима. Књига је усклађена са данашњим српским језиком и зато је читљива, бл иска, а веома садржајна и стилски јасна, па нам се наши далеки преци чине ближим као да са нама живе. Из ове драгоцене Данилове књиге људи радо читају и лако анализирају податке, те касније проверавају догађаје читајући и књиге страних писаца и констатују да је ово штиво велика историјска ризница без које не бисмо могли лако разумети животе наших владара. Она заузима почасно место у историји књижевности. Архиепископ Данило је писац, савременик Немањића, којем се и данас верује, од кога се доста сазнаје о вековима који су остали за нама. Ова књига је

занимљива и узбудљива, посебно драгоцена.

Људи се истински и с разлогом диве краљици Јелени, монахињи и светици немерљивих заслуга. Њена вредноћа, скромност и мирноћа духа употпуњаване су хуманитарним радом, док су њена пословна домишљатост и одлучност биле готово бајковите и за сваку похвалу. Јер бајке и јесу створене за краљице, царице и богиње које су својим добрим делима небо и земљу узвисиле. Јелена је много радила и зрачила светлошћу.

И чувена Долина јоргована на Ибру има много стварних и видљивих доказа. Цвеће љубави расте и лепрша на брдима дуж тока реке, уз пут којим су пролазили краљ Урош и краљица Јелена. Цвеће је седам векова расло, размножавало се и новим садницама обнављало до данашњих дана. То је цвеће љубави и среће.

Путници из Србије и туристи из иностранства диве се чињеници да је постојала тако добра српска краљица, родом из Француске, којој је српски краљ указао посебну част те ју је дочекао са непрегледним садницама разнобојних јоргована указујући јој, на тај начин, своју вечну и доживотну љубав. Слога их је одржала, рад обогатио, а разум ка небу винуо.

Али та њихова романтична љубав ширила се минулим вековима с опојним мирисом јоргована у равној долини, међу брдима, највише због великих заслуга три способна српска краља и једне краљице. Јелена је знала и умела да влада, да све драге чврсто држи на окупу у породичном гнезду и да са краљевима равноправно дели све тешке проблеме и многе радости моћне српске државе из друге половине тринаестог века. Живела је садржајно и дуго. Рано је схватила улогу и дужности владарке зато никада није узмицала пред недаћама, већ је увек успевала да их савлада. Поштовање и љубав ближњих рано је задобила, призивајући срећу и посвећујући се потомству.

Краљица је била главни стуб породице, звезда водиља својих краљева, знајући увек шта хоће, како и шта треба да се ради. Тако су сви заједно уткали своје животе у Србију и одбрамбеним ратовима успели да је очувају, прошире и својим радом уздигну на пиједестал моћи, славе и величине верних заштитника православља и достојних чувара части Стефана Првовенчаног, оца породице. Јелени је Бог дао снагу да се потпуно уздигне на престолу Србије. Остала је да вечно живи у колективној свести српског народа.

Мудри Краљевчани добили су идеју да оснују Друштво српско-француског пријатељства, са седиштем у Краљеву и Паризу. Они то годинама свесно раде у част и славу блажене Јелене Анжујске. Вредни новинар из Краљева, ентузијаста и заслужни грађанин, господин Милан Глишовић, био је идејни вођа и творац културног пројекта и оснивач ове значајне манифестације „Дани Јоргована" која се прославља већ двадесети пут. Сваки пут је све боље припремљена и све је већа воља организатора да позивају нова друштва ради бољег и успешнијег програма као знак сећања на ову светицу.

Окупљајући вредна друштва из Србије и госте из Србије и Француске, ово дружење је прерасло у садржајно богату смотру културно-уметничких друштава, друштава за очување вредности народне радиности, као и других вредних умотворина. Тако се чува и гради култура српског народа и подиже на виши ниво. Раде они све онако како су их учили наши преци.

Гости годинама својим присуством увеличавају прославу и дају упечатљив допринос својим радовима из културе и својим идејама помажу и славе овај велики празник јоргована у част Свете Јелене Анжујске.

У организацији прославе, са новинарем Глишовићем је, раме уз раме, и Милан Јовичић, такође познат и угледан грађанин Краљева, неуморни радник, вредан интелектуалац и прегалац. На њој су масовно присутни познати прегаоци, сликари, писци, песници, чланови фолклорних ансамбала и певачких група који на најбољи начин чувају душе предака.

Сваке године на изложбама доминирају Српкиње са својим везеним мотивима, успешним сликарским радовима и добрим иконама светаца. Ове године жене су пристигле са најбољим радовима. Поносне су, чекају да све рукотворине изложе.

Манифестација тек треба да почне. Река људи је стигла на широко поље. Дана 1. маја 2012. године, широка пољана испред чувене тврђаве Маглич окићена је цвећем и испуњена веселим учесницима из свих градова Србије. Овде ће се излагати достигнућа у свим дисциплинама и надметати у певању, игрању, рецитовању и читању одломака из прозних и поетских радова о краљици Јелени. Краљица је најзад васкрснула. Уметници су је оживели. Гости из Француске су увек посебно добродошли и поштовани од стране

домаћина, као краљичина родбина.

Српкиња Софија ди Гарофани из Париза је главни гост свечаности, учесник и члан трочланог жирија који додељује специјалне повеље заслужним ствараоцима. Веома призната ликовна уметница, стручно одређује радове који ће бити награђени, зато је ове године она председник жирија. Труди се да буде објективна у одлукама. Разговара једнако са писцима, сликарима, као и са женама које су месиле хлебове, слатке и слане колаче.

* * *

Као посебно велико, важно и специјално признање за вековно неговање традиције старих српских јела припреманих на двору краљице Јелене у Брњацима и у манастиру Градац, установљена је специјална плакета „Трпеза краљице Јелене" која ће први пут бити додељена ове 2012. године.

Народ је под Магличем гледао и слушао фолклорни ансамбл, рецитације и песме док је комисија пажљиво прегледала изложену храну као и друге радове. Милина је било видети ово национално благо испод Маглича, рађено руком уметника и зато смо поносни на културну баштину српског народа, како на ону из тринаестог, тако и на ову из двадесет првог века. Српски обичаји и вековна традиција нас уздижу. Поносни смо. Чланови комисије имају пуне руке посла, сарађују са члановима жирија и учесницима програма.

Микрофон се огласио. Сви награђени су прилазили, узимали заслужене специјалне повеље и захваљивали се. Весеље је било несвакидашње и дуго ће се памтити. Идуће године ће се поновити, можда у већем броју награђених учесника.

Сунце је грејало широку долину испод Маглича у којој су Срби прославом Немањића доказали да вечно поштују своје старе претке и народне обичаје. Посебно цене и величају Јелену, француску принцезу, странкињу, супругу краља Уроша Немањића, која је све српско срцем прихватила и постала и остала српска мајка све до данашњих дана, увек вољена и обожавана. Данас јој се поново клањамо покушавајући да јој се одужимо овом јубиларном прославом њеног лика и дела. Убеђени смо да ће млади нараштаји у будућности следити свети Јеленин пут. Србија мора да се пробуди. Не сме дозволити пад већ васкрснуће.

Кула Маглич са зупчастом тврђавом на готово вертикалном у небо уздигнутом брду, надвисила се над пољаном, слала је Србима

поруке да ће их опет сигурно бранити, ако устреба, и штитити од свих непријатеља. Позива их да дођу, али пут је неприступачан и опасан. Време брзо протиче, руши све пред собом, па и бедеме.

Данас је стари Маглич стајао мргодан, високо узвишен, недодирљив као лав, неприступачан због превелике узбрдице и урушеног старог пута. Овај стари, ограђени бедем у својој тврђави, као у лављим канџама, чува многе тајне минулих ратова, догађаја и тешких преговора са разним нападачима у старој средњовековној држави. Људи који данас прослављају у широкој магличкој долини не усуђују се да крену јер је забрањено пењање на опасан и неприступачан терен, чији су прилази већ временским непогодама толико разрушени да је кретање по њему опасно по живот. А било би најбоље да полете као гаврани који на Магличу све могу, али се крију у његовој утроби. Док ветар хучи, гаврани хватају птице и муче их.

Весела лица људи гледају у моћно брдо Маглич. Изгледа као да се утиснуо у плави хоризонт. Прослава је узела маха. Песме одјекују, групе младих у народним ношњама играју кола, организатори држе пригодне говоре, најављују програм. Колоне учесника још пристижу из разних крајева. Рецитатори говоре поезију, прозни писци читају одломке из својих књига. Сви се труде да оставе леп утисак зато њихови гласови јече целом долином, па се кроз магличку тврђаву враћају, као ехо, ударајући у цветне ливаде и ново, младо дрвеће разиграно поветарцем. Цвеће се шарени, мирише и лелуја, док птице у свом оркестру изводе разне мелодије.

Српски уметници и гости из Француске слушају музику, уживају и добро се госте. Док све то хуком одјекује, на целом простору изложени су ручни радови које су вредне женске руке везле, плеле и сликале. Нарочиту пажњу привлачили су разноврсни хлебови и разни слатки и слани специјалитети које су припремиле и месиле одабране домаћице. Народна радиност показа да су Срби вредан народ, а Српкиње уметнице посебног сензибилитета и вештине. Чује се громка песма у част Јелене Анжујске. Девојке певају покушавајући да је пробуде.

Људи су шетали окићени јоргованима у част и славу краљице Јелене коју су, како срцем тако и својим делима, дозивали, замишљајући је и клањајући јој се у мислима. Са горње стране, испод ниског и средњег растиња, изложена су велика и мала платна

сликара на којима су уљаним бојама насликани букети јоргована. Поједини уметници су седели ту, на пољани, и сликали још нека вредна уља на платну. Посебно су се истицала она са великим цветним композицијама на зеленој ливади, привлачећи посетиоце, који су куповали тек урађене слике.

Програм је дуго трајао. Од бучне музике и предивних гласова учесника брдо је одјекивало, плашећи гавране, који су летели према другој страни и прелетали, што даље од тврђаве, а затим су се више пута враћали и надлетали долину. Њихова чврста пера дизала су се у висине изнад магличке шуме, те падала на простор окићен најлепшим пролећним јоргованима. Било је величанствено и забавно боравити ту испод тврђаве. Сунце се високо уздигло.

* * *

Један познати сликар из Крагујевца, преморен али и усхићен, неиспаван, угрејан врелим сунчевим зрацима, легао је у хлад да се одмори. Очи су му се од умора и пролећног сунца саме склапале. Није више могао да остане будан и чврсто је заспао. Сањао је да, као гавран, лети изнад Маглича. Његов сан је упечатљив и јасан. Сневао је оно што је заиста и желео — да добије велика крила и да може да лети као гавран. Када је, сањајући, ушао у тврђаву, јасно је видео најлепши призор који га је испунио љубављу. Велики правоугаони сто стајао је насред једне одаје магличке тврђаве са везеним позлаћеним столњаком. Око ивице стола било је много старих књига поређаних једна на другу, а поред књига стајала је златна посуда са мастилом, као и сребрна посуда пуна гавранових пера. Гледао је и лево и десно, а затим је прешао у други део тврђаве. Ту угледа краљицу Јелену у дугој тамној мантији. Седела је преко пута архиепископа Данила II, који је нешто писао у једној старој књизи. Краљица је прва прекинула ћутање и запитала духовника, свог великог пријатеља:

— Свети оче Данило, опет пишете о српским краљевима и архиепископима? Љутим се што сте мене много хвалили у вашој првој књизи. Зар има нешто боље од рада? Хвале ничему не служе. Рад оплемењује људе. Градитељи зидају цркве и манастире, дворце и мале куће за народ. Мрави и пчеле непрестано раде, а нико их не хвали. Ви хвалите мене и моје краљеве иако знате да смо само испуњавали своје обавезе.

— Немате разлога да будете незадовољни, писао сам праву истину о вама, предобра краљице. Ви ћете вечно живети захваљујући својим добрим делима. Желео бих још нешто о вама да запишем и зато сада тражим вашу дозволу. Послушајте. Хоћете ли да вам прочитам шта сад о вама записујем? Скромност вас краси.

Прихватите моје похвале. Молим вас да потврдите и да будете реални према тексту који сам годинама писао.

— Раније сте писали да сам према свим људима била дарежљива, да сам увек према свима једнако поступала, да никога нисам запостављала. Слажем се с тим јер сматрам да треба свима помагати и бити правичан и милостив. Свима треба обезбедити удобан живот у ово тешко време немаштине. То сам радила. Дужност владара је да брине о свим поданицима у држави. То је закон. Не знам шта данас бележите на пергаменту. Веома сте надарени.

— И ово што сам сада записао о вама је истинито. Сигурно ћете се сложити. Послушајте: „Ова блажена Јелена не само да је бринула за душу своју, већ је и помагала сиротим девојкама и ништима, свима којима је помоћ била потребна, па су се сви око ње дивили таквој врлини и њеном богољубљу. У целој области је сабирала кћери сиротих родитеља, хранећи их у свом дому, обучавајући их сваком добром реду и ручном раду који приличи женском полу. А када су одрасле, удаваше их за мужеве да иду у своје куће, обдарујући их сваким богатствима и на место њих узимала је друге девојке као и прве" — Данило заврши гласно читање.

Сликар, звани Пинки, је препознао овај одломак из књиге „Владари и архиепископи српски". Ћутао је и Јелену гледао.

Архиепископ заћута, а краљица се сложи. Гост одахну и тада се мало помери, усправан и занесен својим славним прецима.

Уметник је сањао како краљица разговара са пријатељем. Она му је све потврђивала. Данило се изненади, а лице му је било озарено срећом и задовољством. Пинки је чуо када му је одговорила:

— Потпуно се слажем с вама, свети оче, задовољна сам кад чујем да сте данас овде записали о мојој просветитељској улози и хуманитарном раду. Хвала вам. Сад, ево, дописујете вашу књигу. Вас треба наградити. Пишете о владарима. То је добро. Важно је да будете реални, објективни, па и занимљиви при описивању људи и догађаја.

Сликар слободно уђе у просторију, дубоко им се поклони и пољуби руке, затим поклони своје највеће и најлепше уљано платно са мноштвом белих, плавих и розе јоргована. Данило га узе и предаде краљици. Уметник се осмехну и рече Јелени Анжујској:

— Поштована велика краљице, узмите на дар ову моју

уметничку слику. Данас, у двадесет првом веку, цела Србија је окићена јоргованима вама у част. Погледајте цветну долину. Велико је народно славље. Дошли су поданици из целе ваше државе. Ми смо ваши потомци, ви сте наши уважени преци. Дошли су учесници из Француске.

— Хвала, господине уметниче, срећна сам што сте насликали моје цвеће љубави које ми је супруг, краљ Урош, на дан венчања први уручио. Стварате велике и лепе композиције. Ово платно је одлично. Радо га примам, чуваћу га. Видите да смо Данило и ја данас овде дошли. Са Маглича видимо људе у пољу јоргована.

Усхићен, сликар једва проговори, задовољно прихватајући разговор са прецима у сну. Обрати се српској светици осећајући неки немир у души. Тихо изусти:

— Жао ми је, мила краљице, јер вас двоје светаца данас нећу сам моћи спустити у долину. Како ћу са тврђаве с овим гаврановим крилима полетети? Морам потражити помоћ. Имамо неке крилате челичне летелице. Ипак је ово двадесет први век. Српски народ вас чека и пева пуних седам векова. Најзад сте нам се вратили. Захвалан сам Богу, он је свемогућ. Заједно ћемо кренути.

Сликар поче да виче с врха бедема, потпуно успаван, убеђен да је заиста срео ове познате свете личности из тринаестог века. Узбуђено је викао. Узалуд. Није се померао. Нешто га је притискало. Мрмљао је у сну:

— Пошаљите ми, молим вас, авион да сиђем са тврђаве. Ја сам ваш сликар Пинки. Ја сам на Магличу. Овде је наша краљица и духовник Данило.

Кад их угледа, чуо је њихове одговоре. Веровао је да је стварност. Чуо је речи:

— Господине уметниче, доведите нам хитно нашу краљицу и духовника. Послаћемо вам брзи хеликоптер. Само их доведите на прославу. Стижемо брзо! Будите спремни! Полетећемо са тврђаве. Будите стрпљиви. Ускоро летимо, тамо и назад.

— Захваљујем! — одговори им успавани сликар не померајући се. Сунце га је омамило и превише угрејало, па је био на деветом небу, сав окупан у зноју. Спавао је и клањао се свецима.

* * *

Од јаког узбуђења што ће полетети, нагло се пробуди. Овај сан га је зачудио, али га је доста и окрепио. Убрзо је чуо како га са позорнице дозивају да би му доделили заслужно признање. Устао је и спретно се попео на трибину. Пошто је примио повељу, веома изненађен, признао је окупљенима да је малочас спавао и уснио чудан сан, те гласно, с осмехом, рече:

— Хвала вам на овом важном признању. Данас сам сањао свету краљицу и архиепископа Данила на Магличу. Отац Данило је писао своју чувену књигу гаврановим пером, а ја сам добио гавранова крила, помоћу којих сам летео до Маглича и назад. Сад сам разочаран јер су краљица Јелена и архиепископ Данило брзо нестали, заједно са гавранима, са тврђаве, некуд су полетели носећи моју најлепшу слику јоргована, коју сам им у сну поклонио. Сан је чудо! Варка! Веровао сам да сам заиста видео краљицу Јелену. Сан је права илузија, слутња нечег недостижног, лепог или ружног. Ову повељу истински поносно примам са захвалношћу и посебном радошћу. Ово није варљиви сан, већ стварност, то је животно остварење мојих снова. Хвала свима! Можда нас свеци однекуд посматрају. Све што је онострано, мени је страно. Ко зна шта се догађа на ономе свету?! Нико, браћо моја!

Сликар се поклони и сиђе низ стрме степенице у долину.

Људи су се плашили, али и смејали, схватајући ову чудну причу као опомену. Када је стигао у цветну долину, чекали су га пријатељи сликари, књижевници, новинари и песници. Честитали су му на признању и питали су га да ли је и њих видео у том чудном сну на Магличу. Шалили су се:

— Сањаш мртве? Много сликаш! Немиран си! — говорили су му да снови предсказују будућност. Он им одговори:

— Пустите то. Сан је неиспитано подручје. Човекова стварност

и креативност је, у ствари, моћ мождaних вијуга да мање или више користе бесконачну интелигенцију која је творевина свих људских умова заједно, нека врста ризнице знања великих проверених научних достигнућа паметних људи и ретких генија. Ја сам скроман човек, али се радујем овој повељи. Хвала!

— Па ви сте, господине, не само сликар, већ и филозоф и мудрац — рече му у шали госпођа Љиљана Марић. — Ви не тумачите снове! Чудни су. Ви сте мудар човек. Само сликате, у снове не верујете. Како да их разумемо? Како их ви тумачите?

— Тумачим их као наше узалудно ноћно лутање по васиони одговори он. — Како вам се свиђају моје слике? Уложио сам целог себе у њих... Јоргованн ће из рамова слати поруке Србима да не забораве своју прошлост.

— Фасцинирана сам! — продужи госпођа Марић. — Овде видим педесетак ваших слика са Јелениним јоргованима. На свим вашим сликама поред јоргована увек јасно у машти видим нашу краљицу Јелену. Решила сам да што пре урадим једну њену икону. Морам још да се одужим нашој светици. Људи јој посвећују песме, израђују прелепе таписерије, сликају је, а наша књижевница из Крагујевца написала је роман о њој. Јелена је била најбоља владарка — светица. Супруга краља Уроша I Немањића.

Сликар Пинки се осмехну књижевници и честита јој на књизи.

— Једва чекам да прочитам ваш нови роман о Јелени Анжујској — рече уметник. — И ви сте данас награђени повељом за поменуту књигу. Честитам вам! — руковаше се задовољни.

— Сви ћемо уживати у новом роману — потврди госпођа Марић — који свакако представља живи спомен на вечност Јелениног лика и дела. Њени земни остаци, нажалост, више се не налазе у манастиру Градац. Чули сте речи младе монахиње која нам је испричала да је неко склонио Јеленине мошти. Можда су однесене у приморје, у неки фрањевачки самостан. Али, упркос свему томе, њен саркофаг у манастиру Градац зрачи као круна храбрих Немањића. Краљица Јелена Анжујска, као сунце, сија и вечно живи на небеском своду Србије. Она је добрим делима, узорним просветитељским радом и урођеном скромношћу, обезбедила себи славу и вечност. Наша дужност је да васпитавамо младе нараштаје учећи их о делима Немањића. Не само принцезе, већ све Српкиње треба да се угледају на визионарку и хуманитарку, одважну Јелену

Анжујску, Французкињу, српску

краљицу, која је успешно владала Србијом пре седам векова, све до своје смрти 1314, године.

— Света Јелена је међу нама! Ми смо је оживели! — повикаше сви у глас и видеше је у машти међу јоргованима! А после тога моћном сугестијом и бујном имагинацијом они створише виртуелни лик Јелене Анжујске како лебди у сусрет њима.

„Животи краљева и архиепископа српских" од архиепископа Данила II

„... Пребивајући ова блажена Јелена у царском двору своме, у месту званом Брњацима, поче боловати јаче, и разуме да дође дан смрти њезине. И били су у то време са мном најчаснији монаси и јереји стараца изабраних, велможе њезине, и призвавши их, ослабила у лицу и са уморним очима, и отворивши уста своја, рече им:

„Браћо и оци и чеда моја љубима, знајте да се мој живот већ свршава, и ево, прискрбна је душа моја до смрти, и извесно знам да нећу умаћи смрти у овој болести".

И када чуше оваке речи блажене, настаде међу њима скрб и ридање и вапај велики. И горко плачући, говораху:

„О, добра госпођо, зашто тако жалостиш наше душе? Јер када чусмо такве твоје речи, у недоумици сви се колебамо жалошћу која није у своје време."

И ова блажена утеши их најчасније слатким речима уста својих, и у тај час не каснивши ни мало, поче слати веснике у целу земљу државе своје, у писму рекавши: „Дођите, о љубимци, и видите престављење моје, јер идем на пут, којим никада не ходих." И сви који чуше такве речи ове, рећи ћу вазљубљени, слично је било ономе као у оно време, када је било престављење Богоматере, апостоли облацима по ваздуху узимани иђаху на њезин погреб; такође је било и приликом престављења ове блажене, мени грешноме чини се, да се толико брзо чуло у целој земљи ове христољубиве, као да је Дух свети свуда јавио да брзо иду на престављење ове блажене.

Тако сам ваистину видео где одасвуд иду славни, тако исто и ништи и страни, хроми и слепи, којима беше хранитељка ова госпођа моја. И пошто се сабрао цео сабор српске земље ка њој у

славни двор њезин Брњаци, а ја смерни Данило био сам у то време епископ цркве светога апостола Христова Стефана у месту званом Бањска, и када сам чуо за преставлјење ове блажене, брзо пожуривши се, и нађох се ту са осталим епископима и игуманима, и целим сабором отачаства њезина.

И када је ова блажена Јелена чула за наш долазак, још и не видевши нас, подигнувши се од одра свога, на коме лежаше и подигавши руке своје ка висини небеској, рече:

„Благодарим Те, Владико Господе Боже мој, Исусе Христе, милостиви човекољупче, што си мене грешну рабу Твоју удостојио, да у данашњи дан, последњи мога живота, угледам очима мојима долазак ове господе моје, а слугу Твојих, да се, чувши њихове речи и божаствена пјенија, обрадујем због имена Твога.

И после овога рече: „Све што знате од обичнога пјенија, почевши запојте Господу". И пошто смо сви стојали око одра блажене, погледавши на њу, и беше видети лице њезино као лице анђела Божјега, или као зраку сунчану која сија многосветлим лепотама. И када смо разумели да хоће да се престави, жалошћу обузети, плачући повикасмо: „О госпођо наша, видимо те где се веома спремаш за одлазак." И пошто смо почели надгробна пјенија и све што треба за преставлјење ове блажене, и ту је био са нама богољубиви муж свеосвећени епископ рашки Павле, и после овога мало закаснивши прими причешће светих тајана. И помоли се ка Господу за сву државу свога отачаства, са сузама говорећи:

„Благодарим Ти, слатки мој Исусе, за сва Твоја добра, што ме грешну ниси презрео од првога дана живота мога, све до сада. Но молим Те, Господе, погледај милосрдним Ти очима од престола славе Твоје на државу отачаства мога, даровану ми Тобом. Утврди је свемоћном деоницом Твојом. Даруј народу Твоме да се боји Твога светога имена. А слуге Твоје и синове моје, утврди у Твојој љубави да Ти чистим срцем узашиљу дужну хвалу. И за цео свет молим Те, Господе, даруј му да има тихи и безметежни живот, и оне који буду празновали дан мога преставлјења, сачувај силом Твојом.

И целоме сабору, онима који су стајали пред лицем блажене, свима мир даде, говорећи:

„Мир вам, у Господу оци и браћо, свештенички зборе; мир вам најчаснији монаси; мир вам, јереји и цели клере црквени; мир и вама, чеда моја љубима; мир и вама ништи и убоги и маломоћни, јер

ви молисте Бога за мене грешну."

И свима, од малих до великих, савршени благослов даровавши, и свакога од њих појединце утврдивши слатким речима поука својих, и после овога знаменавши се руком својом крстообразно, рече: „Господе, у Твоје руке предајем дух мој". И тако са славом благодарећи Бога предаде дух свој, пошто је био велики вапај и ридање по целој области државе ове блажене.

И тако свеосвећени епископа скупивши тело блажене Јелене, и појући песме надгробне, узевши њезино тело, иђаху кротким ходом ка њезину гробу А у то време њезина преставлења би узмућење ваздуха и љута зима не мала, и тако полако идући са телом блажене и мало места прешавши, почиваху, појући многохвалне песме божаствене. И тако носећи тело блажене са славом, дођосмо у славни манастир њезин Градац. И ту извршивши све обично са најчаснијим старцима тога места што се тиче погреба блажене, и не хтедосмо погрепсти њезина тела, очекујући долазак возљубљенога сина њезина, благочастивога и превисокога краља Стефана Уроша.

И мало почекавши, прво дође преосвећени архиепископ Сава. После овога и благочастиви краљ, син блажене са властелом својом. И ту учини велики плач и ридање, трзајући власи главе своје и бацивши се над телом богољубиве своје матере, бијући се у лице своје и плачући говораше:

„О мати моја и госпођо, како ћу ја недостојни заборавити жељу срца твога и болове трудова твојих, што си поднела за мене? Христос удахну дух у мене, а ти ме васпита, упућујући ме разумним речима твојих поука, као из неисцрпнога извора медоточних уста твојих. Но, о добра моја хранитељко, и крепка и необорима тврђаво отачаству своме, ево пуни се срце моје ридањем и плачем многим, у недоумици сам какво ће пјеније изрећи уста моја у твоју похвалу, блажена. Но од недостатка ума мога кличем ти хвалећи твоја величија, и говорим:

„Блажена си мати моја госпођо, хранитељко младости моје и заступнице живота мога,

блажена си, јер ради великога ти подвига и богоугодних дела учини се обитељ Светој Тројици,

блажена си јер крсним знаком ограђујући се, растргла си мреже ђаволске;

блажена си, мати моја и госпођо, јер си семе доброга плода Христа посејала у твоје душевне бразде;

блажена си, јер си извором суза твојих омила душевне и телесне нечистоте;

блажена си, јер си због милостиња ништима и странима учинила Бога себи милостивим;

блажена си као хранитељка сиротима и утеха жалоснима, избављење вређанима;

блажена си, јер Богу угодним ти молитвама помажеш нама у ратовима;

блажена си, јер се чеда отачаства твога тобом хвале, радујући се;

блажена си, јер се написа твоје име у књиге живота;

блажена си, јер се прибројa у зборове многострадалних мученица;

блажена си госпођо и мати моја, непресушни изворе воде живе, напајајући садове младоснога узраста чеда отачаства твога;

блажена си, јер се твојим молитвама утврђују државе благоверних краљева српске земље; блажена је и земља, која се испунила машћу тела твога;

блажен је и тај свети храм, који је примио блажено твоје тело;

блажена си, и опет кажем: блажена, јер ја грешни твојим молитвама чекам да примим проштење грехова мојих у страшни дан."

И ово је похвални говор возљубљеног сина њезина, краља Стефана Уроша.

После овога пошто је све спремање извршено, сам благочастиви тај краљ, узевши рукама својима тело блажене матере своје Јелене, и са преосвећеним архиепископом Савом и са сабором свеосвећених епископа и игумана, и ношаху са псалмима и божанственим песмама. И тако положише је у спремљени њезин гроб. Благочастиви краљ раздаде многе милостиње ништима, странима који се ту нађоше на престављењу блажене. И са целим сабором отачаства свога повеселивши се духовно и телесно, и опет се врати свом престолу. А други остали разиђоше се сваки својој кући,

славећи Свету Тројицу, Оца и Сина и светога Духа, и хвалећи успомену блажене Христове рабе.

* *

„... После овога када је прошло три године после престављења ове блажене Бог јавља своју брзу благодат, коју сам завешта изабранима својима. Неким привиђењем у сну, јави се једноме од изабраних монаха, говорећи: „Пошто од сада немам вољу да живим у земном блату, заповеда Бог да се моје тело узме из недара земље и да лежим пред лицем вашега богољубља". Чувши ову вест од старца, игуман и сва братија која су у дому пресвете Богородице, и као пренувши се од сна и обузети страхом великога ужаса, у тај час послаше веснике ка свеосвећеном епископу рашком Павлу, све по реду јавивши му писмено о јављању блажене, говорећи му:

„Господине наш и оче, брзо пожуривши се дођи к нама, да видевши толику благодат Божију која се збива са госпођом нашом, и ми грешни обрадујемо се душом и срцем, приносећи хвалу препрослављеноме.

А када је свеосвећени епископ Павле чуо ову вест, испуни се неисказаном радошћу, и у тај час уставши пође ка гробу блажене. За време свога живота блажена Јелена га имађаше место телесног оца, скоро казати као господина и учитеља, и њему за живота беше завештала о таквом знамењу њезина тела. И када је он дошао у манастир пресвете и ту учини свеноћна пјенија и велика славословља, и ујутро опет такође све по реду, и после овога учинивши молитву над гробом блажене, пошто је био сабран цео сабор њезина отачаства, и тако отворивши раку, где беше погребено њезино тело у земљи, и нађоше га где лежи као у роси, цело непропадљиво Божјом заповешћу ничим повређено. И као једним устима завапише хвалу Сведржитељу Богу. И тако извадивши њезино тело са псалмима и песмама, појући надгробне песме, заповедише да се начини изабран ковчег, и обавивши тело блажене са добромирисним мирисима, и у њега положише је, где лежи и до данашњег дана изван олтарских двери, пред иконом Владике свију

Христа, који је прославио успомену њезину на бесконачне векове, удивљујући умове свима који гледају, да је она удостојена од Господа толике благодати..."

Архиепископ Данило II

Svetu kraljicu Jelenu Anžujsku
Srbija slavi kao svoju zaštitnicu
iz vrenena krstaških ratova

У време ратних вихора, отварала је школе, посебно за девојке, градила је цркве и манастире, због чега је сврстана у ред највећих ктитора из династије Немањића

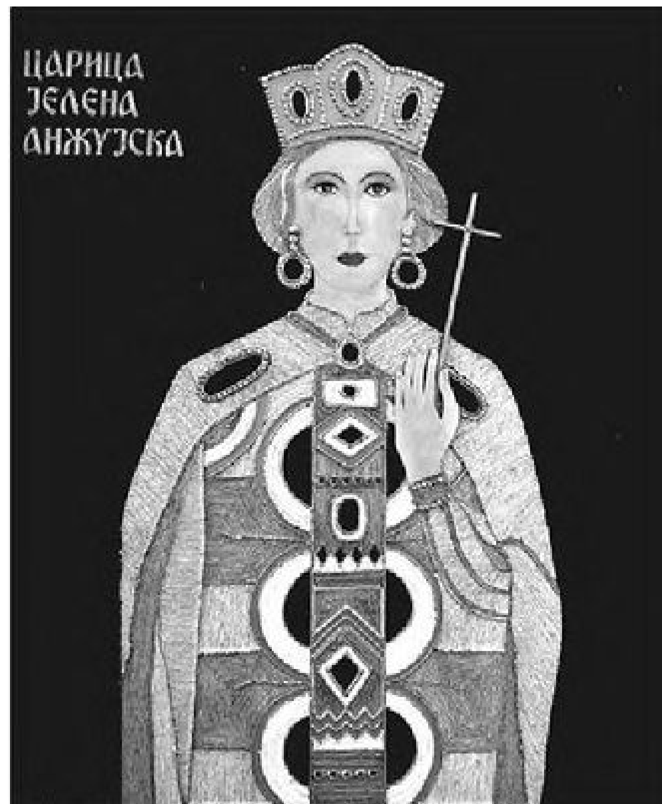

Јелена Анжујска
Слика Миланке Петровић

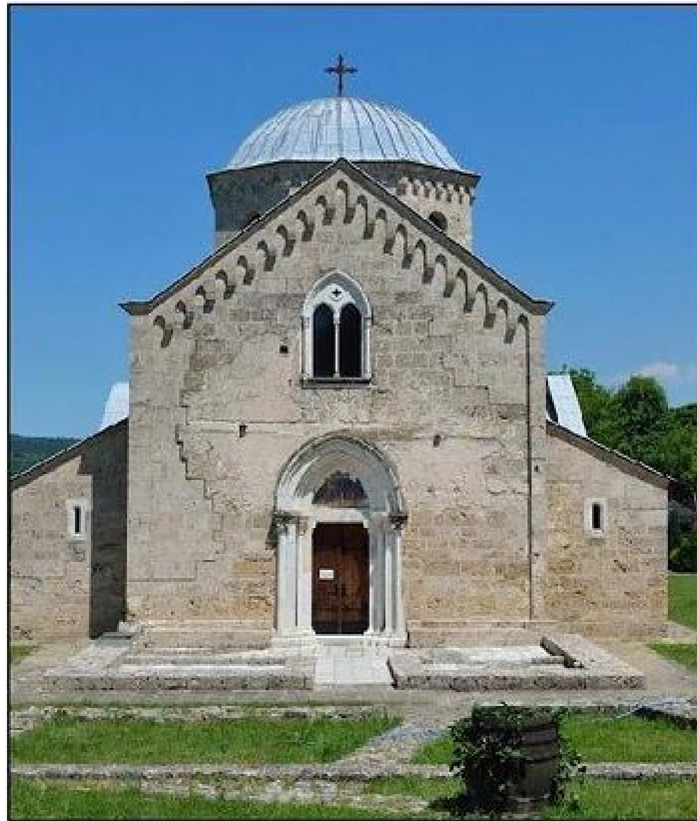

Манастир Градац
Задужбина краљице Јелене Анжујске

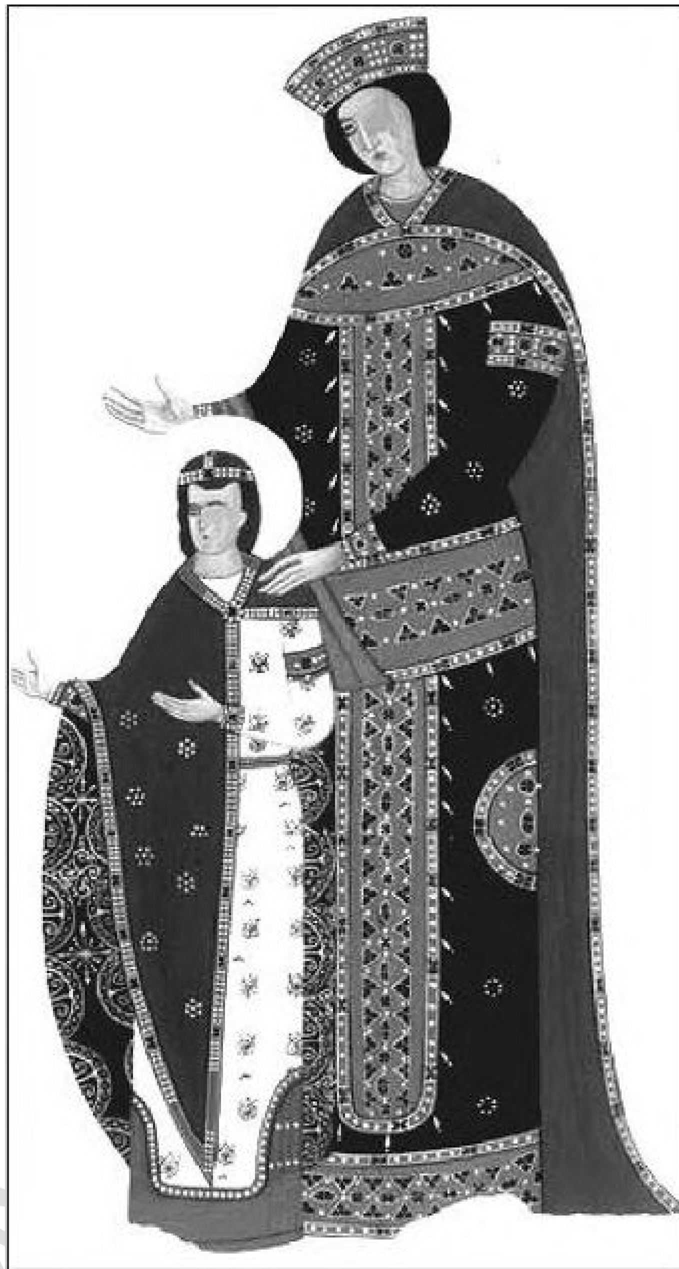

Јелена са млађим сином Милутином

Јелена Анжујска на зидинама старог града Требиња

Краљице јетрве, Кателина (жена краља Драгутина; фреска из Ариља) и Симонида, (жена краља Милутина; фреска из Грачанице)

Јелена Анжујска као монахиња

Краљица Јелена, фреска из Грачанице 1321.

Стефан Урош I Немањић био је српски краљ од 1243. до 1276. године. Био је син Стефана Првовенчаног и Ане Дандоло, унуке млетачког дужда Енрика Дандола

Стефан Урош I са сином Драгутином.
Фреска из манастира Сопоћани

Стефан Драгутин Немањић је био краљ Србије од 1276. до 1282. и краљ Срема од 1282. до 1316. године.
Фреска из Цркве Светог Ахилија у Ариљу

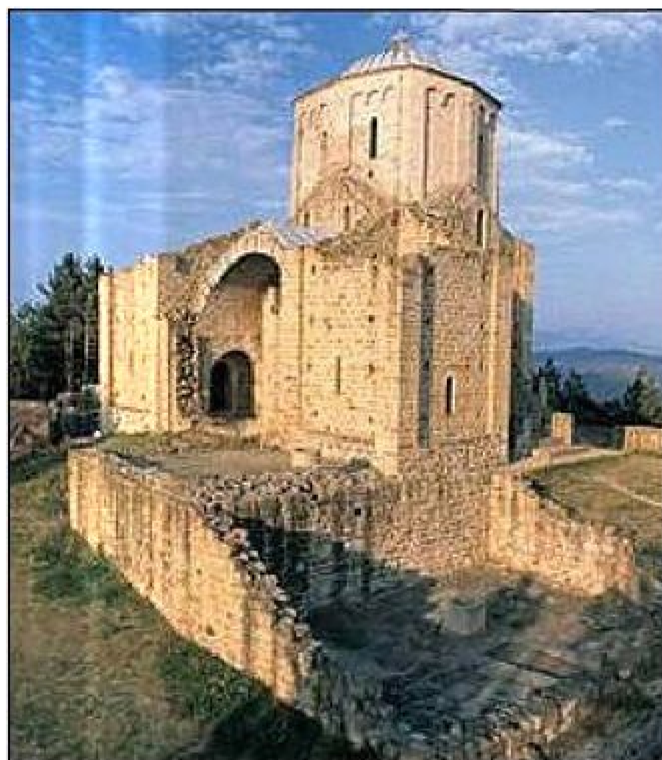

Ђурђеви Ступови су подигнути око 1170. као задужбина великог жупана Стефана Немање. Улазна кула је доградњом апсиде на источној страни 1282/83. претворена у гробницу краља Драгутина.

Краљ Милутин са моделом краљеве цркве.
Фреска из манастира Грачаница

Млади Милутин - фреска из манастира Сопоћани

Престони крст краља Милутина

Србија за време владавине Стефана Уроша I

*Новац искован са ликом
Уроша и Јелене*

*Манастир Жича
Подигао ју је први краљ Србије,
Стефан Првовенчани*

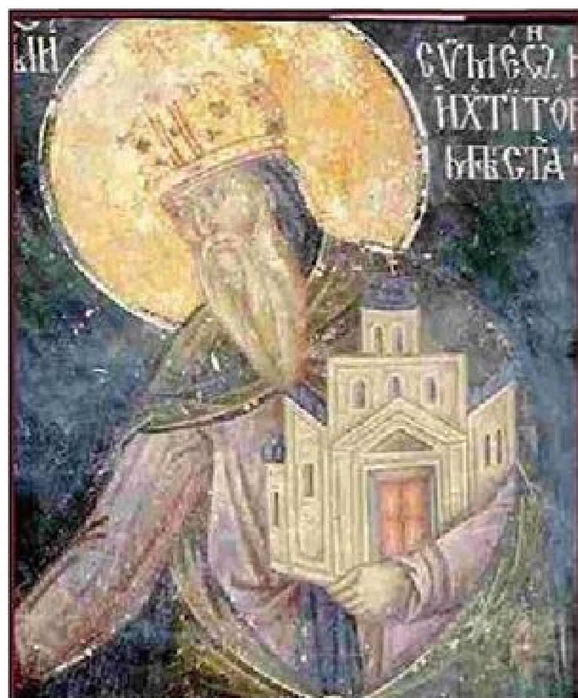

Стефан Немања,
фреска из Студенице

Немањини и Анини синови
Вукан и Стефан,
фреска из манастира
Студенице

Стефан Првовенчани,
фреска из манастира Милешева

Свети Сава,
фреска из манастира Студенице

Милутинова задужбина, манастир Грачаница, саграђена је и осликана до 1321. године.

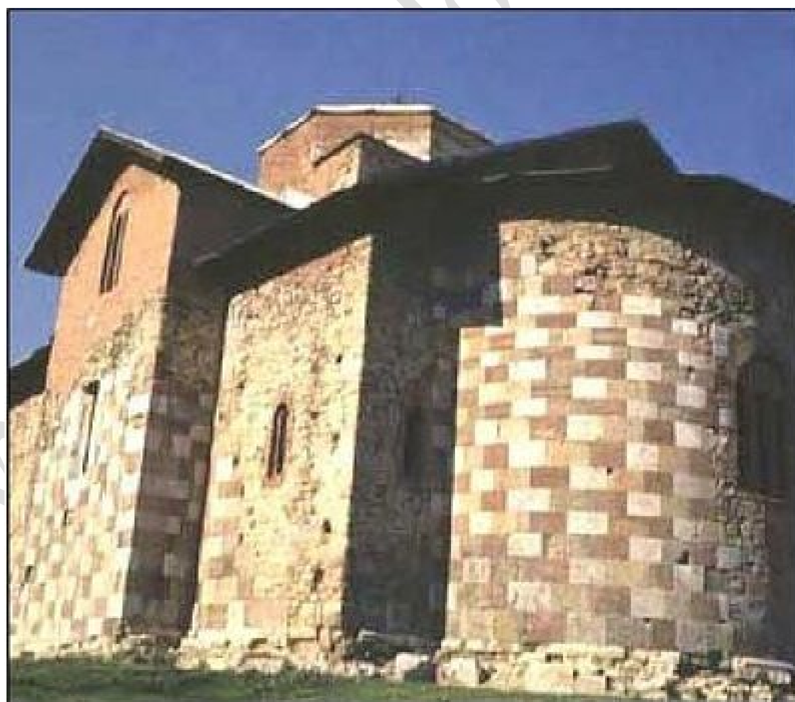

Манастир Бањска саграђен је између 1313. и 1317. године, као задужбина српског краља Милутина. Милутин је Бањску наменио себи за гробну цркву и тамо је најпре био сахрањен.

Крагујевачки сликар Љубиша Јелић Пинки на изложби "Дани јоргована 2012."

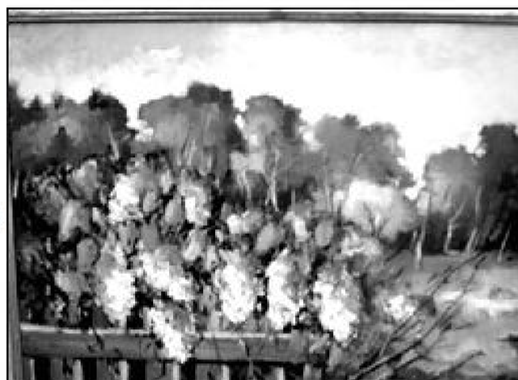

Софија Ди Гарофани
Учесник и гост на манифестацији "Дани јоргована 2012."

Српкиња из Сјенице, живи у Паризу. На Сорбони завршила и предавала примењену уметност. Успешно ради уметничке таписерије.

Љиљана Марић,
инжењер и сликар.
Јорговани са изложбе
"Дани јоргована 2012."
Слике на свили и сатену.

Војислава Латковић и Марцела Марковић

Иконе Марцеле Марковић, учеснице на манифестацији "Дани јоргована 2012."

Иконе Марцеле Марковић, учеснице на манифестацији "Дани јоргована 2012."

РЕЦЕНЗИЈА

Проф. др Миодраг Д. Игњатовић

ДА ЗАВОЛИМО ЗНАЊЕМ

Оживљавање и приближавање прошлости — историје понајвише је задатак књижевне „науке"! Историја јесте — нема сумње — учитељица живота, али још од старих црквених приказања, ни она, као ни веронаука, нису без учешћа „лепе речи", књижевне уметности, биле кадре да дубље продру у *socium*, срце и душу најширих народних слојева. У многим државама кроз раздобља у школству се, такође, са успехом користила такозвана „књижевно-историјска" литература, па се, примера ради, Француска револуција, као историјско-духовни преокрет од глобалног значаја, итекако оживљавала повеликим изводима из романа Виктора Игоа, Наполеонова ратовања са Русима роменескним сликама и портретима преузетим из Толстојевог „Рата и мира", док се Хомерови епови с разлогом сматрају „енциклопедијом" за разумевање Старе Грчке. Шта би без романа М. Поповића или Драгослава Михајловића знали осим штурих чињеница о Голом отоку, а да није „Времена смрти" Добрице Ћосића готово ван емотивног доживљаја остали би херојски ликови не само владара и војвода, већ и „незнаног јунака", херојског колективног јунака који гине на Церу, у одбрани Београда, на Солунском фронту и сл.

Војислава Латковић се поодавно, као прави мисионар и колективни „педагог" латила озбиљног задатка — да литерарном, не

малом имагинацијом оживи и у литературу преточи готово осмовековно битисање Срба на вазда узбурканом и крвавом Балкану. И не само то: њен интересни дијапазон је полифон — мултифокалан: она, како гласи и инвентиван наслов читаве ове едиције, жели, а и успева да нас јаком сугестивношћу проведе кроз сабирни угао који чини оптика виђења српске историје кроз душевност и умственост знаменитих Српкиња — било по национално-генетској или чак по судбинско-историјској припадности. То се посебно односи на „владарице" које су, нема сумње, толико много значиле за националну историју чак и онда када их такорећи официјелна историјска наука и не узима превише у обзир. У томе је, заправо, и драж свих малтене „љупких" романа ове списатељице, а у значајној мери и откривачка страна ове литературе. Ако је, примера ради, умна кнегиња Милица успевала деценијама итекако да одржи значајну државну сувереност Србије после боја на Косову, краљица Наталија понела сву горчину рушења снова о победничкој Краљевини, ето, у најновијем роману ове врле крагујевачке списатељице имамо, захваљујући њеној големој имагинацији, прилику да закорачимо у дубоку националну прошлост, чак у XIII век и драматичну сеизматику да се очува прва велика српска држава коју створи Стеван Немања, а духовно и политички, наравно, учврсти велики Свети Сава...

Историјска грађа, дабоме, није довољна за писце без големе имагинације. Краљица Јелена Анжујска више је у колективном памћењу заправо метафора и поетизована личност, него жена — владарица „од крви и меса", од срца и душе, ума и дела. А управо је то и био изазов за нашу списатељицу: да кроз тек наслућене и врло мало наговештене људске обрисе кроз духовност и емоције једне жене, и то странкиње, „попусти" богат спектар историјског колорита, а њу, своју јунакињу, вештом нарацијом доведе — како то теоретичари кажу — до „живог човека"! Војислава заиста уме да чак и шкрту историјску грађу уобличи у сугестивну животну драматургију, да малтене све своје личности изведе не само на историјску сцену, него и да их некако сроди и зближи са читаоцем који — у овом случају — живи чак осам векова касније! То је, дабоме, прави подвиг и, без обзира на уштогљене естетичко-занатске артистичке аршине, поприма карактер који је вековима литература имала и у нас, Срба: да васпитава и културолошки изграђује нацију

која, нажалост, посебно у данашње време није баш свикла на књигу и све више подлеже лакој ТВ и интернет медијацији!

Војислава је, нема сумње, добро разгрнула, нажалост не баш импресивну, историјску грађу која постоји у нас. Изворе је коректно навела, а нама — вероватно и другима — можда би још штошта недостајало, попут, рецимо, дивног сведочења Константина Филозофа који у биографији Деспота Стефана описа „рајске реке" и град Београд који, уз Срем и Мачву, као свадбени дар доби управо Јеленин старији син, краљ Драгутин, а Деспот у њега премести свој двор и учини га престоним српским градом.

Усредсредивши се — како то она иначе и чини исписујући више (досад) од десет романсираних биографија знаменитих жена српско-црногорске историје — на женско-мајчинску интиму Јелене Анжујске, свестрано образоване Европејке која Долином јоргована пристиже „у дворе" српског краља Уроша I као изданак чувених европских породица, наша списатељица је написала први *Ich roman* (роман личности). И то по свим узусима таквог жанра. На потки историјске приче и кроз више него драматичну сценографију крвавих царско-краљевских, па чак и ситних племићких сукоба око феуда, богатства и поседа, Војислава је многим својим потенцијалним читаоцима пружила заиста драгоцене историјске информације око сеизмичких жаришта византијске агоније, сукоба са „Латинима", непрекидним тензијама и променљивим ратним „срећама" тадашње Белине Мађарске, Палеолога, Бугарске, агресивног Дубровника, наговештаја пошасти која надолази с Турцима, али и срцоломних сукоба унутар саме династије Немањића зарад превласти, посебно — о чему Војислава такође сугестивно сведочи — о „трговини" принцезама која је, ето, као пету жену силовитом Милутину довела ради спаса ослабљене византијске царевине чак и — седмогодишњу принцезу Симониду! (Али и њену агресивно безочну мајку која упорно „меша" своје прсте, као уосталом и мађарски двор, баш у време Милутина у снажну Немањину творевину: Србију, Рашку, малтене са готово читавим јужним Јадраном...). Наизглед чак и површно, па и приповедачки на поглед „нивно", Војислава ипак дубоко сенчи како историјско-политичку, па и верску фреску тог драматичног балканско-европског XIII века, тако и психолошко-људске и владарске портрете десетина „крупних" личности које су, у ствари,

главни протагонисти тог времена. То су заиста значајне врлине ове читљиве, наизглед „лаке", али вешто израђене хронике времена које, не без разлога, можемо и назвати и „временом Јелене Анжујске". Жене која је срцем спајала Исток и Запад, православље и католицизам, културу и „дивљину са цивилизацијом", људе с људима, владала љубављу, али и мудрошћу одане супруге и мајке.

Негде при крају овог фактографијом богатог, а невеликог романа Војислава је с разлогом желела да запише свој главни мотив да се упусти у лавиринте далеког, више него драматичног XIII века Србије, Балкана, Европе. „Ако данас, са дистанце од осам векова, покушамо да сагледамо и разумемо краљевску породицу српске краљице Јелене Анжујске, можемо закључити да је била успешна захваљујући напорима сва три краља и једне краљице. Дакле, Јелениног успешног и вољеног мужа краља Уроша I, затим доброг владара и ратника, али и породично мање конфликтног Драгутина, силовитог, бескрупулозног освајача — многоженика Милутина и, наравно, премудре, образоване, деликатне Јелене која је итекако допринела да Немањина Србија преброди све Сциле и Харибде бесомучних трвења балканско-европских феудалаца да, пре свега силом, а кад треба и свим другим средствима, па и неприродном „отпуштањем" законитих жена, браковима са удовицама или принцезама које су тек постале девојчице створе што јачу, што већу и пространију државу." Војислава је добро разумела наук правих историчара — научника: да феудална држава није — или је ретко кад — национална држава, већ је творевина силе, моћи, чак злоупотреба и вере и сваког морала... А у свему томе, као прави драгуљ, засијао је лик прелепе, умне, готово драгоцене, иако странкиње и по вери и нацији, чуварке „златне круне Немањића" — Јелене Анжујске.

Већ вековима, а последњих деценија још масовније због доступности, језде Срби, а и „ини" Долином јоргована, и мало ко а да, макар и најповршније, не спомене ову, пре свега духом и умом српску краљицу чији краљевски ореол је већ осам векова не само поетска, већ и национална дијадема српске нације. Али колективно памћење, нажалост, не преноси се спонтаном генетском матрицом, па се многи и Срби, а и „ини" (с разлогом Војислава наводи активности Друштва српско-француског пријатељства, а имало би, наравно, уз све научне објективизације разлога да се у колу у

Долини јоргована збратиме чак и садашњи потомци негдашњих ратника — наследника Византије, Мађара, Бугара, дубровачких „госпара", Венети, Меровинзи, Барани, Которани, Македонци, Скопљанци јер Скопље још Милутин учини престоним градом, Арбанаси, па и оних који насрнуше из азијских хорди...) могу итекако и дан-данас, на опет изгибаном простору Европе и посебно Балкана, подучити на мудрости ума и лепоти срца ове величанствене краљице! Није њен вољени супруг, иначе тврд и успешан ратник — Немањић, нежношћу, боље рећи историјским предосећањем њен пут у сурове гудуре Балкана посуо самом лепотом једног од најпоетскијих цветоносница — јоргованима! Ако су — како то каже Војислава Немањини наследници Урош I, краљеви Драгутин и Милутин „напорно и часно радили на очувању државе Стефана Немање и успели да је уздигну и прошире одбрамбеним ратовима и државничком способношћу", премудра и душевна краљица Јелена успела је прво да буде „народна мајка" и брине о Србадији, посебно девојкама и сиротицама, да кроти браћу — силовите ратнике, али и да у име хуманизма и мудрости позове пре свега све Балканце да „закон јачег" замене свешћу. Мудро је зборила: „Нисмо се ми први нити једини доселили на Балкан. Никоме није лако да се оружјем бори и одржи. Чак се и звери убијају да заузму бољу територију у прашуми, а после се борбом одржавају... Крв се пролива..."

„У својој држави нећу бранити градњу обеју цркава јер су оне некад биле заједничке. Христ је васкрсао за наше добро. Мораћу саградити своју цркву да будем ктитор, да моја деца знају шта сам радио за добро цркве и народа", каже краљ Урош I, благодаран супрузи која из католичке пређе у православну, мужевљеву вероисповест све у циљу очувања државе и за добробит свих народа и вероисповести у њој. Испуњен љубављу, Урош изриче највеће поштовање својој жени, мајци своје троје деце — нажалост млађана лепотица Брнча неће дочекати да стаса у пожељну принцезу коју би многи европски дворови пожелели... „Боже здравља" — каже Урош — „трудићу се, уз твоју помоћ, да људи не гладују, да уредим и проширим рашку државу. Дошла си из културне Француске у срце Балкана. Може се рећи да си допливала као вила на таласима мора питомим Средоземљем, ношена ветровима топлог маестрала са Апенинског на Балканско полуострво за срећу мени у крило".. На

шта ће Јелена свом краљу, вољеном мужу: „И то има својих чари... Зар није боље да се европске културе мешају, једна другу оплемењују? Јер човеково знање је небеска светлост, просвећивање народа је моћ, а културна баштина темељ и ослонац државе. Култура уздиже владаре, развија свест образованих и необразованих људи да несебично раде за добро народа".

Тако је свој нимало лагодан живот у гротлу раног феудализма на Балкану и сукобима Истока и Запада на рушевинама моћне византије, све до дубоке старости проживела ова, по много чему јединствена српска краљица, директан потомак чувених Меровинга, Европејка која је и своје синове — ратнике посвећивала, а и просвећивала на непресушним античким извориштима лепоте и мудрости, дубоко у себи итекако одболовала све суровости: свргнуће круне с очеве главе, сукобе браће, интерес немањићке круне чак и кад се зарад тога прегоревају личне национално-верске и родбинске љубави, горко прихватање скрнављења светог морала попут Милутиновог многоженства и сл. Није без разлога наша списатељица већ на самом почетку овог „питког" романа записала магистралу и душе и срца величанствене Јелене, дичне краљице Долине јоргована, у којој је, поред нежности вољеног мужа и витешке романтике, ипак чекају и клисуре, ледене и празне зиме, величанствена, али и дивља природа, непрестана брига, прво за мужа ратника, а затим синове окружене изазовима и претњама чак и од, нама Србима, некако увек милог, али тада моћног и агресивног Дубровника! („Сад верујем у рат који се добро заврши. Најправеднији је одбрамбени, а остали нису пожељни. Волим Дубровчане иако једно мисле а друго раде. Ми смо као отворена књига" — заврши владарка свој коментар).

Ето зашто мислимо, а пре свега препоручујемо српском „читатељству" данас и овде, да уважи ову кратку, течну, а и питко срочену хронику о животу знамените Францускиње Јелене, потомка из рода Анжујских. Није то само прича о једној жени, па ни само о владарки, озареној круном Немањића и моћима српске државе која је, као и читав српски народ, срцем пулсирала све од зидина Цариграда до заносног Улциња и новог бисера у круни српске државности — Београда. Ово је, у ствари, успела реминисценција и живототворни дах удахнут у невелики, нажалост, број страна поглавито оних које у свом величанственом Зборнику исписа

савременик Урошев и Јеленин, високоумни, литерарним и духовним својствима обдарени „мудрац" Данило II. Војислава као да је као светињу узела за водича управо оно што њему стави у овом роману у уста: „ Док пишем ове биографске, истините књиге, трудим се да будем поуздан и прецизан у годинама, сликовит у описивању догађаја. Неко ће то радо читати, спомињати моје име, а записано ће можда цитирати и потомцима тумачити историју".

Као да је овај мудрачки наук стриктно узела као водича, Војислава је управо и исписала ову емотивну реминисценцију на дубоку прошлост српског народа — готово на оне темељне годове тог вековног гордог и неуништивог стабла. А наук је био да нас и данас, осам векова касније, подучи како у „државним стварима", тако и у људској душевности и умствености. „Требало је водити политику која захтева брзо и одлично реаговање, мудро промишљање и велику обазривост да се зна какав став треба заузети према непријатељима, суседним народима. Оштроумни, храбри краљеви и њихова премудра сапутница, краљица Јелена, показали су свету да су сложни и способни, да су дорасли часним дужностима онда када је била преча држава од сопствених интереса, па чак и од сопственог живота"...

За владарком Долине јоргована, краљицом Јеленом Анжујском, која се, сањајући крхког лептира, споји 8. фебруара 1314. године са премилим супругом, који три деценије раније, као монах Симон, сконча у манастиру Хум и нерасцветаним пупољком, кћерком Брнчом, остадоше, наравно, невелики свици личних, па и државничких исповести на фино истањеној јарећој или јагњећој кожи. Остаде, наравно, ретко богато задужбинарство којим су Немањићи, па и дивна краљица, даровали Србију у лепоти бројних манастира — задужбина, од Жиче, Грачанице, до Јелениног Градца. И то су знаци да српски народ следи светле стазе, без обзира на то што су понекад, попут краља Уроша, да би спречили међусобне сукобе због превласти, сјајне српске круне „бацане и у трње"! Овакве умне подсетнице на то ко смо, одакле и од кога потичемо, како смо живели и умирали, затирали се и опирали, како смо, како још Свети Сава рече, у веру и сјај науке „трошили Немањино благо", итекако су нам управо данас — мада чак и више него раније — потребни. Јер и сад смо и пред Европом, а Европа пред нама, једни на друге потржемо „злаћане" братоубилачке ноже, гордимо се заборављајући

да је, баш са величанственом Јеленом, српском краљицом, управо Европа дошла у сусрет лепоти српске Долине јоргована...

Књижевник, помоћник и саветник
министра просвете (у пензији)
Др Миодраг Д. Игњатовић

ЛИТЕРАТУРА

1. Архиепископ Данило II, „Житија краљева и архиепископа српских", Београд, 1935.

2. Зборник Константина Јиричека, Београд, 1959.

3. Константин Јиричек, „Историја Срба", ИК Геца Кон, Београд, 1923.

4. Милан Злоковић, „Градачка црква задужбина краљице Јелене", Гласник Српског научног друштва XV-XVI, Београд, 1936.

5. Милан Кашанин, „Књижевност у средњем веку", Београд, 1975.

6. Чедомил Мијатовић, „Које краљица Јелена", летопис 1903.

7. Станоје Станојевић, „Историја српског народа", Београд, 1991.

8. Миладин Стевановић, „Краљица Јелена Анжујска", Књига-комерц, Београд, 2004.

9. Ана Атанасковић, "Јелена Анжујска" , Феникс-Либрис, Београд, 2008.

10. Буда Миленковић, „Јелена Анжујска краљица српска", Агена, Београд, 1996.

11. Миленко М Вукићевић, „Знамените жене и владарке српске", Свет књиге, Београд, 2011.

12. Анка Милић Јоксимовић, „ Као живот", ИНД Медиа, 2010.

13. Давид Никол М, „Византијске племкиње", Утопија, Београд, 1967.

14. Војна енциклопедија 10 томова, Београд, 1967.

15. Општа енциклопедија I и II књига, Просвета, Београд, 1969.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

Војислава — Беба Латковић је рођена на Његушима 1936. године од мајке Анђе и оца Уроша Врбице. На Цетињу је завршила основну школу, гимназију и Вишу педагошку школу, где је кратко време и службовала. Предавала је француски и српски језик у Тивту, а од 1969. године у Крагујевцу. Издала је збирке песама за децу „Слово машталица", „Бубамарино слово", „Краљица Зораида", „Дуца и Даца сестре близанке" и „Златокосе сестре". У Културно-просвјетној заједници Подгорице излази 1998. године књига поезије, „Чаробни ликови црногорских принцеза" у акростиху, за одрасле. Три рома — књиге у прози, обогаћене фотографијама са европских дворова, објављује јој такође Културно-просвјетна заједница Подгорице: 2000. године роман о краљици Италије, под насловом „Чаробна краљица Јелена Савојска", а 2001. „Зорку Карађорђевић". Трећа књига, из ове необичне трилогије, „Анастасија на руском двору", изашла је 2002. године, у истој издавачкој кући. Она, са две поменуте, чини сагу о познатим личностима из прошлости, са

европских дворова. Главни ликови ових романа су три сестре црногорске принцезе. „Мина — Вукова кћи" штампана је 2003. године. „Милева Ајнштајн — љубав и наука, живот са генијем", 2004. у КПЗ Подгорица. „Наталија Обреновић — мајка последњег краља династије", 2005. у Издавачкој кући „Весмарк" у Београду. „Надежда Петровић — сликарка, у три рата болничарка" 2006. У издавачким кућама „Весмарк" и „Беокњига" у Београду. Роман „Мара Бранковић — царица у вртлогу историје" штампан је 2007. у издавачким кућама „Весмарк" и „Беокњига" у Београду. „Књегиња Милица — владарка Србије после Косовског боја" је 2008. штампана у издавачким кућама „Весмарк" и „Беокњига" у Београду. „Милена Павловић Барили — сликарка светског гласа" штампана је 2009. у Издавачкој кући „Беокњига" у Београду. Године 2010. објављен је роман „Марија Карађорђевић — краљица племенитог срца", и „Драга Машин — последња краљица Обреновић", 2011. у Издавачкој кући „Беокњига" у Београду.

Књижевница данас живи у Крагујевцу. Члан је:

— Удружења књижевника Србије

— Удружења књижевника Црне Горе и Књижевне заједнице Југославије у Београду.

— Књижевног друштва просветних радника Србије

— Удружења писаца Крагујевца из Крагујевца

— Књижевног клуба Удружења пензионисаних просветних радника града Крагујевца

— Културно-историјског центра „Српска круна", из Крагујевца и Друштва „Др Саша Божовић" из Београда.

Књижевница је више пута похваљивана и награђивана повељама и признањима, а романи су штампани као фељтони у великим наставцима у Вечерњим новостима, Просветном прегледу, Светлости и Крагујевачким новинама.

Књиге су промовисане у многим градовима где су доживеле признања и популарност многобројне читалачке публике, која воли и чита ове романе са веродостојним садржајем из српске историје.

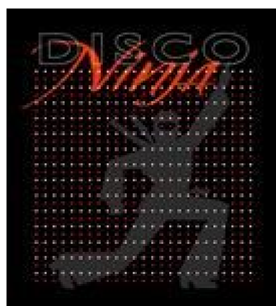

Obrada: Disco Ninja